

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**1999'DAN GÜNÜMÜZE AVRUPA
PARLAMENTOSU KARARLARI
BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN İNSAN
HAKLARI UYGULAMALARI**

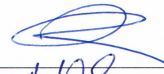

DENİZ ŞERBETÇİOĞLU

DANIŞMAN
PROF. DR. SİBEL TURAN

EDİRNE-2011

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz ŞERBETÇİOĞLU tarafından hazırlanan **1999'DAN GÜNÜMÜZE AVRUPA PARLAMENTOSU KARARLARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN İNSAN HAKLARI UYGULAMALARI** Konulu **YÜKSEK LİSANS** Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin 12.-13. maddeleri uyarınca **08.06.2011 Çarşamba** günü saat **12.00**'de yapılmış olup, tezin *Kabul Edilmesine* **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Sibel TURAN (Danışman)	<i>Kabul Edilmiştir</i>	
Yrd. Doç. Dr. Neziha MUSAOĞLU	<i>Kabul Edilmesine</i>	
Yrd. Doç. Dr. Aytül ÇOLAK	<i>Kabul Edilmesine</i>	

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	407180
Yazar Adı / Soyadı	Deniz Şerbetçioğlu
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 18278295394
Telefon / Cep Telefonu	02165669076 05547883005
e-Posta	dserbet@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	1999'dan Günümüze Avrupa Parlamentosu Kararları Doğrultusunda Türkiye'nin İnsan Hakları Uygulamaları
Tezin Tercümesi	The Human Rights Practices in Turkey in the Context of European Parliament Resolutions from 1999 till Today
Konu Başlıkları	Uluslararası İlişkiler Hukuk
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Uluslararası İlişkiler Bölümü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2011
Sayfa	126
Tez Danışmanları	Prof. Dr. Sibel Turan
Dizin Terimleri	İnsan hakları=Human rights Avrupa Birliği=European Union Avrupa Parlamentosu=European Parliament Kopenhag Siyasi Kriterleri=Kopenhag Political Criterias
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	☐ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☒ Ertelenmesini istiyorum [3 Yıl]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının 13.07.2014 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtım ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.
NOT: (Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

14.07.2011

İmza:.....

Yazdır

ÖZET

TEZİN ADI : 1999'DAN GÜNÜMÜZE AVRUPA PARLAMENTOSU KARARLARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN İNSAN HAKLARI UYGULAMALARI

HAZIRLAYAN : DENİZ ŞERBETÇİOĞLU

İnsan hakları kavramının doğduğu Avrupa'da insan haklarına saygı ve bağlılık demokrasinin temeli olarak kabul edilmiştir. AB'nin siyasi bütünleşmesi sürecinde temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması ana unsurlardan biri olmuştur.1993 Kopenhag Zirvesinde belirlenen Kopenhag Siyasi Kriterleri olan demokrasi, hukuk devleti, insan hakları ve azınlık haklarının korunması ilkelerine uymak AB üyeliğinin ön koşuludur.1999 Helsinki Zirvesinde aday ülke olarak ilan edilen Türkiye reform sürecine girmiştir.Bu süreçte Türkiye'nin insan hakları uygulamaları önem taşımaktadır.AB'nin insan hakları ile siyasi açıdan en ilgili kurumu olan AP aday ülke Türkiye'nin insan hakları uygulamalarını izleyerek değerlendirmektedir.

Bu çalışma AP'nin bakışı doğrultusunda Türkiye'nin insan hakları uygulamalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Reform sürecindeki ilerlemeler ve eksiklikler belirtilmektedir. Öncelikle insan hakları kavramına değinildikten sonra temel insan hak ve özgürlüklerin AB'deki yapısı açıklanmıştır. Son olarak Türkiye'nin insan hakları uygulamaları AP'nin örnek kararları ve raporları çerçevesinde ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

İnsan Hakları, Avrupa Birliği, Avrupa Parlamentosu, Kopenhag Siyasi Kriterleri

ABSTRACT

NAME OF THE THESIS : THE HUMAN RIGHTS PRACTICES IN TURKEY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN PARLIAMENT RESOLUTIONS FROM 1999 TILL TODAY

PREPARED BY : DENİZ ŞERBETÇİOĞLU

In Europe, where the human rights concept was born, respect and regard to human rights are accepted as the foundation of democracy. During the political integration of EU protecting and developing the fundamental rights and freedoms are one of the main components. The principles, that were defined at the Copenhagen Summit of 1993, democracy, rule of law, human rights and protection of minorities are the foremost conditions of EU membership. After being declared as a candidate state at the Helsinki Summit of 1999 Turkey has started to reform process. During this process the human rights practices of Turkey have great importance. As being the EU institution that deals with the human rights in a political view EP follows and evaluates the human rights practices in Turkey.

This study aims to search the human rights practices of Turkey with the view of EP. The developments and deficiencies in reform process are mentioned. First the concept of human rights is addressed, then the structure of the fundamental rights and freedoms in EU is explained. Finally the human rights practices in Turkey is investigated with the frame of sample resolutions and reports of EP.

Key Words :

Human Rights, Europe Union, European Parliament, Copenhagen Political
Criteria

ÖNSÖZ

Türk dış politikasında Avrupa Birliği ve İnsan Hakları önemli bir yere sahiptir. Türkiye AB'ye tam üyelik yolunda insan haklarının korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak ve sürdürmek yükümlüğündedir. Bu çalışma 1999'dan başlayan süreçte Türkiye'nin insan hakları uygulamalarını Avrupa Parlamentosu Kararları ışığında incelemeyi amaçlamaktadır.

Tezimin başlangıcından tamamlanmasına kadar her aşamasında bana yön veren, desteğini hiç eksik etmeyen, engin hoşgörüsüne ve sabrına sığındığım danışman hocam sayın Prof. Dr. Sibel Turan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Neziha Musaoğlu'na destekleri için teşekkürü borç bilirim. Son olarak, daima yanımda olup sevgi ve sabırla beni destekleyen anneme ve kız kardeşime sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
A- AMACI	3
B- ÖNEMİ	3
C- SINIRLAMALARI	3
D- ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	4

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ

1.Özgürlük, Hak ve İnsan Hakları	5
1.1. Özgürlük Kavramı	5
1.2. Hak Kavramı	5
1.3. İnsan Hakları Kavramı	6
1.4. İnsan Haklarının Temeli	7
1.4.1. Doğal Hukuk ve Doğal Haklar	7
1.4.2. İnsan Doğası	7
1.4.3. Kendinin Sahibi Olma	7
1.4.4. İnsan Onuru	8
1.4.5. Vicdan Özgürlüğü	8
1.5. İnsan Haklarının Nitelikleri	8
1.5.1. Evrensellik	8

1.5.2. Doğuştan Kazanılma ve Toplum Öncesi Olma	8
1.5.3. Mutlaklık	8
1.5.4. Vazgeçilemezlik	9
1.5.5. Bireysellik	9
1.5.6. Özgürlükçülük	9
1.5.7. Temel Nitelik	9
1.5.8. Devlete Karşı Olma	9
1.6. İnsan Haklarının Sınıflandırılması	10
1.6.1. İnsan Haklarının Birinci, İkinci ve Üçüncü Kuşak Haklar Olarak Ayrımı	10
1.6.1.1. Birinci Kuşak İnsan Hakları	10
1.6.1.2. İkinci Kuşak Haklar	11
1.6.1.3. Üçüncü Kuşak Haklar	11
1.7. İnsan Haklarının Gelişimi, Korunması ve BM Bildirisi	12

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİNDE VE AVRUPA BİRLİĞİ HUKUK

DÜZENİNDE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ

2. Avrupa Birliği'nde İnsan Haklarının Yeri ve Korunması	16
2.1. Avrupa Konseyi	16
2.1.1. Avrupa Konseyi'nin Amacı	16
2.1.2. Avrupa Konseyinin Yapısı	17
2.1.2.1. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi	17
2.1.2.2. Parlamenterler Meclisi	17
2.1.2.3. Genel Sekreterlik	17
2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	18
2.2.1. AİHS'nin Amacı ve Başlıca Özellikleri	18
2.2.2. AİHS'nin Uygulama Alanları	19
2.2.3. AİHS'nin Koruma Kapsamı	19

2.2.4. AİHS'nin Koruma Sistemi	20
2.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	20
2.3.1. AİHM'nin Yapısı	20
2.3.2. AİHM'ye Başvuru Koşulları	21
2.3.2.1. Bireysel Başvuru ve Devlet Başvurusu	21
2.3.2.2. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi	21
2.3.2.3. Başvuru Süresi	22
2.3.3. AİHM Kararlarının İç Hukukta Uygulanması	22
2.4. AGİK-AGİT	22
2.5. Avrupa Birliği Kurumları ve İnsan Hakları	23
2.5.1. Avrupa Parlamentosu	23
2.5.1.1. Avrupa Parlamentosu'nun Yapısı ve Görevleri	23
2.5.1.2. Avrupa Parlamentosu ve Temel Haklar ve Özgürlükler	26
2.5.2. AB Konseyi ve AB Komisyonu ve Temel Haklar ve Özgürlükler	28
2.5.3. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Temel Haklar ve Özgürlükler	28
2.5.3.1. ATAD Yapısı ve Görevleri	28
2.5.3.2. ATAD ve Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması	29
2.5.3.3. Avrupa Birliği'nin AİHS'ye Katılımı	30
2.6. Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmalarında Temel Haklar ve Özgürlükler	31
2.6.1. Avrupa Tek Senedi	31
2.6.2. Maastricht Antlaşması	32
2.6.3. Amsterdam Antlaşması	33
2.6.4. Nice Antlaşması	34
2.6.5. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı	35
2.6.6. Avrupa Birliği Anayasası	37
2.6.7. Lizbon Antlaşması	38
2.7. Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları Politikası	39
2.7.1. Avrupa Birliği'nin Dış Politikasında İnsan Hakları	40
2.8. İnsan Hakları Ekseninde AB Türkiye İlişkileri	42

2.8.1. Türkiye'nin AET'ye Ortaklık Başvurusu ve Ankara Antlaşması	43
2.8.2. Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu	45
2.8.3. Gümrük Birliği Süreci	46
2.8.4. Lüksemburg ve Cardiff Zirveleri	47
2.8.5. Helsinki Zirvesi ve Türkiye'nin Adaylık Statüsü	49
2.8.6. Müzakerelerin Başlaması	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ADAYI TÜRKİYE VE İNSAN HAKLARI

3. Avrupa Parlamentosu Türkiye Kararları ve Türkiye'nin İnsan Hakları Uygulamaları	51
3.1. Avrupa Parlamentosu Kararlarının Niteliği	51
3.2. Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye Kararlarında İnsan Hakları	53
3.2.1. 30 Eylül 1999 Tarihli AB Türkiye İlişkilerine Dair Karar	53
3.2.2. 4 Ekim 1999 Tarihli AB Türkiye İlişkilerine Dair Karar	53
3.2.3. 11 Aralık 2000 Tarihli Türkiye'de İnsan Haklarına Dair Karar	54
3.2.4. 17 Ocak 2001 Tarihli Türk Cezaevlerinin Durumuna Dair Karar	54
3.2.5. 7 Şubat 2002 Tarihli Türkiye'de Demokratik Haklara Dair Karar	55
3.2.6. 14 Mayıs 2003 Tarihli Türkiye'deki İnsan Hakları Örgütlerine Dair Karar	55
3.2.7. 3 Aralık 2004 Tarihli Camiel Eurlings Raporuna Dair Karar	55
3.2.8. 15 Aralık 2004 Tarihli Camiel Eurlings Raporuna Dair Karar	57
3.2.9. 10 Haziran 2005 Tarihli Türkiye'de Kadının Rolüne Dair Emine Bozkurt Raporu	59

3.2.10. 6 Temmuz 2005 Tarihli Türkiye’de Kadının Rolüne Dair Karar	60
3.2.11. 21 Eylül 2005 Tarihli Türkiye İle Müzakerelerin Açılmasına Dair Karar	61
3.2.12. 11 Temmuz 2006 Tarihli Kadın Hakları ve Cinsiyet Eşitliği Komitesi Kararı	61
3.2.13. 13 Eylül 2006 Tarihli Camiel Eurlings Raporu	61
3.2.14. 27 Eylül 2006 Tarihli Türkiye’nin Katılım Sürecinde Kaydettiği İlerlemeye Dair Karar	62
3.2.15. 15 Ekim 2007 Tarihli AB Türkiye İlişkilerine Dair Karar	64
3.2.16. 18 Ekim 2007 Tarihli AB Türkiye İlişkilerine Dair Karar	65
3.2.17. 24 Kasım 2007 Tarihli AB Türkiye İlişkilerine Dair Karar	65
3.2.18. 2007 Türkiye’de Kadının Rolüne Dair Emine Bozkurt Raporu	66
3.2.19. 2008 Ria Oomen-Ruijten Raporu	67
3.2.20. 2009 Ria Oomen-Ruijten Raporu	68
3.2.21. 11 Mart 2009 Tarihli Türkiye’de İnsan Hakları Kararı	68
3.2.22. 10 Aralık 2009 Tarihli Türkiye’de İnsan Haklarının Durumuna Dair Karar	69
3.2.23. 2 Şubat 2010 Tarihli Ria Oomen Ruijten Raporuna Dair Karar	69
3.2.24. 17 Şubat 2011 Tarihli Ria Oomen-Ruijten Raporuna Dair Karar	71
3.3. Avrupa Parlamentosu Türkiye Kararlarının Değerlendirilmesi	71
3.4. Avrupa Birliği Komisyonu’nun Türkiye Raporlarında İnsan Hakları	75
3.4.1. 1999 İlerleme Raporu	76
3.4.2. 2000 İlerleme Raporu	77
3.4.3. 2001 İlerleme Raporu	79
3.4.4. 2002 İlerleme Raporu	81
3.4.5. 2003 İlerleme Raporu	83

3.4.6. 2004 İlerleme Raporu	84
3.4.7. 2005 İlerleme Raporu	86
3.4.8. 2006 İlerleme Raporu	87
3.4.9. 2007 İlerleme Raporu	89
3.4.10. 2008 İlerleme Raporu	91
3.4.11. 2009 İlerleme Raporu	92
3.4.12. 2010 İlerleme Raporu	94
3.5. Türkiye’de İnsan Hakları ile İlgili Anayasal Değişiklikler	96
3.6. Türkiye’de İnsan Hakları ile İlgili Yasal Değişim Uyum Yasaları	98
3.6.1. Birinci Uyum Paketi	98
3.6.2. İkinci Uyum Paketi	99
3.6.3. Üçüncü Uyum Paketi	101
3.6.4. Dördüncü Uyum Paketi	103
3.6.5. Beşinci Uyum Paketi	106
3.6.6. Altıncı Uyum Paketi	107
3.6.7. Yedinci Uyum Paketi	108
3.6.8. Sekizinci Uyum Paketi	109
3.6.9. Dokuzuncu Uyum Paketi	110
3.7. Türkiye’de İnsan Hakları ile İlgili Kurumsal Yapı	110
3.7.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu	110
3.7.2. İnsan Hakları Üst Kurulu	111
3.7.3. İnsan Hakları Danışma Kurulu	111
3.7.4. İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyetleri	112
3.7.5. İnsan Hakları Başkanlığı	112
3.7.6. İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi	113
3.7.7. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları	113
3.7.8. Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları	114
3.7.9. Zarar Tespit Komisyonları	114

3.7.10. İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı İnsan Hakları İhlalleri İnceleme Bürosu ve Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi	114
3.7.11. Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	115
3.7.12. İnsan Hakları Kurumlarının Değerlendirilmesi	115
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	120

KISALTMALAR

- AB- Avrupa Birliği
ABGS-Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AET-Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AET- Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKÇT-Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AP-Avrupa Parlamentosu
ATAD-Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
AT-Avrupa Topluluğu
ATS-Avrupa Tek Senedi
BM-Birleşmiş Milletler
CMUK-Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
Çev.-çeviren
Der.- derleyen
DGM-Devlet Güvenlik Mahkemesi
DEP-Demokrasi Partisi
DTM-Dış Ticaret Müsteşarlığı
DPT- Devlet Planlama Teşkilatı
DTP-Demokratik Toplum Partisi
Ed.-Editör
EP-European Parliament (Avrupa Parlamentosu)
EU-European Union (Avrupa Birliği)
EURATOM-Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
HADEP-Halkın Demokrasi Partisi
HUMK-Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İKV-İktisadi Kalkınma Vakfı

NATO- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

PKK- Kürdistan İşçi Partisi

TBMM-Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK- Türk Ceza Kanunu

TMK-Terörle Mücadele Kanunu

RTÜK- Radyo Televizyon Üst Kurulu

Vd.- ve diğerleri

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren Batı'nın bir parçası olma yolunda ilerlemektedir. Bu bağlamda Türkiye ekonomik bir oluşum içinde olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ilk olarak 1959 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu şekilde 1959 yılında başlayan Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri başlangıcından günümüze değişen koşulların etkisi ile şekillenmektedir.

Ekonomik bütünleşmeyi hedefleyen AET Avrupa Topluluğuna dönüşerek Avrupa'nın siyasi bütünleşmesi hedefine yönelmiştir. 1987 yılında AT'ye tam üyelik için başvuran Türkiye'ye Topluluğun yaklaşımı Türkiye'deki demokrasi ve insan haklarının Avrupa standartlarına ulaşmadığı yönünde idi.

1990'lara gelindiğinde Topluluk siyasi ve sosyal bütünleşmeye yönelerek Avrupa Birliği adını almıştır. Demokrasi ve insan haklarına saygı Birliğin ortak değerlerinden biri haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrasında AB'nin genişleme ve bütünleşmesinin ana temellerinden biri 1993 yılında kabul edilen Kopenhag Siyasi Kriterleri olmuştur. Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni karşılama Birliğe üye olmanın ön koşulu haline gelmiştir. Kopenhag Siyasi Kriterleri demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık hakları olarak belirlenmiştir. 1992'den itibaren Gümrük Birliği esası üzerinde şekillenen Türkiye AB ilişkilerinde Türkiye'deki demokrasi ve insan hakları uygulamaları belirleyici unsurlar olarak rol oynamıştır. 1996'dan itibaren Avrupa Parlamentosu Türkiye'deki insan hakları uygulamalarına dair sert bir politika izlemeye başlamıştır.

1997 Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye başta insan hakları olmak üzere Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni taşınamaması nedeniyle AB aday ülke olarak kabul edilmemiştir. 1998 Cardiff Zirvesi'nde AB adaylarının tam üyeliğe geçiş aşamalarındaki sisteme Türkiye de dahil edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye AB'ye aday ülke olma amacıyla Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirme yolunda çalışmalara başlamıştır. Komisyon'un ilerleme raporlarına dahil olan Türkiye'nin 1998 ve 1999 yılları İlerleme Raporları'nda Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni halen

yerine getirmediği bildirilmiştir. Ancak 1999 yılı raporunda Komisyon Türkiye’de demokratik sistemin mevcut olmasından hareketle Türkiye’ye aday ülke statüsünün verilmesini önermiştir. Bu doğrultuda 1999 Helsinki Zirvesi’nde aday ülke olarak kabul edilen Türkiye başta Kopenhag Siyasi Kriterleri’ni yerine getirmek üzere geniş kapsamlı reform çalışmalarına başlamıştır.

Bu çalışma 1999’da başlayan bu süreçte Türkiye’nin insan hakları konusundaki uygulamalarını inceleyecektir. Avrupa Birliği’nin insan hakları politikasının uygulanmasında etkin rol oynayan Avrupa Parlamentosu Türkiye’nin bu dönemdeki insan hakları uygulamalarını takip ederek Parlamento’da değerlendirmektedir. Çalışmada Avrupa Parlamentosu’nun Türkiye’deki insan haklarının durumuna dair örnek kararları incelenerek Türkiye’nin bu konudaki uygulamaları yansıtılacaktır. Bu bağlamda Türkiye’nin insan hakları alanında yükümlülükleri ve uygulamaları tezin ana konusunu oluşturacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde hak, özgürlük ve insan hakları kavramları açıklanarak insan haklarının gelişimi ve korunması konuları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde Avrupa Parlamentosu insan hakları kararlarının temelini ve niteliğinin anlaşılması amacıyla Avrupa Birliği’nde insan haklarının gelişimi ve hukuki düzenlemesi incelenmektedir. AİHMS, AİHM, başta AP olmak üzere Avrupa Birliği kurumları ve Birliğin kurucu antlaşmalarında temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi ve korunması irdelenmiştir. Ayrıca AB’nin insan hakları politikası işlenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde 1999’dan günümüze AP’nin Türkiye’deki insan haklarına dair örnek kararları, 1999 ve 2010 yılları arasındaki Komisyon Türkiye ilerleme raporlarının insan haklarına ilişkin bölümleri ve 1999’dan günümüze Türkiye’deki insan hakları uygulamaları bağlamında insan haklarına ilişkin Anayasal değişiklikler ve yapısal reformlar ve insan hakları kurumları incelenmektedir.

A- AMACI

Başlangıçta genel olarak insan hakları olgusu incelenecektir. Türkiye’de insan haklarının gelişmesi ve korunması konularındaki uygulamalar ve AB bünyesindeki insan hakları konusundaki düzenlemeler ele alınacaktır. AB’ye üye olma yolundaki Türkiye’nin insan hakları uygulamaları bu konuya dair AP kararları ile analiz edilecektir.

B- ÖNEMİ

İnsan hakları olgusu günümüzde devletlerin meşruiyet temeli olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda insan hakları AB’nin temel ilkeleri arasında yer almaktadır. İnsan haklarına saygı, insan hakları ihlallerinin engellenmesi ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi AB’nin Birlik içinde ve üçüncü devletlerle olan ilişkilerinde ana unsurdur. Türkiye, AB üyeliğinin temeli olan Kopenhag Siyasi Kriterleri’ni oluşturan insan hakları ve azınlık hakları konularında yaptığı kapsamlı reformlarla ilerleme sağlayarak, reform uygulamaların devamlılığını AB ve özellikle AP’nin görüşleri doğrultusunda şekillendirerek tam üyelik aşamasında ve sonrasında insan haklarına saygının sürekli ve kalıcı olmasını sağlamalıdır.

C- SINIRLAMALARI

Çalışma 1999-2010 yılları arasındaki dönemde AP’nin Türkiye’deki insan haklarının durumu hakkındaki kararları bağlamında Türkiye’nin insan hakları uygulamalarını incelemektedir. 1999-2010 yılları arasında AP’nin Türkiye hakkındaki kararlarından yalnızca Türkiye’deki insan haklarına yönelik çok sayıdaki kararlarından araştırma sırasında ulaşılabilen kararlar örnek alınarak AP’nin bu konudaki görüşleri ve Türkiye’nin uygulamaları incelenmiştir.

D- ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmanın temelini ana kaynakların taranması oluşturmaktadır. Öncelikle elde edilen veriler ile ilgili ana tema ve bulgular tespit edilerek buradan hareketle çıkarımda bulunularak analitik bir çerçeve oluőturulacaktır. Materyal olarak konu üzerine literatürdeki bilimsel içerikli kitaplar, makaleler, yayınlar, internet siteleri ve arşivlerden faydalanılacaktır. Literatür taramasından sonra elde edilen veriler analitik bir yaklaşımla ele alınarak soruna dair saptamaların doğrulanıp doğrulanmadığı araştırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ

Bu bölümde insan hakları kavramı üzerinde durulacaktır. İnsan hakları kavramı irdelenerek, temel hak ve özgürlüklerin korunmasının gelişimine değinilecektir.

1. Özgürlük, Hak ve İnsan Hakları

1.1. Özgürlük Kavramı

Herhangi bir kısıtlamaya bağlı olmaksızın düşünme ve davranma durumu olarak açıklanan özgürlük kelimesi hukuken hak olarak kabul edilmiştir.

1.2. Hak Kavramı

İnsan hakları kavramının özünde hak kavramı bulunmaktadır. Hak terimi hukuken korunan menfaat; adalet; kişilere tanınan yetki; davranış özgürlüğü; edinebilme, sahiplik ileri sürebilme yetkisi; yasaca tanınan ayrıcalık olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 1992: 325). Hak hukuk düzeninin bireylere tanıdığı yetki olarak açıklanmaktadır.

Hukuken ancak bireyler hak sahibi olabilir. Hak bireylere bir şeyi yapabilme yetkisini hukuken kazandırmaz. Hak kavramı hukukun temel kavramlarından biridir. Hak bir kişi, bir kurum veya bir şey üzerinde gerekçelendirilmiş bir iddia veya talebi ifade eden kavramdır (Erdoğan, 2007: 7).

Hak kavramı hem hukuki hem ahlaki bir kavramdır. Ahlak insanın hak sahibi olmasını sağlayan ana unsurlardan biridir. Hukuk ve ahlak hak kavramının ana kavramıdır.

1.3. İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları kişilerin insan olmak sıfatıyla sahip oldukları haklardır (Giritli-Güngör, 2002: 9). İnsan hakları tüm insanlar için esastır. Her yerde ve her zaman tüm insanlar için geçerli olan insan hakları bu özelliği nedeniyle evrensel niteliktedir. İnsan olmak insan haklarının öznesi olmak için tek koşuldur.

Bireyler sadece insan olmalarından ötürü insan haklarına doğuştan sahip olmaktadır. Tüm insanların insan haklarına doğuştan sahip olması yani insan haklarının herhangi bir hukuki işlemle oluşmaması insan haklarının pozitif hukuktan doğmadığını göstermektedir.

İnsan hakları kavramı insan onuruna uygun yaşayabilmek için sahip olunması gereken hakları ifade eder. Ahlaki içeriğinden ötürü asıl korunan insanın değeridir. İnsan hakları kavramı olanı değil olması gerekeni açıklamaktadır.

Tarihsel gelişiminde insan hakları kavramı bireyin devlet karşısında siyasi açıdan korunması amacıyla doğmuştur. İnsan hakları kavramı ilk kaynağını doğal hukuktan alan ve günümüzde halen yeni norm ve politikalarla gelişimini sürdürmekte olan bir olgudur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında insanın temel hak ve özgürlüklerinin ulusal hukuk ve uluslararası hukuk alanlarında korunmaya alınması düşüncesi ile insan hakları olgusu ana prensip olarak kabul edilmiştir.

İnsanın insanca yaşayabilmesi için gerekli ortamı sağlamak insan objesine odaklanmayı gerektirmektedir. İnsanın en doğal hakkı insanca yaşayabilmektir.

İnsan haklarının hak ve özgürlükler mücadelesinin sonucu oluşumu insan haklarının siyasal niteliğini gösterir. İnsan hakları günümüzün en önemli politik ölçütü haline gelmiştir. İnsan hakları kavramı hukuk devleti kriterinin başlıca unsuru olmuştur. Yurttaşlık hakları, kamu özgürlükleri, temel hak ve özgürlükler insan hakları kavramının özdeş bileşenleridir.

1.4. İnsan Haklarının Temeli

1.4.1. Doğal Hukuk ve Doğal Haklar

Doğal hukuk (tabii hukuk) anlayışına göre hukuk doğada ve insan tabiatında zaten mevcuttur. Doğada ve insan tabiatında mevcut olan bu kurallar değişmeyen gerçek ilkeler olarak kaynağını Tanrı'dan ve akıldan almaktadır (Yılmaz, 1992: 851).

Tek başına eşit ve özgür yaşayan insanların toplumu ve devleti oluştururken toplum sözleşmesiyle bazı haklarından feragat ederken en önemli özgürlüklerini devretmeyip kendilerinde tuttukları haklar doğal haklardır. Doğal haklar, bütün insanların doğuştan sahip oldukları mutlak, vazgeçilmez, devredilemez, insanı insan yapan haklardır.

Avrupa'da 17. ve 18. yüzyıllarda insan haklarının açıklanmasında ahlaki değer olgusundan ötürü doğal hukuk anlayışı esas olarak kabul edilmiştir.

1.4.2. İnsan Doğası

Fransız Devrimi sonrasında insan haklarının kaynağının insan doğası olduğu ileri sürülmeye başlanmıştır. Bu konuda bir görüş insanın maddi ve manevi ihtiyaçlarını insan haklarının kaynağı olarak kabul ederken diğer bir görüş insan olanaklarını insan haklarının kaynağı olarak kabul etmektedir (Giritli-Güngör, 2002: 17-18). İnsan doğası kavramı özgürlük kavramı ile bütünleşen insan hakları olgusunu savunmaktadır.

1.4.3. Kendinin Sahibi Olma

Kendinin sahibi olma ilkesi her bir bireyin kendi fiziki ve manevi varlığı üzerinde mutlak bir hakka sahip olduğunu kabul eder (Erdoğan, 2007: 38). Bu ilkenin kaynağı John Locke'ye dayanmaktadır. Bireyin kendi hayatı üzerindeki kontrol hakkının bireye tanınması bu kavramın ana unsurudur.

1.4.4. İnsan Onuru

Bu ilke insan haklarının temelini insan onurunun korunması olarak kabul eder. İnsan onuru kavramını hakların temeli olarak görmektedir.

1.4.5. Vicdan Özgürlüğü

Bu ilkede insan haklarının temeli vicdan özgürlüğünün korunmasıdır. Doğru hareket etmenin insanlar için önemi esas olarak kabul edilmektedir.

1.5. İnsan Haklarının Nitelikleri

1.5.1. Evrensellik

Tüm insanların yere, zamana, ırka, dine, kültüre, sosyal kökene, dile, sınıfa bağlı olmaksızın insan haklarına sahip olması insan haklarının evrensellik niteliğini göstermektedir. İnsan hakları kişinin sırf insan olması dolayısıyla sahip olduğu haklar olarak tanımlanmasından ötürü evrensellik insan haklarının en belirgin özelliğidir (Erdoğan, 2007: 45).

1.5.2. Doğuştan Kazanılma ve Toplum Öncesi Olma

Tüm insanların doğuştan sırf insan oldukları için insan haklarına sahip olmaları insan haklarının doğuştan kazanılma özelliğinin şartıdır. Toplum öncesi olma özelliği ise insan olmanın özünde insan haklarının var olması ve topluma ve devlete karşı ileri sürülebilme özelliğini göstermektedir.

1.5.3. Mutlaklık

İnsan hakları hiçbir şarta bağlanamaz ve reddedilemez. İnsan haklarına her koşulda saygı gösterilmesi zorunludur.

1.5.4. Vazgeçilemezlik

İnsan hakları doğrudan doğruya insan kişiliğine bağlıdır. Bu nedenle bu hak feragat edilemez ve devredilemez niteliktedir.

1.5.5. Bireysellik

İnsan haklarının öznesi birey olarak insandır. İnsan hakları insanın kişiliğine bağlı olan haklardır. İnsan hakları birey haklarıdır (Erdoğan, 2007: 86).

1.5.6. Özgürlükçülük

İnsan haklarının temelinde özgürlük kavramı bulunmaktadır. Özgürlük bireylerin kendi kendilerine karar verebilmeleri ve kendi iradeleriyle hareket edebilmeleri olarak açıklanmaktadır.

1.5.7. Temel Nitelik

İnsan hakları temel haklar olarak kabul edilmiştir. İnsan haklarının varlığı devletin iradesine bağlı değildir. İnsan haklarının devletin anayasal düzeninin temel unsuru olarak benimsenmesi zorunludur. Devletin insan haklarına aykırı yasal ve idari tasarrufta bulunmaması ana ilkedir (Erdoğan, 2007: 88).

1.5.8. Devlete Karşı Olma

İlke olarak devlet insan haklarının sağlanması konusunda birincil olarak yükümlüdür. İnsan haklarının ana amacı kişileri devlete karşı korumaktır. Devlet insan haklarını başta anayasası olmak üzere tüm hukuki yapısı ile tanımalıdır. Devlet kişilerin insan haklarını kullanımlarına ilke olarak karışmamalıdır. Devletin insan haklarına müdahalesi istisnai bir durum olarak kabul edilmektedir. Devlet insan haklarını korumakla görevlidir. Bu bağlamda devletin ana görevi insan hakları ihlallerini engellemektir (Erdoğan, 2007: 88-90).

1.6. İnsan Haklarının Sınıflandırılması

İnsan haklarının gelişimi sürecinde insan haklarının sınıflandırılması konusunda zaman içinde değişik ayrımlar kabul görmüştür.

Bu ayrımlardan biri, devletin insan özgürlüğünü korumasına dayanan dokunulamayacak hak ve özgürlükleri ifade eden klasik insan hakları ile sosyal ve ekonomik haklarla devletten güvence sağlamayı ifade eden isteme hakları şeklindeki ayrımdır. Klasik insan hakları koruyucu haklar olarak bireyi devlete karşı koruyan, devletçe dokunulamayacak hak ve özgürlükleri içermektedir. Negatif statü hakları olarak da adlandırılan bu haklara devlet müdahale edemez (Tezcan, Erdem, Sancakdar, 2002: 40).

Diğer bir ayırım da insan haklarını bireysel nitelikte kabul eden bireysel haklar ve insan haklarını kolektif nitelikte kabul eden kolektif haklar şeklindedir.

Bir diğer ayırım ise doğuştan var olan haklar açısından insan hakları ve pozitif hukuk tarafından düzenlenme açısından yurttaşlık hakları şeklindedir.

Günümüzde yaygın olarak kabul gören ayırım hakların tarihsel gelişimini temel alan kuşaklar halinde sınıflandırmadır.

1.6.1. İnsan Haklarının Birinci, İkinci ve Üçüncü Kuşak Haklar Olarak Ayrımı

1.6.1.1. Birinci Kuşak İnsan Hakları

Birinci kuşak insan hakları klasik haklar olarak da adlandırılmaktadır. Bu haklar bireyi ilk değer olarak kabul etmektedir. Devlete karşı haklar olarak tanımlanan bu hakların temel özelliği bireye devletin müdahale edemeyeceği bir alan tanınmasıdır (Giritli-Güngör, 2002: 21). Birinci kuşak insan hakları insanın tarihsel süreçte ilk kazandığı haklardır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 2 ile 21. maddelerinde düzenlenmiştir. Birinci kuşak insan hakları Fransız Devrimi döneminde aristokrasi ve burjuvazi çatışması sonrasında ortaya çıkmıştır. Özgürlük ve eşitlik

kavramlarına dayanan kişisel ve siyasi haklar niteliğindedirler (Tezcan vd, 2002: 45-46).

Başlıca birinci kuşak haklar kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği, yaşam hakkı ve kişi dokunulmazlığı, düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü, ibadet ve inanç özgürlüğü, can ve mal güvenliğinin sağlanması, din ve vicdan özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, siyasi haklar, özel yaşamın gizliliği, dernek kurma hakkı, çalışma özgürlüğü, zorla çalıştırma yasağı, adil yargılanma hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, eşitlik hakkı, seçme ve seçilme hakkı, kamu hizmetlerine girme hakkı olarak sayılmaktadır.

1.6.1.2. İkinci Kuşak Haklar

İkinci kuşak haklar sosyal, ekonomik ve kültürel haklar olarak adlandırılmaktadır. Bu haklar 19. yüzyılda Sanayi Devrimi sonucunda işçi sınıfının mücadelesiyle ortaya çıkmıştır. İnsan haklarından yararlanmak için özgürlüğün yanında devletin sosyal hizmetlerinin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Devletin bu hizmetleri sunması hak olarak kabul edilmiştir (Giritli-Güngör, 2002: 23-24).

Başlıca ikinci kuşak haklar ekonomik ve sosyal nitelikli insan hakları, sosyal adaleti sağlama, sosyal eşitsizlikleri giderme, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, adil ücret, asgari ücret, sendikal haklar, konut hakkı, beslenme hakkı, dinlenme hakkı, kültürel nitelikli insan hakları, bilim hakkı, eğitim hakkı, sanat hakkı, kültürel yaşama katılma hakkı, parasız eğitim ve öğrenim görme hakkıdır.

1.6.1.3. Üçüncü Kuşak Haklar

Üçüncü kuşak haklar dayanışma hakları olarak adlandırılır. 1970'li yıllardan itibaren bu sınıflandırma kullanılmaya başlanmıştır. Bu haklar Karel Varsak tarafından ortaya atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletler insanca yaşamın sağlanması için ortak hareket etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda insan özne olarak hak sahibi olmuştur. Bu haklar dayanışma hakları niteliğindedir. Bilimsel ve teknik ilerlemelerin sonucu sanayinin gelişimi ve nükleer silah tehdidi, devletlerin

arasındaki gelişmişlik farkları insan haklarının yeni bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmiştir (Giritli-Güngör, 2002: 25-26).

Üçüncü kuşak haklardan bazıları çevre hakkı, barış hakkı, gelişme hakkı, self determinasyon hakkı, insani yardım alma hakkı, haberleşme hakkı, insanlığın ortak mal varlığına saygı hakkı olarak sayılabilir.

1.7. İnsan Haklarının Gelişimi, Korunması ve BM Bildirisi

İnsan hakları ve özgürlük doğal haklar terimi ile ilk olarak İngiliz düşünür John Locke (1632-1704) tarafından ortaya atılmıştır. Locke toplum sözleşmesine göre devleti açıklamıştır. Jean Jacques Rousseau (1712-1778) insan haklarının temeli olan doğuştan eşitlik ve aynı haklara sahip olma görüşünün temelini atmıştır (Mumcu, 2011: 49-54). Devletlerin yetkilerini kötüye kullanmasına karşı bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin hukuk tarafından korunması prensibi Locke tarafından savunulan doğal düzende devletin değil insan haklarının ilk sırada geldiği görüşüne dayanmaktadır (Junis, Kay, Bradley, 1996: 9).

1688 tarihli Bill of Rights (Haklar Bildirgesi) ve 1215 tarihli Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı) İngiltere’de insan haklarının başlangıç noktalarıdır. Bu belgelerle krala ait yetkiler kısıtlanarak yasaların üstünlüğü kabul edilmiştir. Amerika’da ise eşit özgürlük ve vazgeçilmez haklar ilkeleri Virginia Bildirgesi’ne (1776) ve Amerikan Bağımsızlık Bildirisi’ne (1776) dayanak olarak kabul edilmiştir. 1791 yılında Bill of Rights (Temel Haklar) Amerikan Anayasası’na eklenmiştir.

1789 Fransız Devrimi ile evrensel nitelikli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ilan edilmiştir. Bildiri tüm insanların hak ve özgürlüklerini kapsamaktadır. Bu bildiride, başkalarının hakkını ihlal etmemek kaydıyla istediğini yapmakta serbest olma şeklindeki özgürlük tanımı yapılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen dönemde insan hakları düşüncesi güçlenmeye ve gelişmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 10

Aralık 1948 tarihinde kabul ve ilan ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirisi oldukça geniş bir insan hakları listesi içermektedir (Erdoğan, 2007: 97).

Bildiri devletlerin bireylere karşı görev ve sorumluluklarını belirten ilk uluslararası belgedir. Bildirinin başlangıç bölümünde tüm insanlar için onur, eşit ve vazgeçilmez haklar olan özgürlük, adalet ve barışın temel olduğu açıklanmıştır. Tüm insanlar doğuştan eşittirler ve vazgeçilmez haklara sahiptir olgusu bildirinin hareket noktasıdır. Bildiri insan haklarının evrensel niteliğini vurgulaması bakımından önemlidir. Bütün insanların hak sahibi olarak tanınması insan hakların evrensel niteliğini vurgulamaktadır. Bildiride yer alan hak ve özgürlükler başlıca iki kategori içerisinde toplanmaktadır. Birinci kategori içerisinde birinci kuşak haklar olan klasik haklara yer verilmiştir. Bu haklar 3 ile 21. maddeler arasında düzenlenmiştir. Yaşam hakkı, kişi özgürlüğü, kişi güvenliği, kölelik yasağı, işkence yasağı, hukuk önünde eşitlik, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı, din ve vicdan özgürlüğü, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü, siyasi haklar, genel ve eşit oy ilkesi gibi temel hak ve özgürlükler bu bölümde yer almaktadır. İkinci kategoride ise ikinci kuşak haklar olan sosyal ve ekonomik haklar yer almaktadır. Bu haklar bildirinin 22 ile 27. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Sosyal güvenlik hakkı, çalışma hakkı, sendika özgürlüğü, ücretli tatil, eğitim görme hakkı gibi haklar bu bölümde yer almaktadır. Bildirinin hukuksal açıdan niteliği konusunda tartışmalar mevcuttur. Bildiri bu bağlamda klasik haklar ve sosyal hakların sentezini oluşturma amacı taşımaktadır. Böylelikle hem klasik haklar hem de sosyal ve ekonomik haklar uluslararası hukukun konusu haline getirilmiştir (Giritli-Güngör, 2002: 58-63).

BM bildirisi'nin hukuksal niteliği açısından tartışmalar mevcuttur. Birinci görüşe göre bildirinin temel haklar ve özgürlüklerin sayılarak listelendiği bir belge olduğu ve hukuki bağlayıcılığı olmadığı savunulmaktadır. Diğer görüşe göre ise BM Bildirisi'nin evrensel ölçekte özgürlük, eşitlik, adalet kavramlarını genel kabul gören standart haline getirmede kaynak olması itibarı ile bağlayıcılık kazandığı savunulmaktadır (Giritli-Güngör, 2002: 60-62).

Bu bildirinin tamamlayıcılığını ve hukuki bağlayıcılığını sağlamak amacıyla temel metnin hükümlerini açıklayıcı sözleşmeler hazırlanmıştır. BM Bildirisi

çerçevesinde oluşturulan temel insan hakları belgelerinden birincisi 16 Aralık 1966 tarihinde imzalanarak 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'dir. İkinci belge ise 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilerek 1 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe giren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'dir. Her iki sözleşme BM Bildirisi'ni tamamlayan temel belgelerdir. Birinci sözleşme klasik haklara ilişkin iken ikinci sözleşme pozitif statü haklarına ilişkindir.

Nürnberg Mahkemeleri ve İnsan Hakları Bildirisi'nin içeriğinde uluslararası insan hakları hukukunun ortaya çıkması uluslararası hukukta önemli bir gelişmedir. Bireyler devlet karşısında uluslararası hukuk öznesi haline gelmiştir. BM'de politik tartışmaların etkisi ile uluslararası insan haklarının hukuki prosedüründe etkinliğin yavaş ilerlemesi, Avrupa'da bölgesel insan hakları sisteminin oluşturulmasına yol açmıştır (Janis vd, 1996: 18).

Avrupa devletleri tarafından kabul edilen insan haklarını ve temel özgürlükleri korumaya dair 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa İnsan Haklar Sözleşmesi ve ona bağlı protokoller, 18 Ekim 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Yasası insan haklarıyla ilgili bölgesel nitelikli ancak genel kapsam içeren insan hakları belgeleridir. Avrupa'da tek konulu sözleşme örnekleri olarak 26 Kasım 1987 tarihli İşkence ve İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesine dair Avrupa Sözleşmesi, 1992 tarihli Bölgesel ve Azınlık hakları Avrupa Yasası ve 1995 tarihli Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme örnek olarak verilebilir.

Devletlerin insan haklarına saygıya dayalı sistemi geliştirerek tanınması zorunludur. Bunun sağlanabilmesi için insan haklarının koruma mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. İnsan hakları nitelikleri gereği devlet karşısında ileri sürülen haklar olmaları nedeniyle genellikle devlet tarafından ihlal edilmektedir. Buna karşın insan haklarını korumak da devletin öncelikli yükümlülüklerinden biridir. Devletin insan haklarını koruması, bu hakları kendisinin ihlal etmemesini ve kendi yetki alanındaki kişi ve grupların ihlal etmesine izin vermemesini gerektirmektedir. Ancak günümüzde insan haklarının korunması kavramı daha geniş

anlamda değerlendirilerek devletin insan haklarına elverişli ekonomik, toplumsal ve siyasal ortamın oluşmasını sağlaması da insan haklarının korunması kapsamında ele alınmaktadır. İnsan hakları devlet için bir sınır kişiler için ise özgürlük ve adalet olarak belirlenmiştir. İnsan haklarının korunması hukuki-yargısal yolun yanında siyasi ve idari yollarla korunmalıdır (Erdoğan, 2007: 245-249).

İnsan hakları hukuku halen gelişimini devam ettirmektedir. İnsan hakları kavramının içeriğinin belirlenmesi konusunda tartışmalar devam etmektedir. Liberalizmin birey temelli batılı insan hakları kavramlaştırılmasına karşı batılı olmayan üçüncü dünyalı insan hakları bakışı ortaya atılmıştır (Özdek, 2000: 235).

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİNDE VE AVRUPA BİRLİĞİ HUKUK DÜZENİNDE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ

Bu bölümde Avrupa Birliği'nde insan haklarının gelişimi incelenecektir. Kendine özgü bir düzeni olan Avrupa Birliği hukuk düzeninde temel hak ve özgürlüklerin tanınması ve korunmasının çerçevesi açıklanacaktır.

2. Avrupa Birliği'nde İnsan Haklarının Yeri ve Korunması

2.1. Avrupa Konseyi

İkinci Dünya Savaşı ertesinde Avrupa'da demokrasiyi en iyi şekilde ve sürekli uygulamak, Avrupa'yı büyük savaşlardan ve diktatörlük rejimlerinden korumak amacıyla 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa Konseyine ilişkin statü on Avrupa Devleti tarafından Londra'da imzalanmıştır. Avrupa Konseyi'ne ilişkin statü 3 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Tezcan vd, 2002: 27).

2.1.1. Avrupa Konseyi'nin Amacı

İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygı Avrupa Konseyi'nin temel özelliğini oluşturmaktadır (Madra, 1981: 12).

Avrupa Konseyi'nin kuruluş amacı üye devletlerin barışı, demokrasiyi, bireysel ve siyasal özgürlükleri kendi aralarında korumak, geliştirmek ve bu konularda sürekli işbirliği yapmak olarak kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi'ne üye olmak ve üyeliği sürdürmek için demokrasiyi rejim olarak kabul etmek ve insan hak ve özgürlüklerine değer vermek ana koşuldur (Mumcu-Küzeci, 2011: 106).

Avrupa Konseyi çerçevesinde sosyal haklar konusunda 18 Ekim 1961 tarihinde Avrupa Sosyal Şartı imzalanarak 26 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Şartta ekonomik ve sosyal haklar düzenlenmiştir. Avrupa Konseyi

çerçevesinde 26 Kasım 1987 tarihinde kabul edilerek 1 Şubat 1989 tarihinde yürürlüğe giren İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ve Cezanın Önlenmesi için Avrupa Sözleşmesi insan haklarının korunması alanında önemli bir aşamadır. Sözleşme ile işkence ve kötü muamele uygulamalarının önlenmesi hedeflenmiştir. Sözleşme uyarınca kurulan İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi inceleme ve denetleme yetkisine sahip olarak ziyaretler, raporlar ve tavsiyeler yoluyla işkencenin önlenmesi konusunda uluslararası denetim ve işbirliği görevini üstlenmiştir (Giritli-Güngör, 2002: 82-84; Alpkaya, 2005: 532)

2.1.2. Avrupa Konseyinin Yapısı

2.1.2.1. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi

Avrupa Konseyi üyesi devletlerin dışişleri bakanlarından veya üye devletlerin Avrupa Konseyi'ndeki daimi temsilciliklerinden oluşmaktadır. Bakanlar Komitesi Başkanlığı alfabetik sıraya göre üye devletlerin temsilcileri tarafından yürütülmektedir.

2.1.2.2. Parlamenterler Meclisi

Parlamenterler Meclisi Avrupa Konseyi'nin müzakere ve danışma organıdır. Meclisin yasama yetkisi bulunmamaktadır. Meclis Bakanlar Komitesi'ne öneride bulunma görevini üstlenmiştir.

2.1.2.3. Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik, genel sekreter, bir genel sekreter yardımcısı ve Avrupa Konseyi'nin görev alanına giren konularla ilgili müdürlüklerden oluşmaktadır. Genel sekreter ve yardımcısı Bakanlar Komitesi'nin önerisi üzerine Parlamenterler Meclisi tarafından seçilmektedir.

2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

İnsan haklarının korunması konusunda Birleşmiş Milletler Örgütü'nün yaptırım gücünün yetersizliği ve BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin bağıllık gücünün yoksunluğu nedeniyle Avrupa Konseyi'ne üye devletler tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanarak 3 Eylül 1953 tarihinde Avrupa Konseyi'nin temel belgesi sayılarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir. AİHS insan haklarına saygının Avrupa devletlerinin ortak değeri olması esasına dayanmaktadır (Giritli-Güngör, 2002: 72).

2.2.1. AİHS'nin Niteliği

Sözleşmede yaşam hakkı başta olmak üzere belli başlı tüm temel insan hakları ve özgürlükleri sayılarak bunların korunması için bir mekanizma getirilmiştir. Sözleşme BM Bildirisi'ni aynen benimsemektedir. Sözleşme'nin temel amacı BM Bildirisi'nin yaptırımsızlığını gidermektir (Mumcu-Küzeci, 2011: 106-107).

Sözleşme bir başlangıç bölümü ve 59 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin başlangıcında insan haklarına saygıdaki ortak değerden ve hukukun üstünlüğüne dayalı ortak mirastan bahsedilmektedir. Sözleşmenin birinci maddesi ile taraf devletler sözleşmede yer alan temel hakları ve özgürlükleri tüm kişilere tanımayı taahhüt etmektedir. Sözleşmede sadece birinci kuşak haklar yer almaktadır. Sözleşmenin birinci bölümünde temel hak ve özgürlükler sayılarak tanımlanmaktadır. Burada güvence altına alınan haklar BM İnsan Hakları Bildirisi'nde yer alan temel haklar ve siyasal haklardır (Madra, 1981: 26).

AİHS'de ek protokoller yoluyla eklemeler ve değişiklikler yapılmaktadır. 28 Nisan 1983 tarihli 6 numaralı protokol ile ölüm cezasının kaldırılması ilke olarak kabul edilmiştir. 19 Mart 1985 tarihli 8 numaralı protokol ile İnsan Hakları Komisyonu'na ve Mahkemesi'ne başvurulara yeni düzenlemeler getirilmiştir. 1 Temmuz 2003 tarihli 13 numaralı protokol ile ölüm cezasının her durumda kaldırılması öngörülmektedir. 1 Haziran 2010 yürürlük tarihli 14 numaralı protokol ile AİHS'nin denetim mekanizması yenilenmiştir.

AİHS'nin BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nden en önemli farkı AİHS ile yaptırım ve denetim mekanizması olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kurulmasıdır. AİHS ulusal ve uluslararası hukuku kapsayan kural koyucu bir sözleşme niteliğindedir. Sözleşme bireyi uluslararası hukukun öznesi haline getirmiştir. Bireye bireysel başvuru hakkı tanınmıştır. Devlet başvurusu yolu ile her taraf devlet kendinin ve diğer devletlerin sözleşmeye uyup uymadıklarını denetlemekle yetkili kılınmıştır. Sözleşme insan haklarının korunması konusunda taraf devletin ulusal hukukuna öncelik vermiştir. Sözleşme temel hak ve özgürlükleri belirtirken bazı sınırlamalar da getirmiştir. Ancak taraf devletler olağanüstü durumlarda bile yaşam hakkına saygı, işkence yasağı, suç ve cezaların kanuniliği ilkesi konularına saygı göstermek yükümlülüğü altındadır. Sözleşme ulusal kanunla ve tek taraflı olarak değiştirilemez. Sözleşmeye genel nitelikte çekinceler konulamaz, taraf devletlerin çekince koyma hakları sınırlandırılmıştır (Tezcan vd, 2002: 53-54).

2.2.2. AİHS' nin Uygulama Alanları

AİHS'nin birinci maddesinde sözleşmenin uygulama alanı konu, kişi, yer ve zaman bakımından sınırlandırılmıştır. Konu bakımından AİHS'nin uygulama alanı sözleşme ve ek protokollerinde öngörülerek doğrudan koruma altına alınan temel hak ve özgürlüklerin ihlaline ilişkindir. Taraf devlet egemenliği altındaki tüm kişilere sözleşmede öngörülen hakları garanti etme yükümlülüğündedir. Kişi bakımından AİHS'nin uygulama alanı taraf devletin yargı yetkisine bağlı tüm kişilerin uyruğuna bakılmaksızın kapsam altında olmasıdır. Yer bakımından AİHS'nin uygulama alanı taraf devletin egemenlik alanıdır. Sözleşmede devletin egemenlik alanı o devletin yargı yetkisine tabi olma terimi ile açıklanmıştır. Zaman bakımından AİHS'nin uygulama alanının başlangıcı taraf devletin sözleşmenin yargı yetkisine kabulüne ilişkin beyan tarihidir (Tezcan vd, 2002: 54-67).

2.2.3. AİHS'nin Koruma Kapsamı

Sözleşmeci devlet sözleşmede tanınan haklara uymak yükümlülüğü altındadır. Sözleşmede tanınan hakların korunması için sözleşmeci devlet kendi

ulusal hukukunda yasal düzenleme yapmak yükümlülüğünü üstlenmiştir. Sözleşmeci devlet kendi organlarının sözleşmeyi ihlalinden sorumludur.

2.2.4. AİHS'nin Koruma Sistemi

AİHS koruma sistemi bireysel ve devletlerarası olmak üzere iki çeşit şikayet başvurusu öngörmektedir. AİHS'nin koruma sistemi Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi organlarının bir araya gelmesiyle oluşmakta iken 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe giren 11 numaralı protokol ile sözleşmenin denetim mekanizmasında değişiklikler yapılarak bireysel başvuru hakkı seçimlik olmaktan çıkarılmıştır. Aynı protokol ile ilk başvuru yeri olan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu kaldırılarak bireysel ve devletlerarası şikayet başvuruları doğrudan tam zamanlı çalışan tek bir mahkeme olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılmaya başlanmıştır.

Sözleşmeye taraf devletlerin sayısındaki artış ve başvuru sayılarındaki yoğunluk nedeniyle 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe giren 14 numaralı protokol ile sözleşmenin koruma sisteminde yeni düzenlemeler yapılmıştır.

2.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS ile sözleşme tarafı devletlerin sözleşme ve ek protokolleri ile tanımlanan haklara ve yükümlülüklerine uyulmasını sağlamak ve denetlemek amacıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Sözleşmeci devletler taraf oldukları davada AİHM'nin kesin hükmüyle bağlıdır. Kesin hükmün icrasının denetimi Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne aittir. AİHM kararları uyarınca sözleşmenin ihlalini tespit eden bir kararın varlığı, davalı devleti ihlali sonlandırmak, tekrarını önlemek ve ihlalin sonuçlarını onarmakla yükümlü kılmaktadır (Çavuşoğlu, 2003: 72).

2.3.1. AİHM'nin Yapısı

AİHM daimi olarak görev yapan bir mahkemedir. Sözleşmeci devletlerin yargıçlarından oluşmaktadır. Mahkeme üç yargıçlı Komiteler, yedi yargıçlı Daireler

ve on yedi yargıçlı Büyük Daire'den oluşan bir yapıda çalışmaktadır. Mahkeme kararlarını kural olarak daireler aracılığıyla verir. Her yargıç bir daireye bağlı olarak çalışmaktadır. Daireler sözleşmecî devletlerin değişik ulusal hukuk sistemlerini yansıtacak şekilde oluşturulmaktadır. Daireler bireysel ve devletlerarası başvurularda kabul edilebilirlik kararı verme ve işin esasına bakma yetkisine sahiptir. Büyük daire devlet başvuruları ve bireysel başvurularda sözleşmenin yorumlanmasında, önceki kararlarla bağdaşmayan bir karara karşı ve Daire kararlarına karşı yapılan temyiz başvurularında görevlidir. Komiteler bireysel başvuruların ön incelemesini yapma, geçici dosyalar açma, kabule değerlilik kaydı alma ve oybirliği ile kabul edilmezlik veya kayıttan düşme yetkisine sahiptir (Tezcan vd, 2002: 87-90 ; Giritli-Güngör, 2002: 77).

2.3.2. AİHM'ye Başvuru Koşulları

2.3.2.1. Bireysel Başvuru ve Devlet Başvurusu

Bireysel başvuru hakkı sözleşmede öngörülen haklarının ihlal edildiğini ileri süren gerçek kişiler, tüzel kişiler, hükümet dışı örgütler ve birey topluluklarına tanınmıştır. Bireysel başvuru hakkı sözleşmecî devletlerin kabul etmesi koşuluna bağlanmıştır. Bireysel başvuru hakkının ilgili devlet tarafından tanındığına ilişkin beyan Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne yapılmaktadır. Devlet başvurusu bir üye devletin sözleşme ve protokollerinin hükümlerine diğer bir üye devletin aykırılıkta bulunduğu iddiasına dayanmaktadır.

2.3.2.2. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi

Bireysel başvuruda bulunabilmek için iç hukuk yollarının tüketilmesi zorunludur. Başvuru için iç hukukta kesinleşmiş bir takipsizlik veya mahkumiyet hükmünün varlığı aranmaktadır. Ancak başvurunun uzun sürmesi ve ihlalin sürekliliği gibi özel durumlarda bireysel başvurunun iç hukuk yolları tüketilmeden de yapılabilmesine olanak tanınmıştır.

2.3.2.3. Başvuru Süresi

Başvurunun, ilgili kesin hükmün taraf devletlerin iç hukuku uyarınca verilmesinden itibaren başlayan 6 aylık süre içinde yapılması zorunludur.

2.3.3. AİHM Kararlarının İç Hukukta Uygulanması

AİHM'nin kesinleşmiş kararları bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Ancak mahkeme kararları iç hukuklarda doğrudan sonuç doğurucu bir etkiye sahip değildir. AİHM kararları kendiliğinden sözleşmeye aykırı bir yasayı yürürlükten kaldıramaz, bir idari işlemi iptal edemez veya bir yargı kararını bozamaz niteliktedir. AİHM kararlarında sözleşmeye aykırılık durumunun tespiti halinde davalı devlete sonuç yükümlülüğü getirilmektedir. Davalı devletin söz konusu yükümlülüğü, ihlali sona erdirmek ve ihlalin sonuçlarını onarmaktır (Çavuşoğlu, 2003: 34-35).

Sözleşmenin ihlali yasal kanundan kaynaklandığı takdirde ilgili kanunun AİHM'ne uygun hale getirilmesi veya değiştirilmesi öngörülmüştür. Sözleşmeye aykırılık iç hukuk hükmünden kaynaklanmakta ise iç mevzuatın değiştirilmesi gerekmektedir. AİHM kararı sonrasında yargılanmanın yenilenmesi yolunun açılması sözleşme ve AİHM içtihatlarına uygundur (Çavuşoğlu, 2003: 47).

AİHM tarafından maddi ve manevi tazminat kararı verilebilmesi şartlara bağlanmıştır. Bu şartlara göre sözleşmeye yönelik bir ihlalin tespit edilmesi, başvuruçunun tazminat talebini ileri sürmesi, ihlal ile uğranılan maddi zarar arasında nedensellik bağının mevcut olması ve aleyhine başvuruçunun devleti iç hukukunun sözleşmeye yönelik ihlali hiç telafi etmemesi veya kısmen telafi etmesi şartlarının bulunması gerekmektedir (Tezcan vd, 2002: 122-125).

2.4. AGİK-AGİT

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) görüşmeleri ilk olarak 1973 yılında başlamıştır. Konferansın amacı Soğuk Savaş koşullarındaki Avrupa'da güvenlik, istikrar ve işbirliğinin sağlanmasıdır. 1975 yılındaki Helsinki Toplantısı'nda kabul edilen Helsinki Son Senedi'nin sonuç belgesinde Avrupa

devletleri düşünce, vicdan, din ya da inanç özgürlüğü dahil olmak üzere insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı işbirliği ortamı içinde koruyacaklarını ifade etmişlerdir.

AGİK'in 1990 tarihindeki ikinci toplantısında kabul edilen Paris Şartı insan hakları odaklı bir belge olup insan hakları ve azınlıklara haklarına saygı yanında ulusal azınlıkların farklı kimliklerini korunmasını öngörmektedir. Paris Şartı AGİK'in kurumsallaşmasını başlatarak 1992 tarihinde Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği kurulmuştur. AGİK 1994 tarihinde Avrupa güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT) adını alarak kurumsallaşmasını tamamlamıştır (Alpkaya, 2005: 527).

2.5. Avrupa Birliği Kurumları ve İnsan Hakları

2.5.1. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Birliği Komisyonu ve Avrupa Birliği Konseyi'nin sahip olduğu ortak yasama ve yürütme yetkilerinin kullanılmasının demokratik olarak denetlenmesi amacıyla Avrupa Birliği Parlamentosu kurulmuştur.

2.5.1.1. Avrupa Parlamentosu'nun Yapısı ve Görevleri

AB'ni oluşturan Avrupa Topluluklarından ilk kurum olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Antlaşması ile uluslararası yetkiye haiz Yüksek Otorite'nin ulusal parlamentolardan seçilen temsilcilerden oluşan Ortak Meclis tarafından denetlenmesi öngörülmüştür. 1952 yılında AKÇT Antlaşması ile kurulan Ortak Meclis dönemi 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun (EURATOM) kurulması ile bu üç topluluğunun meclisleri birleştirilerek 1958 yılında Avrupa Meclisi oluşturulmuştur (Demir, 2005: 4-5).

1962 yılında Avrupa Parlamentosu terimi kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Avrupa Parlamentosu terimi resmen ilk kez 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi ile kabul edilmiştir (Mathijsen, 2004: 53).

Danışma ve tavsiye organı konumunda bulunan Parlamento'nun yetkileri 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren ATS ile genişletilmiştir. Yeni düzenleme ile Parlamento'nun kararlara katılım alanı genişletilmiştir. Avrupa Topluluğu'na yeni üyelerin kabulü Parlamento'nun onayına bağlanmıştır. Üçüncü devletlerle yapılan antlaşmaların Parlamento'nun onayından geçmesi kabul edilmiştir. Bunların sonucunda Parlamento Topluluğun dış politikasında belirleyici nitelikte bir rol kazanmıştır (Demir, 2005: 15).

1979 yılında yapılan ilk doğrudan genel seçime kadar Avrupa Parlamentosu, üye devletlerin ulusal parlamentolarından seçilen üyelerden oluşmaktaydı (Mathijsen, 2004: 54). Parlamento üyeleri beş yıllık süre için seçilmektedir. Yapılan seçimler ve seçme seçilme yaşı her bir üye devletin ulusal seçimlerin düzenlenmesi çerçevesinde düzenlenmektedir. Bugüne kadar 1979, 1984, 1989, 1994, 1999, 2004 ve 2009 yıllarında yedi adet doğrudan Avrupa Parlamentosu seçimi yapılmıştır. Parlamento üyeleri mensup oldukları devletlere değil siyasi görüşlerine göre parlamentoda siyasi grup oluşturmaktadır. Parlamento bünyesinde ulusal siyasi partiler yerine siyasi gruplar ile Avrupa halkı temsil edilmektedir (DTM, 2007: 19).

Parlamentonun çalışma sistemi komiteler üzerine kurulmuştur. Parlamento bünyesinde 20 daimi komite bulunmaktadır. Ayrıca alt komiteler ve geçici komiteler kurulmaktadır. Tüm komitelerin parlamento yapısında ek özel yetki ve görevleri bulunmaktadır. Daimi komiteler Parlamento tarafından havale edilen soruları incelemektedir. Tüm yasama önerilerinde ve diğer yasama işlemlerinde komiteler uzmanlık alanlarına göre görevlendirilmektedir. Avrupa Birliği Komisyonu'ndan gelen öneri Parlamento başkanlığı tarafından ilgili komitelere iletilir. Komite kendi üyeleri arasından bir Raportör görevlendirir. Raportör raporunu komiteye sunar ve rapor tartışılır. Komite bu konudaki görüşünü kabul eder ve konu Genel Kurul'da görüşülerek Avrupa Parlamentosu'nun görüşü olarak kabul edilir. İlgili karar değişiklik önerileri, Parlamento karar metni ve gerekçeden oluşur.

Kuruluşunda tavsiye ve danışma organı niteliğinde olan, yasama yetkisi bulunmayan Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği'ne giden yolda yetkilerini geniş ölçüde arttırmıştır. 1970'li yıllarda bütçe alanında yetkilerinin genişletilmesi ile

başlayan süreçte AP halen seçimle oluşan ulusal parlamentoların yasa yapma ve vergilendirme gibi tüm yetkilerine ulaşamamıştır (Mathijsen, 2004: 56).

1992 yılında imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girerek Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht Antlaşması ile AP'nin onaylama ve denetim yetkisine yasama faaliyetine katılma yetkisi de eklenmiştir. Antlaşma ortak karar yöntemi ile AP'nin AB Konseyi ile birlikte yasama sürecine katılımı sağlanmıştır. Antlaşma ile AB Konseyi'nin yasama yetkileri daraltılmadan AP'nin karar alma sürecindeki yetkileri genişletilerek AB'nin demokratik açıdan güçlendirilmesi hedeflenmiştir (Demir, 2005: 16-17).

1993 Kopenhag Zirvesi'nde demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlıklara saygı Kopenhag Siyasi Kriterleri olarak kabul edilmiştir.

1997 yılında imzalanan ve 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile temel hak ve özgürlüklere saygı ve AİHS'ne uyulması AB'ye tam üyelik için koşul olarak kabul edilmiştir. Bu antlaşma Parlamento'nun yasama sürecindeki ortak karar alma yetkisinin uygulama alanı genişletilmiştir. Ancak nihai karar yetkisi AB Konseyi'ne aittir. Antlaşmanın getirdiği diğer bir yenilik ise üye devletlerden birinde temel hakların ihlali halinde ilgili devlete yaptırım uygulama konusunda Parlamento'ya onaylama yetkisi verilmesidir. Antlaşma ile Parlamento AB Komisyonu karşısında güç kazanmıştır. Ancak Parlamento AB Konseyi karşısında böyle bir konumda değildir (Demir, 2005: 22-27).

Parlamento etki ve güç açısından Konsey ve Komisyon düzeyine henüz ulaşamamıştır. Parlamento kararlılığı ve AB'de demokrasiyi geliştirme çabası ile görev ve yetkilerini arttırmaktadır. Parlamento Konsey ve Komisyon ile eşit statüye gelme yolunda ilerlemektedir (Mathijsen, 2004: 72).

2.5.1.2 Avrupa Parlamentosu ve Temel Haklar ve Özgürlükler

Özgürlük, insan hakları ve demokrasi temelleri üzerine kurulan AB'nin en demokratik kurumu olan Avrupa Parlamentosu seçim yoluyla görev başına gelen tek AB kurumudur. 1970'li yıllardan itibaren Avrupa Parlamentosu insan haklarının gelişiminde büyük rol oynamaktadır.

AB'nin insan haklarıyla ilgili en önemli kurumu niteliğini taşıyan Avrupa Parlamentosu hazırladığı yıllık raporlar, imzaladığı kararlar, bildirimler ve sözleşme taslakları, görevlendirdiği insan hakları ve seçim gözlemcileriyle, Konsey ve Komisyon'a yaptığı insan hakları odaklı çağrılar ile insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasında etkin rol oynamaktadır. Parlamento bünyesindeki 20 daimi komite ile çalışmalarını sürdürmektedir. AB vatandaşı olan kişilerin insan hakları Kişi Özgürlüğü ve Kurumsal İşler Komitesi bünyesinde ele alınırken Parlamento Dış İşler Komitesi ve bir alt komite Avrupa Birliği dışında yaşayan kişilerle ilgili insan haklarından sorumludur (Demir, 2005: 139).

Üye devletler bünyesinde insan haklarını ilgilendiren ve ortak yararlarına olan ırkçılık, yabancı düşmanlığı, sosyal ayrımcılık, ölüm cezaları, yoksulluk, vicdani ret, birliğin iltica hukuku ve politikasının uyumlaştırılması gibi konularda görüşmeler yapmak Parlamento'nun insan haklarıyla ilgili görevlerindedir. Parlamento ayrıca dış ziyaretlerde insan hakları konularına dikkat çekmek, insan haklarının siyasi, ekonomik, kültürel açılardan gelişimini sağlamak, insan hakları ihlalleriyle ilgili araştırmalar yapmak, seçimlere gözlemci göndermek, üçüncü devletlerle ilişkilerde insan hakları durumunu değerlendirmek şeklinde çalışmalar yapmaktadır (Özcan, Tezcan, Yonar, 2003: 397-398).

Avrupa halklarının temsilcisi olan Avrupa Parlamentosu insan hakları konusunda hukuki bağlayıcılığı olmayan siyasi nitelikte çalışmalar yaparak AB'de temel hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlamaktadır.

Avrupa Parlamentosu temel hak ve özgürlüklerin korunması ile ilgili olarak ilk tasarruflardan biri olarak 10 Şubat 1977 tarihinde temel hakların tanımlanması konusunda bir bildirge yayımlamıştır. 5 Nisan 1979 tarihinde Konsey ve Komisyon başkanları tarafından imzalanarak ortak bildirge niteliği kazanan bu bildirge temel hak ve özgürlüklere saygıyı benimsemiştir. Avrupa Parlamentosu'nun Avrupa Birliği'nin kurulmasına dair 14 Eylül 1983 ve 14 Şubat 1984 tarihli kararları ilk genel oyla seçilen Parlamento kararları olmaları nedeniyle önemlidir. Bu kararlarda Parlamento AB'de insan haklarının anayasal düzeyde bir korumadan yararlanması gereğini ifade etmiştir. Söz konusu yasama döneminde kabul edilen Spinelli Raporu ilgili kararlar AB'de insan haklarının gelişiminde önemli rol oynamıştır. Üye devletlerin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerine bağlılığı ve AB'nin üye devlet anayasalarından ve AİHS'den kaynaklanan temel hak ve özgürlükleri tanıdığı vurgulanmıştır (Çavuşoğlu, 1994: 142-144).

27 Nisan 1979 tarihli kararla Parlamento, Topluluğun AİHS'ye taraf olmasına yönelik çalışmaları başlatmıştır. Parlamento Komisyonun AİHS'ye katılımını öngören 1979 tarihli Memorandum'a destek vermiştir. Parlamento 18 Ocak 1994 tarihli AİHS'ye katılım kararını da desteklemiştir (Demir, 2005: 148-149).

1 Temmuz 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi'nde Parlamento'nun kararları doğrultusunda AİHS ve Avrupa Sosyal Şartı'nda yer alan temel hak ve özgürlükler benimsenmiştir.

Parlamento'nun 2 Nisan 1989 tarihli Temel Haklar ve Özgürlükler Bildirisi, De Gutch Raporu, ile klasik temel hak ve özgürlüklerin yanında sosyal, ekonomik ve kültürel hakları da içeren genel bir temel haklar katalogu hazırlanmasını hedefleyerek 1977 Bildirgesi'ni genişletmiştir. 12 Aralık 1990 tarihli AB'nin Anayasa Temeline İlişkin Karar Parlamento'nun Soğuk Savaş sonrası insan haklarına dair ilk çalışmasıdır (Değer, 2009: 27-29).

1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması sonrasında Parlamento üye devletlerdeki insan haklarına ilişkin rapor hazırlama kararı almıştır.

Parlamentonun insan hakları gündemi parlamento komiteleri tarafından belirlenmektedir. Parlamento İnsan Hakları Raporları İnsan Hakları Alt Komitesi, Medeni Haklar ve İçişleri Komitesi, Başvuru Komitesi, Dışişleri, Güvenlik ve Savunma Komitesi, Hukuk İşleri ve Vatandaşlık Hakları Komitesi, Kadın Hakları Komitesi ve Dış Ekonomik İlişkiler Komitesi tarafından görevlendirilen Raportörler tarafından hazırlanmaktadır. Dışişleri Komitesi üçüncü devletlerdeki insan haklarının durumundan sorumludur. Kişi hakları ve İçişleri Komitesi ile Hukuk İşleri ve Vatandaşlık Hakları Komitesi AB vatandaşları ile ilgili vatandaşlık hakları, insan hakları ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasından sorumludur (Demir, 2005: 106 ; Değer, 2009: 30).

2.5.2. AB Konseyi ve AB Komisyonu ve Temel Haklar ve Özgürlükler

Avrupa Birliği'nin yasama ve karar alma organı olan Avrupa Birliği Konseyi'nin insan hakları alanındaki tasarrufları siyasi ve açıklayıcı nitelikte belgeler niteliğindedir. Kurucu antlaşmaların koruyucusu ve Birliğin yürütme organı olan Avrupa Komisyonunun insan hakları alanındaki en önemli tasarrufu 4 Nisan 1979 tarihli Avrupa Topluluğu'nun AİHS'ye katılmasına dair kararıdır. Komisyon 1990 ve 1995 tarihli bildirelerinde AİHS'ye katılımı tekrar ele almıştır. Parlamento, Konsey ve Komisyon'un insan hakları konusunda pek çok ortak bildirgesi mevcuttur. Birlik organlarının temel haklar ve özgürlükler alanında hazırladığı önemli belgelerinden biri 9 Aralık 1989 tarihinde kabul edilen hukuki bağlayıcılığı olmayan siyasi nitelikli Avrupa Toplulukları Sosyal Şartı'dır (Değer, 2009: 31-33).

2.5.3. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Temel Haklar ve Özgürlükler

2.5.3.1. ATAD Yapısı ve Görevleri

7 Ekim 1958 tarihinde kurulan Divan AB'nin en yüksek bağımsız yargı organı olarak AB antlaşmalarından ve mevzuatından kaynaklanan anlaşmazlıkları çözen nihai mercidir. Divan kararları kesindir. Kararları temyiz edilemez ve üye

ülkeleri bağlamaktadır. Divan'ın görevi kurucu antlaşmaların uygulanmasında ve yorumlanmasında hukuka saygıyı sağlamaktadır (DTM, 2007: 21).

Divan'ın görevleri AB hukukunun ve alınan kararların uygulanmasını sağlamak ve Birlik hukukunu ve antlaşmalarını yorumlamaktır. Divan'ın yetki alanı AB'nin ulus üstü nitelik taşıyan birinci sütunu ile sınırlıdır.

Divan'ın görevleri yargısal ve danişsal nitelik taşımaktadır. Divan'ın yetki alanına giren davalar üye devletlerin diğer üye devletlere karşı açtığı davalar, Komisyonun üye devletlere karşı açtığı davalar, Birlik kurumları aleyhine açılan davalar ve iptal davaları olarak belirlenmiştir (DTM, 2007: 22).

Divan'ın danişma görevi AB kurumları tarafından yapılan başvurularda ilgili kuruma hukuki görüş bildirmek şeklindedir. Divan yargısal görevleri açısından Birliğin anayasa mahkemesi, idari mahkemesi, ceza mahkemesi, mali mahkemesi ve çalışma ve sosyal mahkemesi görevlerini yerine getirmektedir (Arslan, 2003: 92).

2.5.3.2. ATAD ve Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması

Topluluğun kurucu antlaşmalarında temel hak ve özgürlüklere dair hükümler bulunmaması nedeniyle Topluluk Hukuku'nun yorumlanmasında ve uygulanmasında uyumu sağlamakla görevli olan Divan, ilk yıllarda temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi ve denetlenmesi görevini ulusal hukuklara bırakmıştır (Değer, 2005: 39).

1960'lı yılların sonlarına doğru Divan, temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda hukukun genel ilkeleri teorisini uygulayarak ve topluluk hukukunun ulusal hukuklardan üstünlüğünü sağlayarak yargı kararları ile hukuk oluşturma yolunu kullanmaya başlamıştır. Divan, üye devletlerin anayasalarında korunan temel hakların Topluluk Hukuku ile uyumlu olmasını benimsemiştir.

1969 yılına kadar insan hakları konusunu kendi yetki alanı içerisinde değerlendirmeyerek Stork ve Nold I kararlarında insan hakları konusunda yetkili olmadığını bildiren Divan, 1969 Stauder kararında Topluluk Hukuku'nun genel

ilkelerinin insan hakları ve temel özgürlükleri de içerdiğini kabul etmiştir (Taşdemir-Bağbaşıoğlu, 2007: 24).

Divan 1970 tarihli Internationale Handelsgesellschaft kararında ulusal anayasalardaki temel hakların korunması sistemlerine atıf yaparak Topluluğa özgü temel hakların korunması ile üye devletlerin ortak anayasal teamülleri arasında bağlantı kurmuştur (Çavuşoğlu, 1994: 156-157).

1974 tarihli Nold II kararında Divan temel haklar ve özgürlükler konusunda hukukun genel ilkeleri ve ortak anayasal teamüllere ek olarak, uluslararası hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku belgelerinin Topluluk Hukuku için dayanak olduğu kabul edilerek AİHS ile bağlantı kurulmuştur (Çavuşoğlu, 1994: 157-158 ; Değer, 2009: 43-44).

1975 tarihli Rutili kararında ATAD tarafından AİHS'ye ilk doğrudan atıf yapılmıştır (Taşdemir-Bağbaşıoğlu, 2007: 25).

ATAD tarafından temel hak ve özgürlüklerin korunması mekanizmasında AİHS referans olarak kabul edilerek yorumlanmaktadır. Divan önüne gelen davalar çerçevesinde verdiği kararlarla yargısal yolla bir temel haklar katalogu oluşturmuştur. Bu yolla topluluk hukuku AİHS sistemine göre üstün hale gelmiştir (Özcan vd, 2003: 414-415).

Temel hak ve özgürlüklerin yargısal korunmasında ihlal yapan topluluk organına karşı iptal davası açma hakkı, ihlalden etkilenen üye ve üçüncü devlet vatandaşlarına ve tüzel kişilere tanınmıştır. Adalet Divanı temel hak ve özgürlüklere getirilebilecek kısıtlamalar konusunda hukuksal güvenlik, uygunluk, etkinlik ve oranlılık ilkelerini uygulamaktadır. Divan temel hak ve özgürlüklere saygıyı Birlik yasalarının meşruluğu için koşul olarak kabul etmiştir.

2.5.3.3. Avrupa Birliği'nin AİHS'ye Katılımı

Birliğin kurucu antlaşmalarında insan hakları konusunda hüküm bulunmaması nedeniyle ATAD içtihatları AİHS'yi temel hak ve özgürlüklerin

korunmasında referans kaynağı olarak belirtmiştir. Ancak Divan sözleşmeyi doğrudan uygulamamaktadır. Burada Birliğin AİHS'ye taraf olması tartışılmaktadır. Topluluğun kuruluşundan önce üye devletler tarafından imzalanmış uluslararası antlaşmaların Topluluğu bağlayıp bağlamayacağı konusunda görüş farklılıkları mevcuttur (Değer, 2009: 65).

Birliğin AİHS'ye katılımı konusunda ATAD'ın 28 Mart 1996 tarihli 2/94 sayılı kararında Topluluğun kurucu antlaşmalarında temel haklar ve özgürlükler konusunda kural oluşturma ya da bu konuda herhangi bir uluslararası sözleşmeye taraf olma yetkisinin bulunmadığı belirtilmiştir (Özcan vd, 2003: 420-422).

Devlet niteliği olmayan uluslarüstü bir yapıda olması nedeni ile Birlik AİHS'ye taraf olma şartına haiz değildir (Demir, 2007: 63).

2.6. Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmalarında Temel Haklar ve Özgürlükler

Avrupa Topluluğu'nun kurucu antlaşmalarını oluşturan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması, Avrupa Atom Enerjisi Antlaşması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması teknik ve ekonomik özellikleri nedeniyle temel hak ve özgürlükler ile ilgili hükümler içermemektedir.

Temel hak ve özgürlükler ile ilgili kurallar Avrupa Toplulukları Adalet Divanı içtihat hukuku ile oluşturulmuştur. Temel hak ve özgürlüklerin tanımlanması, norm alanları ve sınırlamaya ilişkin kurallar Alman ve İtalyan yargı organlarının etkisi ile ATAD içtihadı çerçevesinde yargıç yapımı hukuk aracılığıyla belirlenmiştir (Değer, 2009: 34).

2.6.1. Avrupa Tek Senedi

Topluluk bünyesinde ATAD ile korunmakta olan temel hak ve özgürlükler 28 Şubat 1986 tarihinde imzalanarak 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi (ATS) ile ilk olarak kurucu antlaşma metinlerine eklenmiştir. AB'nin kuruluşunu düzenleyen Tek Senedin başlangıç bölümünde demokrasinin üye

devletlerin yasa ve anayasalarının, AİHS ve Avrupa Sosyal Şartı'ndaki temel hak ve özgürlükler özellikle de özgürlük, eşitlik ve sosyal adalete dayanarak geliştirileceği ifade edilmiştir. ATS ile insan hakları kavramı AB'nin dış politikasında temel unsur haline gelmiştir (Değer, 2009: 34).

2.6.2. Maastricht Antlaşması

7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması (AB Antlaşması) ile Topluluğun kurucu antlaşmalarında geniş nitelikte değişiklikler getirilerek Topluluk Avrupa Birliği adını almıştır.

Antlaşma ile AB'nin üç temel sütunu oluşturularak yeni bir hukuksal yapı kurulmuştur. AB'nin üzerine kurulduğu üç sütun; Topluluklar, ortak dış politika ve güvenlik ile adalet ve içişlerinde işbirliğidir (Demir, 2005: 17).

Antlaşmanın giriş bölümünde üye devletlerin özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel hak ve özgürlüklere saygı ve hukuk devletine bağlılıkları açıkça belirtilmiştir.

Antlaşmada insan hakları Birlik Hukuku'nun genel ilkesi olarak kabul edilmiştir. İnsan hakları ve azınlık hakları Birliğin ortak değerleri olarak ele alınarak bunların AB vatandaşlarının hakları olduğu kabul edilmiştir.

Antlaşma ile üye devletlerin anayasal teamülleri ve tüm üye devletlerin taraf olduğu AİHS'nin AB'de korunan temel hak ve özgürlüklerin kaynağı olduğu kurucu antlaşmada yazılı olarak belirtilmiştir. Ancak ATAD içtihadı doğrultusunda topluluğun temel ilkeleri olarak belirlenen temel hak ve özgürlüklerin kapsam ve içeriği antlaşma metninde tam olarak açıklanmamıştır (Özcan vd, 2003: 404).

Maastricht Antlaşması ile temel hak ve özgürlükler alanında geliştirilen koruma AB'nin birinci sütunu olan Avrupa Toplulukları bakımından temel hak ve özgürlüklere saygı ATAD tarafından denetlenebilirken diğer iki sütun olan Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ile adalet ve içişlerinde işbirliği bakımından bu yargı denetimi mevcut değildir (Değer, 2009: 35).

Antlaşmanın temel hak ve özgürlüklerle ilgili dolaylı hükümlerinde, ortak dışişleri ve güvenlik politikası ile adalet ve içişlerinde işbirliği konularında hukuk devleti ve demokrasinin geliştirilip güçlendirilmesi ile insan hakları ve temel özgürlüklere saygı amacı vurgulanmaktadır (Özcan vd, 2003: 405).

Antlaşma ile insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınması üçüncü devletlerle ilişkilerde topluluk politikası olarak kabul edilmiştir.

Antlaşma ile AB vatandaşlığı kavramı getirilmiştir. Üye devletlerden birinin vatandaşı olan herkes ayrıca Avrupa vatandaşı kabul edilmiştir. Avrupa vatandaşlığı kavramı ile AB vatandaşları Parlamento'ya dilekçe verme hakkına sahip olmuştur. Ayrıca Antlaşma ile AB vatandaşlarına Topluluk kurumlarının uygulamalarına ilişkin şikayetleri konusunda, vatandaşlık haklarından kaynaklanan Ombusman'a başvuru hakkı tanınmıştır (Demir, 2007: 38).

Antlaşma ile insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü Birliğin üçüncü devletlerle ilişkilerine yön veren unsurlar olarak kabul edilmiştir.

2.6.3. Amsterdam Antlaşması

2 Ekim 1997 tarihinde imzalanarak 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile kurucu antlaşmalarda temel hak ve özgürlükler konusunda geniş kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Antlaşmanın bu alanda getirdiği normlar ve geliştirdiği anayasal koruma mekanizması AB'de insan haklarının korunması konusunda önemli bir aşamadır (Değer, 2009: 36).

Antlaşmanın 6. ve 7. maddeleri temel hak ve özgürlüklerin korunmasını amaçlamaktadır. Birlik özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukuk devleti ilkeleri üzerine kurulmuştur.

Antlaşmanın söz konusu maddelerinde demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukuk devleti ilkeleri AB'nin temel kuruluş ilkeleri olarak kabul edilerek, bu ilkeleri korumak amacıyla yargısal denetim mekanizmasında ATAD'a yetkiler verilmiştir. Ayrıca Birliğin üzerinde kurulu olduğu ve üye

devletlere ait bu ortak ilkeleri ciddi ve sürekli olarak ihlal eden üye devletlere karşı yaptırımlar uygulanması hükme bağlanmıştır. Buna göre ihlalci üye devlete karşı yaptırımlar uygulama yetkisi ile temel hak ve özgürlüklerin korunması sağlanmıştır. AB Konseyi üye devletlerinin üçte birinin ya da Komisyon'un teklifi üzerine Parlamento'nun da görüşü alınarak ihlali saptayarak, ilgili ihlalci devletin AB Antlaşması'ndan doğan haklarını askıya alabilir (Özcan vd, 2003: 406-409).

Antlaşma ile 22 Haziran 1993 tarihinde kabul edilen Kopenhag Siyasi Kriterleri demokrasi, hukuk devleti, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, azınlıkların korunması ve AİHS'ye uymak AB'ye üye olmanın önkoşulu olarak kabul edilmiştir.

Antlaşmada AB'de temel hak ve özgürlüklerin korunması sisteminin merkezinde ATAD bulunmaktadır. ATAD'ın yetkileri genişlerken beraberinde AİHS Topluluk Hukuku'na daha ağırlıklı olarak entegre olmuştur. Divan'ın AİHS'yi yorumlama yetkisi kabul edilmiştir. Antlaşma ile temel hak ve özgürlüklerin korunmasında Adalet Divanı ile AİHM diğer bir deyişle AB ile Avrupa Konseyi sistemleri birbirini tamamlayıcı konuma getirilmiştir (Özcan vd, 2003: 409-410).

2.6.4. Nice Antlaşması

Kurucu antlaşmalarda değişiklikler yapan Nice Antlaşması 10 Mart 2001 tarihinde imzalanarak 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir (DTM, 2007: 55).

Nice Antlaşması ile temel hak ve özgürlükler alanında düzenlemeler yapılmıştır. Bu konudaki en önemli değişiklik üye bir devlet tarafından ciddi bir şekilde sürekli ve ağır insan hakları ihlali olduğu hallerde ihlal kararı verilebilmesi için oy birliği yerine üye devletlerin beşte dördünün oyunun yeterli olması kabul edilmiştir. Aleyhine ihlal kararı verilen üye devlete, tespit kararının verilmesinden itibaren bir ay içinde kararın iptali için ATAD'a başvuru hakkı tanınmıştır (Değer, 2009: 38).

Antlaşmadaki değişikliklerle insan hakları ve ortak değerler gibi konularda aykırı hareket eden üye devletlerin denetim altına alınması kolaylaştırılmıştır (Demir, 2005: 33).

Antlaşmada yer alan diğer bir konu sosyal gündemin onaylanmasıdır. Bu belge yoksulluk, sosyal dışlanma, iş olanaklarının yaratılması ve sosyal kaynaşma konularını içermektedir (Demir, 2007: 44).

Antlaşma ile kabul edilen en önemli diğer bir konu AB Temel Haklar Şartı tasarısıdır. AB Temel Haklar Şartı'nın amacı Avrupa halkları arasında birlik oluşturarak, bölünmez ve evrensel değerler olan insan onuru, özgürlük, eşitlik ve dayanışma değerlerinin paylaşılmasıdır (Demir, 2005: 36).

2.6.5. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

1999 Köln ve 1999 Tampere Zirveleri'nde AB bünyesinde medeni, siyasi, ekonomik ve sosyal hakları içeren bir Temel Haklar Şartı hazırlanması kararı alınmıştır. Avrupa Parlamentosu ve ulusal parlamentoların temsilcilerinden oluşan sui generis yapı niteliği taşıyan bir Konvansiyon kurulmuştur. Şartın hazırlanmasında konvansiyon yönteminin uygulanması Şart'ın AB Anayasası'nın bir parçası olmasının hedeflendiğini göstermektedir. Konvansiyon tarafından hazırlanan Şart 13-14 Ekim 2000 tarihli Biarritz Zirvesi'nde oy birliği ile kabul edilmiştir. AB Konseyi, Komisyonu ve Parlamentosu başkanlarınca imzalanarak kurumlar arası ortak belge niteliği kazanan Şart 7-8 Aralık 2000 Nice Zirvesi'nde resmen ilan edilmiştir. Ancak Şart kurucu antlaşma metinlerine eklenmemesi nedeniyle yalnızca siyasal bildiri niteliği taşımaktadır (Değer, 2009: 49-50).

Şart evrensel nitelikteki antlaşma, sözleşme ve mahkeme içtihatları temel alınarak hazırlanmıştır. Şart'ta bulunan temel hak ve özgürlükler BM sözleşmelerinde, AİHS'de ve AİHM ile ATAD içtihatlarında yer almaktadır (Taşdemir-Bağbaşıoğlu, 2007: 28).

Şart AB vatandaşlarının temel haklarını ve AB'nin vatandaşlarına karşı sorumluluklarını içermektedir. Şart AB üye devletlerinin ve aday devletlerin anayasa ve yasalarını bu doğrultuda düzenlemelerini ön görmektedir (Demir, 2005: 37).

Şart Birlik organlarının ve üye devletlerin Birlik hukukunu uygulamasındaki tasarruflarına karşı temel hak ve özgürlüklerin güvencesini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Ancak Şart Adalet Divanı açısından bağlayıcı nitelikte olmayıp referans kaynağı niteliğindedir. Şart'ta diğer uluslararası sözleşmelerden farklı olarak medeni ve siyasal haklar ile ekonomik ve sosyal haklar bir arada yer almaktadır.

Avrupa Temel Haklar Şartı mevcut uluslararası belgelerde yer alan temel hak ve özgürlükleri tek bir belgede toplayarak insan haklarını kurumsallaştırıp güvence altına almaktadır. Şart'ın kaynakları AİHS, üye devletlerin ortak anayasal teamülleri, Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Konseyi, BM'nin sözleşmeleri, AİHM ve ATAD'ın içtihatları ve Topluluk Hukuku'nun birincil ve ikincil kaynaklarından oluşmaktadır. Şart AB Anayasası'nın kabulü ile geçerlilik kazanacaktır.

Şart'ın giriş bölümünde AB'nin insan onuru, özgürlük, eşitlik, dayanışma, demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri, kültür çeşitliği ve ulusal kimliklere saygı ortak temel değerleri üzerine kurulduğu belirtilmektedir. Ayrıca AB vatandaşlık kavramı oluşturulmuştur. Şart sırasıyla Onur, Özgürlükler, Eşitlik, Dayanışma, Yurttaşlık Hakları, Adalet ve Genel Hükümler başlıklı yedi ayrı bölümden oluşmaktadır. Şart'ın düzenlemesinde Şart ile AİHS arasında uyumu sağlamak amaçlanmıştır. Şart'ta yer alan haklarla AİHS'de yer alan haklarla örtüşen hakların, anlamı ve kapsamı AİHS'deki haklarla aynı niteliktedir (Değer, 2009: 58).

Şartta koruma altına alınan hakların kısıtlanması zorunluluk, kamu yararı veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma halinde öngörülmüştür. Söz konusu kısıtlama kanunla yapılmalı, ölçülü olmalı ve hakkın özüne saygı gösterilmelidir (Taşdemir-Bağbaşıoğlu, 2007: 31).

Şart kapsamlı bir temel hak ve özgürlükler katalogu içermektedir. Böylelikle Birlik Antlaşmaları arasında ilk kez bir Temel Haklar Katalogu oluşturulmuştur. Şart Avrupa vatandaşlarının ve Avrupa'da ikamet eden kişilerin

kişisel, siyasal, ekonomik ve sosyal haklarını tek bir belgede toplamaktadır. Şart AB Anayasası'nın ikinci bölümüne eklenmiştir. Ancak 2007 tarihli Reform Antlaşması'nda Temel Haklar Şartı'na yer verilmemiştir. Bunun yerine Maastricht Antlaşması'ndaki 2007 yılındaki değişiklikle Şart'a atıfta bulunulmuştur (Taşdemir-Bağbaşıoğlu, 2007: 32-33).

2.6.6. Avrupa Birliği Anayasası

AB'de bir anayasanın oluşturulması nedenlerinin başında Birlik yapısının temel ilke ve kurallarının yer aldığı Birlik mevzuatının ve AB'nin hukuki ve siyasi yapısının AB vatandaşları tarafından anlaşılmasının kolaylaştırılması gelmektedir. AB Anayasası ile öncelikle AB'nin yapısının ve AB Hukuku'nun anlaşılabilir olması sağlanacaktır. Ayrıca yazılı halde sıralanmış bir temel haklar katalogu AB'nin bünyesinde geçerliliğini ve uygulanma etkinliğini kazanacaktır (Demir, 2005: 41-42).

Aralık 2000 Nice ve Aralık 2001 Leaken Zirveleri'nde AB'nin geleceğine dair bildirimlerde AB'de kurumsal reformlar yapılması için yol haritası çizilerek Avrupa Anayasa Konvansiyonu oluşturulmuştur (Değer, 2009: 60-61).

Konvansiyon'da AB ile üye devletler arasındaki yetki paylaşımı, Temel Haklar Şartı'nın statüsü, AB mevzuatının sadeleştirilmesi ve ulusal parlamentoların AB'nin yapısındaki rolü konularının ele alınması öngörülmüştür (Özcan vd, 2003: 430).

AB Anayasasının önsözünde çeşitlilikle birleşmiş Avrupa'nın her bir bireyinin haklarına saygı gösterilmesi yükümlülüğü vurgulanmıştır. Anayasanın birinci bölümünde AB'nin amaçları, temel hak ve özgürlükler, AB vatandaşlığı, AB'nin yetkileri, AB'nin kurumları ve Birlik üyeliği ile ilgili maddeler bulunmaktadır. Anayasanın ikinci bölümünde Birliğin Temel Haklar Şartı yer almaktadır. Üçüncü bölümde Birliğin politikaları ve bunların işleyişi bulunurken son bölümde genel ve nihai hükümler bulunmaktadır (Demir, 2005: 42-43).

Konvansiyon tarafından hazırlanan Avrupa Anayasası Taslağı'nda AB'nin temel belgeleri olan Roma, Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları yeniden biçimlendirilmiş ve Taslak 29 Ekim 2004 tarihindeki Roma Zirvesi'nde imzalanmıştır.

Avrupa Temel Haklar Şartı, Anayasa'nın ikinci bölümüne dahil edilmiştir. Böylece Şart'a temel hak ve özgürlükler konusunda anayasal nitelik kazandırılmıştır. AB Anayasası AB'nin AİHS'ye katılımına imkan tanımaktadır. AB Anayasası'na göre AİHS'den ve üye devletlerin anayasal teamüllerinden kaynaklanan temel haklar, Birlik Hukuku'nun genel ilkelerini oluşturmaktadır. ATAD'ın yargı alanına Avrupa Temel Haklar Şartı dahil edilerek genişletilmiştir (Demir, 2005: 44).

AB Anayasası AB'ye üye devletlerin siyasi birlik kurma yolundaki en önemli adımı temsil etmektedir. Anayasa AB'nin temelini oluşturan kurucu antlaşmaları ve bunlara değişiklikler getiren tüm ek antlaşmaları tek ve yeni bir metinde birleştirerek AB'ye tüzel kişilik kazandırmaktadır (Demir, 2005: 42).

Anayasanın yürürlüğe girmesi tüm üye devletlerin onayına bağlanmıştır. Onay şartlarına göre Anayasa'nın bir üye devlet tarafından reddi halinde dahi Anayasa'nın yürürlüğe giremeyeceği öngörülmüştür. Bunun sonucu olarak, 2005 yılında Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarda Anayasa'nın reddedilmesi anayasa sürecini dondurmuştur. Yaşanan gelişmeler Birlik Anayasası yaklaşımının terk edilmesini gerektirmiştir.

2.6.7. Lizbon Antlaşması

21-22 Haziran 2007 tarihli Avrupa Konseyi Zirvesi'nde tüm kurucu antlaşmaları yürürlükten kaldıran tek bir anayasa metni yerine mevcut antlaşmalarda değişiklikler yapan bir reform antlaşmasının hazırlanmasına karar verilmiştir. 13 Aralık 2007 tarihinde AB'de yapısal değişiklikler getiren bir reform antlaşması olan Lizbon Antlaşması imzalanmıştır.

Reform Antlaşması'nda Avrupa Temel Haklar Şartı'na yer verilmemiştir. Antlaşmada temel hak ve özgürlüklerle ilgili maddede Avrupa Temel Haklar Şartı'na

yasal bağlayıcılık veren ve uygulama kapsamını belirleyen bir atıf olması ön görülmüştür (DTM, 2007: 65-66).

2.7. Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları Politikası

Kurulduğu tarihten itibaren Avrupa Birliği'nin insan hakları politikası iki ayrı aşamadan geçmiştir. Bunların birincisi kuruluş tarihinden başlayarak 1985 yılına kadar devam eden dönemdir. İkinci aşama ise 1986 yılından başlayarak günümüze kadar devam etmekte olan dönemdir. 1985 yılına kadar devam eden birinci aşama tamamen Topluluğa, içe dönük nitelik taşımaktadır. 1986 yılından başlayan ikinci aşama üçüncü devletlere, dışa yönelik nitelik taşımaktadır (Gunvén, 2002: 98-99).

Birinci dönemde Avrupa Topluluğu'nun insan hakları konusundaki politikası sadece Topluluk ile ilgili olmuştur. İnsan hakları Topluluk müktesebatının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Topluluğun insan hakları gündemi Topluluk sınırları içindeki insan hakları sorunlarına ilişkin olarak ATAD önüne getirilen davalar nezdinde sınırlı kalmıştır. ATAD içtihatları ile insan haklarının Topluluk Hukuku'nun genel ilkelerinden olduğu kabul edilmiştir (Gunvén, 2002: 99).

İkinci dönemde gerek Topluluk bünyesinde ve üye devletlerde, gerekse Topluluk dışında uluslararası alanda ve üçüncü devletlerle olan ilişkilerde AT etkin bir insan hakları politikası uygulamaya başlamıştır. Temel hak ve özgürlükler konusunda Topluluk kurumlarının beyanları ve tasarrufları ve Avrupa Tek Senedi'nin 1987 yılında kabulü ile insan hakları politikası Topluluk bünyesinde ağırlık kazanmıştır. Topluluk üyesi devletler tarafından ortak bir insan hakları politikası oluşturulmuştur.

1970'li yılların ortalarından itibaren Avrupa Parlamentosu Topluluğun insan hakları politikasında önemli bir rol oynamaya başlamıştır. 1979 yılında yapılan ilk doğrudan seçimden itibaren Parlamento'nun oluşturduğu kendine özgü siyasi gündemin ana konularından biri insan haklarıdır. Parlamento Topluluğun insan hakları politikasının uygulanmasını yönlendirmektedir. Parlamento insan haklarını iki alana ayırmıştır. Bu alanlardan biri Topluluk içinde yaşayan kişilerle ilgili insan haklarıdır. Diğerisi ise Topluluk dışında yaşayan kişilerle ilgili insan haklarıdır. Birlik

içinde insan hakları ve vatandaşlık hakları iç içe geçmiş durumdadır (Demir, 2007: 66).

Birliğin ortak değerleri olan insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti kavramları Avrupa Tek Senedi ile temel unsur olarak kabul edilmiştir ve bu kavramlar Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın kabul edilmesi ile daha da güçlendirilmiştir. Birliğin insan hakları politikası bu ortak değerler bağlamında biçimlenmektedir.

Birlik, genişleme sürecine bağlı olarak son yıllarda insan hakları alanında önemli nitelikte norm ve politikalar oluşturmaktadır. Birlik zaman içinde daha etkin bir insan hakları politikası geliştirmektedir (Türkmen, 2002: 84-87).

Kesin ve özgün bir insan hakları politikası oluşturma hedefi ile AB'nin insan hakları politikası gelişimini sürdürmektedir. Özellikle AP ve Komisyon insan hakları politikasının çok daha önemli bir rol kazanması için yoğun çalışmalar yapmaktadır. AB'nin tutarlı, etkin ve ilerici insan hakları politikasının önde giden bir örneği olması sağlanarak insan hakları alanında uluslararası bir lider olması hedeflenmektedir (Von Bogdandy, 2000: 1309-1310).

2.7.1. Avrupa Birliği'nin Dış Politikasında İnsan Hakları

Bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin, devlet otoritesine karşı korunması insan hakları kavramının kaynağını oluşturmaktadır. Ulus devletlerin vatandaşlarının temel hak ve özgürlükleri alanındaki ihlalleri ve kısıtlamaları uluslararası alanda temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi konusunda girişimler yapılmasını gerektirmiştir. Uluslararası alanda temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi ve korunması uluslararası antlaşmalar ile evrenselleştirilmiştir. Sonuç olarak uluslararası boyutta insan haklarının geliştirilmesi ve korunması batılı devletlerin dış politika unsuru olarak kabul edilmiştir. Uluslararası ilişkilerde insan hakları Soğuk Savaş döneminde devletlerin içişlerine karışma ve müdahale etmede dış politika aracı olmuştur (Özcan vd, 2003: 433).

AB'nin üçüncü ülkelere karşı insan hakları politikasını etkileyen iki dış etmen mevcuttur. Birinci etmen, ABD dış politikasının 1976 yılından itibaren insan haklarına daha fazla vurgu yapmaya başlamasıdır. Bu dönemde AB geri planda kalmayı tercih etmiştir. İkinci etmen ise Doğu ve Orta Avrupa devletlerinde 1989 yılı sonrasında başlayan demokrasiye geçiş sürecidir. Bu dönemde ise AB etkin ve belirleyici rol üstlenmiştir (Uğur, 2000: 256).

Soğuk Savaş sonrası dönemde azınlık hakları ve self determinasyon ilkesi uluslararası ilişkilerde insan hakları politikasının ana unsuru olmuştur.

AP'nin 1970'li yılların ortalarından itibaren insan hakları konusunda belirleyici rol almasını izleyen süreçte insan haklarının AB'nin dış ilişkilerinin bir ögesi olarak kabul edilmesi önerisi 17 Mayıs 1983 tarihli AP kararı ile öngörülmüştür (Uğur, 2000: 263). 1986 ile 1991 yılları arasında insan hakları AB'nin dış politika unsurları arasında yer almaya başlamıştır. AB'nin üçüncü devletlerle ilişkilerinde insan haklarına vurgu yapılmaya başlanmıştır.

AB'nin dış ilişkilerinde insan hakları politikasının temel ilkeleri 1991 Lüksemburg Zirvesi'nde kabul edilen İnsan Hakları Bildirisi ile belirlenmiştir. Bildiri'de üçüncü devletlerle yapılan tüm siyasi ve ekonomik nitelikli antlaşmalara insan haklarına dair hükümlerin eklenmesi şartı yer almıştır. AB'nin üçüncü devletlerle ticari ve işbirliği ilişkileri ve dış yardımları insan hakları şartına bağlanmıştır. 1991 tarihli Konsey kararında Topluluğun geliştirmekte olan devletlerdeki insan haklarına dair gelişmeleri destekleyeceği ancak ağır ve sürekli insan hakları ihlalleri halinde yaptırımlar uygulanacağı bildirilmiştir. 1992 tarihli Konsey bildirisinde AGİK devletleri ile olan ilişkilerde insan haklarının temel alındığı açıklanmıştır (Özcan vd, 2003: 433-434).

1992 yılına kadar Avrupa Politik İşbirliği, 1992 yılından sonra Avrupa Ortak Dış Güvenlik Politikası kapsamında AB'nin insan hakları konusundaki açıklama ve girişimleri artmıştır. AB üyesi devletler insan hakları konusunda ortak tutum sergilemeye başlamıştır.

1993 tarihli Maastricht Antlaşması ile insan haklarına saygı AB'ye ait olma şartları olarak AB dışında AB üyesi olmayan devletlerle ilişkilere yön veren dış politika unsuru haline gelmiştir (Demir, 2007: 38). 1993 Kopenhag Zirvesi'nde AB'ye üyelik kriterleri olarak belirlenen Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin arasında insan hakları ve azınlık haklarına saygı yer almaktadır. 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde bu kriterler AB üyeliliği için ön şart olarak kabul edilmiştir.

AB'nin insan hakları ile ilgili tüm dış politika kararları AP ve AB Komisyonu tarafından belirlenmektedir. Parlamento insan haklarına dair konuları Komisyon ya da Konsey'in gündemine getirerek AB'nin insan hakları politikasının belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır. Ayrıca Parlamento'nun Komisyon ve Konsey'in hazırladığı politikanın çerçevesini genişletme yetkisi mevcuttur. İnsan hakları alanında üçüncü devletlerdeki uygulamalar, ihlallerin engellenmesi, bu devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlanması konularında AB'nin gücü sınırlı niteliktedir. Ancak üçüncü devletin AB üyeliğine yönelmesi durumunda AB'nin bu devletteki insan hakları uygulamaları ile ilgili etkinliği artmaktadır (Uğur, 2000: 266-267).

AB bünyesindeki toplumsal dinamiklerin AB'nin insan hakları politikasını şekillendirilmesinde önemli etkisi mevcuttur. Bu toplumsal ivme kapsamında AB üyesi devletlerin insan hakları politikaları ve uygulamaları uyumlaştırılırken, üye devletlerde daha geniş nitelikli insan hakları politikalarının yanında üçüncü devletlere yönelik etkin bir insan hakları politikasının gerekliliği savunulmaktadır. AB'nin insan hakları politikası devlet-toplum etkileşiminde içsel olarak belirlenen bir sonuç olarak oluşmaktadır (Uğur, 2000: 261).

2.8. İnsan Hakları Ekseninde AB Türkiye İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren batılılaşma ve modernleşme yolunda Avrupa sisteminde yer alma yönünde bir strateji izlemiştir. Türkiye 1949 yılında Avrupa Konseyi ve 1952 yılında NATO üyeliğine kabul edilmiştir. Ardından gelen süreçte Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik Avrupa sistemine dahil olma unsuru olarak görülmüştür.

2.8.1. Türkiye'nin AET'ye Ortaklık Başvurusu ve Ankara Antlaşması

Türkiye Yunanistan'ın AET'ye ortak üyelik başvurusunun ardından 31 Temmuz 1959 tarihinde kurucu Roma Antlaşması'nın 38.maddesine göre AET'ye ortak üyelik başvurusu yapmıştır. AET 21 Nisan 1960 tarihinde Türkiye'nin ortaklık başvurusunu Yunanistan ile eş zamanda değerlendirme kararı almıştır (Çakmak, 2007: 95). Topluluğun görüşü Türkiye'nin ekonomik ve siyasi yapısı nedeniyle tam üyeliğe hazır olmadığı yönündedir. 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin askeri müdahalesi ve Başbakan, Dış İşleri Bakanı ve Maliye Bakanı'nın idamı ile demokrasi yönetimini ana unsur kabul eden Topluluk Türkiye'de demokratik rejimin sekteye uğraması nedeniyle Türkiye ile ilişkilerini Haziran 1962 tarihine kadar dondurmıştır. Topluluk bu dönemde Türkiye'nin demokrasiye bağımlılığını sorgulamıştır (Turan, 2007: 46). Türkiye'de 1961 Anayasası'nın kabul edilmesi ve 15 Ekim 1961 tarihinde genel seçimlerin yapılmasıyla çok partili demokratik sisteme geri dönmüştür. Bu süreçte Türkiye Topluluk ilişkileri tekrar başlamıştır. Topluluk Bakanlar Konseyi'nin Roma Antlaşması'nın 38. maddesine dayandırılan bir ortaklık antlaşması yapılması kararı uyarınca 12 Eylül 1963 tarihinde Topluluk ve Türkiye arasında Ankara Antlaşması imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde Antlaşma yürürlüğe girmiştir.

Ankara Antlaşması'na göre Türkiye'nin Topluluğa üyelik yolu hukuken açıktır. Ankara Antlaşması'nı sonlandırmaya dair bir madde antlaşmada bulunmamaktadır.

Türkiye topluluk üyesi olmadıkça hukuken Ankara Antlaşması yürürlükte kalacaktır (Çakmak, 2007: 98).

1968 yılında Avrupa Parlamentosu Türkiye'nin siyasi yapısını demokrasi temelinde eleştirmiştir (Baç, 2001: 130).

12 Mart 1971 tarihinde Türkiye'de dolaylı bir askeri müdahale yaşanmış ancak Parlamento'nun kapatılmaması ve Türkiye'nin jeopolitik önemi nedeniyle

Türkiye Topluluk ilişkileri devam etmiştir. Bu dönemde demokrasi ve insan haklarına dair sorunlu uygulamalar nedeniyle Türkiye Topluluk tarafından eleştirilmiştir. Avrupa Parlamentosu'nda ilk kez Türkiye'deki insan hakları ihlalleri konusunda konuşmalar yapılmıştır (Erhan-Arat, 2002: 847).

Türkiye'de temel hak ve özgürlüklere getirilen kısıtlamalar, askeri otoritenin güçlendirilmesi, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulması demokratik yönetimle ilgili olumsuz gelişmeler olarak algılanmıştır.

1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunması ve 12 Haziran 1975 tarihinde Yunanistan'ın Topluluğa tam üyeliğe başvuruda bulunması Türkiye ve Topluluk ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Siyasi ve ekonomik sorunlar yaşayan Türkiye Topluluk ile ilişkilerinde gergin bir dönem geçirmekteydi. 28 Aralık 1978 tarihinde Türkiye Topluluk ile ilişkilerini tek taraflı olarak dondurmıştır.

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin askeri müdahalesi ile Anayasa askıya alınmış ve Parlamento feshedilmiştir. 1980 askeri müdahalesini izleyen dönemde demokrasinin yeniden kurulması konusunda özellikle Avrupa Parlamentosu sert bir tutum izlemiştir. Avrupa Parlamentosu Türkiye'den demokrasiye geçiş için bir takvim talep etmiştir. Topluluk askeri yönetimin devamını ortaklık anlaşmasının yükümlülüklerinin ihlali olarak saymıştır (Erhan-Arat,2005: 87). Türkiye'deki insan hakları ihlalleri ve demokratik yönetimin kurulmaması nedeniyle Türkiye ile ilişkilerin dondurulmasına dair 22 Ocak 1982 tarihli Avrupa Parlamentosu kararı ile ilişkiler dondurulmuştur.

17 Kasım 1982 tarihinde halk oylaması ile 1982 Anayasası kabul edilmiştir. Ancak sıkıyönetim devam ederken anayasa oylamasının yapılması Avrupa'da demokratik bulunmamıştır. Avrupa Parlamentosu 13 Ekim 1983 tarihinde antidemokratik uygulamalar nedeniyle Türkiye'yi kınamıştır. 6 Kasım 1983 tarihinde genel seçimlerin yapılmasının ardından Topluluk Türkiye ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır.

2.8.2. Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu

Topluluk, Türkiye ile ilişkilerin ilerleyebilmesi için Türkiye'nin demokratik hak ve özgürlükler ve insan hakları konularında adımlar atmasını ana koşul olarak belirlemiştir. Bu dönemde 1981 yılında topluluğa tam üye olan Yunanistan, insan hakları ve demokratikleşme ve serbest dolaşım konularında Türkiye Topluluk ilişkilerini şekillendirmiştir.

Avrupa Parlamentosu Türkiye'de demokratik rejimin olmadığı ve ciddi insan hakları ihlalleri olduğunu açıklayan Balfe raporunu 23 Ekim 1985 tarihinde kabul etmiştir. Raporda sıkıyönetimin büyük şehirlerden kaldırılması ve siyasi yasakların kaldırılması gerektiği bildirilmiştir (Baç, 2001: 140-141).

Türkiye'nin demokrasiye geçiş döneminde demokrasi ve insan hakları konularındaki sorunlar nedeniyle Avrupa Parlamentosu Topluluk Türkiye ilişkilerinde kilit rol oynamıştır.

1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi'nde Topluluğun üçüncü ülkelerle ilişkilerinde insan haklarına saygı ilkesi ana unsur olarak belirlenmiştir.

28 Ocak 1987 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na Türk vatandaşlarının bireysel başvuru hakkı tanınmıştır. 6 Eylül 1987 tarihinde yapılan referandumla 1982 Anayasası'nda bulunan siyasi yasaklar kaldırılmıştır (Turan, 2007: 255).

Türkiye Topluluk'la ilişkilerin ilerlemesi için Ankara Antlaşması'ndan doğan serbest dolaşım hakkının ertelenmesini kabul ettiğini bildirmiştir.

Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusu yapmıştır.

Bakanlar Konseyi 27 Nisan 1987 tarihinde Türkiye'nin üyelik başvurusunu komisyona havale etmiştir. Komisyon Türkiye'nin üyelik başvurusunu 2 yılda değerlendirmiştir. Komisyon Türkiye ile ilgili raporunu 18 Aralık 1989 tarihinde

açıklamıştır. Komisyon raporunda Türkiye'nin üyelik için ehil olduğu belirtilmesine rağmen Türkiye'nin üyelik başvurusunun askıya alınması öneriliyordu. Komisyon Türkiye ile ilişkilerin 1963 tarihli Ortaklık Antlaşması uyarınca devamına karar vermiştir. Komisyon raporu Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'ye dair görüşleri doğrultusunda insan hakları ve azınlık kimliklerine karşı saygı ve Kıbrıs sorunu konularını Türkiye'nin başvurusunun reddinin siyasal gerekçesi olarak bildirmektedir (Çayhan, 1997: 329). Bakanlar Konseyi Türkiye raporunu 5 Şubat 1990 tarihinde aynen kabul etmiştir.

2.8.3. Gümrük Birliği Süreci

1992 yılında imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile ekonomik ve siyasal bütünleşme sağlanarak Avrupa Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne geçilmiştir. Maastricht Anlaşması ile Avrupa Parlamentosu'nun Avrupa Birliği'nin dış ilişkilerindeki rolü artmıştır. Avrupa Birliği'ne üye kabul prosedürü Avrupa Tek Senedi ile değiştirilerek yeni üye kabulünde Avrupa Parlamentosu'nun onayı zorunlu kılınmıştır.

Haziran 1993 tarihinde Avrupa Konseyi Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yeni üyelik kriterleri olarak belirlemiştir. Kopenhag Siyasi Kriterleri'ne göre Avrupa Birliği'ne aday olan ülkeler demokrasiye, hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve azınlıkların korunmasına saygı gösterecek ve bunu teminat altına alan kurum ve mekanizmanın istikrar içinde çalışmasını sağlayacaktır.

1993 Kopenhag Zirvesi'nde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için tam üyelik hedeflenirken Türkiye için Gümrük Birliği öngörülmüştür. Türkiye Gümrük Birliği'ni Avrupa Birliği'ne üye olma yolunda olumlu bir adım olarak görerek Gümrük Birliği'ni sağlama çalışmalarına başlamıştır (Baykal-Arat, 2005: 330-332).

1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren ticari ve ekonomik ilkeler içeren Gümrük Birliği'nin siyasal boyutu Türkiye ve Avrupa Birliği'nin siyasal bakımdan yakınlaşmasını sağlama amacını taşımaktadır.

Gümrük Birliği sürecinde Avrupa Parlamentosu Türkiye'ye karşı Kürt sorununa siyasi çözüm, kültürel kimliklerin tanınması, insan hakları ihlalleri ve demokratikleşme konularındaki eksiklikler nedeniyle eleştiri ve denetim politikasını uygulamıştır. Avrupa Parlamentosu Türkiye'deki insan hakları kararında insan hakları ve demokratikleşme konularında reformların sürdürülmesini bildirmiştir (Çayhan, 1997: 415).

1997 Amsterdam Zirvesi'nde onaylanan Amsterdam Antlaşması Avrupa Birliği'ne üye devletlerin ortak ilkeleri olan özgürlük, demokrasi, insan hakları, temel hak ve özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulduğu bildirilmiştir (Baykal-Arat, 2005: 345).

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan Avrupa Birliği'nin 2000'li yıllardaki stratejisini ve gelişmesini çizen 16 Temmuz 1997 tarihinde açıklanan Gündem 2000 Raporu'nda Türkiye'deki insan hakları, demokratikleşme ve Güneydoğu sorununa çözüm konularındaki eksikler belirtilerek Türkiye'nin tam üyeliği önerilmemiş ve Türkiye ile ilişkilere Gümrük Birliği temelinde devam edilmesi öngörülmüştür (Çakmak, 2007: 122-123).

2.8.4. Lüksemburg ve Cardiff Zirveleri

Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğine ehil olduğu teyit edilmiş ancak Türkiye'nin üyelik için öngörülen siyasal ve ekonomik koşullara sahip olmadığı bildirilmiştir. Avrupa Birliği Konseyi Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinin güçlenmesi için insan hakları, azınlıklara saygı gösterilmesi ve azınlıkların korunması konularında Avrupa Birliği normlarına uyumlaştırma ve reformların devamını, Yunanistan ve Kıbrıs konularında ilerlemeler sağlanmasını öngörmüştür. Genişleme dışında kalan Türkiye 14 Aralık 1997 tarihinde Avrupa Birliği ile siyasi diyalogu askıya almıştır (Çakmak, 2007: 123).

Haziran 1998 Cardiff Zirvesi'nde tam üye olabilmek için Kopenhag Kriterleri'ne uygun olma zorunluluğu vurgulanmıştır. Zirve'de Türkiye konusunda ehil ülke tanımlaması yerine üyelik adaylığı tanımlaması yapılmıştır. Türkiye diğer aday ülkelere tam üyeliğe geçiş aşamalarında uygulanan mekanizmaya dahil

edilmiştir. Avrupa Birliği Komisyonu'nun her yıl düzenli olarak aday ülkeler için hazırladığı ilerleme raporuna Türkiye ile ilgili bir bölüm eklenmiştir.

Aralık 1998 Viyana Zirvesi'nde Avrupa Birliği'nin genişleme süreci ele alınmış ancak Türkiye ile ilişkilerde mevcut durumun devamı öngörülmüştür.

4 Kasım 1998 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 12 aday ülke ve Türkiye'nin ilk ilerleme raporu açıklanmıştır. Komisyon raporda Türkiye'yi adaylık statüsü tescil olan diğer ülkelerden ayrı değerlendirerek Türkiye'nin aday statüsünde olmadığını bir kez daha vurgulamıştır.

Avrupa Birliği Komisyonu'nun raporunda Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Siyasi kriterler açısından demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlıkların korunması, insan hakları ihlalleri, ordunun sivil denetime tabi olmaması, Milli Güvenlik Kurulu'nun siyasi yaşamdaki etkin rolü, Güneydoğu'daki duruma çözüm bulunması, Kıbrıs ve Yunanistan konularında sorunlar yaşandığı bildirilmiştir (Çakmak, 2007: 124).

Haziran 1999 Köln Zirvesi'nde Almanya tarafından Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi önerilmiş ancak Yunanistan ve diğer bazı ülkelerin vetosu ile bu öneri reddedilmiştir.

13 Ekim 1999 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu aday ülkeler ve Türkiye hakkında hazırladığı ikinci raporu açıklamıştır. Avrupa Birliği Komisyonu raporda Türkiye'ye tam üyeliğe adaylık statüsünün verilmesini önermiştir (Çakmak, 2007: 125).

Avrupa Birliği Komisyonu raporunda Türkiye'de demokratik sistemin temel özellikleri bulunmakla beraber Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin hala karşılanmadığı belirtilmiştir. Bu çerçevede insan hakları ve azınlıkların korunması konusunda eksikliklerin bulunduğu, sistematik olmasa da işkencenin hala yaygın olduğu, ifade özgürlüğünün kısıtlandığı, Milli Güvenlik Kurulu'nun siyasi rolü, yargının bağımsızlığı konusunda iyileşmelere rağmen olağanüstü mahkeme sisteminin varlığı sorun olarak bildirilmiştir.

2.8.5. Helsinki Zirvesi ve Türkiye'nin Adaylık Statüsü

Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye oybirliği ile Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edilmiştir. Zirve'de alınan kararda Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı ifade edilmiştir.

Avrupa Birliği aday ülke olarak kabul edilen Türkiye'den öncelikli olarak Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirerek demokratikleşmenin sağlanması ön koşullarının gerçekleştirilmesini beklemektedir.

Avrupa Birliği'nin 1997 Lüksemburg Zirvesi'ndeki Türkiye'ye yönelik olumsuz politikasının 1999 Helsinki Zirvesi'ndeki olumlu yönde değişimi uluslararası şartların zorunlu bir sonucudur. Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle Balkanlar, Orta Asya ve Orta Doğu'daki rolü, Avrupa güvenlik ve savunma politikasındaki rolü, ABD'nin desteği, Kopenhag Kriterleri'ni karşılama ve demokratikleşme konusunda reformlar yapılması, Avrupa Birliği'nin Türkiye ile ilgili kararını şekillendirmiştir (Çakmak, 2007: 125-127).

Bu dönemde Avrupa Birliği komisyonu yıllık düzenli raporları ile Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni karşılama yeteneğini irdelemiştir.

1999 yılında Avrupa Birliği'ne aday ülke statüsü alan Türkiye hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program uyarınca Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirme yolunda uyumlaştırma çalışmaları ve reformlarla idari yapısını Avrupa Birliği ile uyumlu hale getirmekle yükümlüdür. Parlamento'da Kopenhag Kriterleri'ni karşılamak amacıyla anayasa değişiklikleri kabul edilmiş, uyum yasaları çıkartılmış ve idari düzenlemeler yapılmıştır.

2.8.6. Müzakerelerin Başlaması

Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Birliği Türkiye'nin koşullu olarak müzakerelere başlayabileceğini ifade etmiştir. Söz konusu koşul Aralık 2004 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu'nun hazırlayacağı rapor doğrultusunda

Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni karşıladığı görüldüğü takdirde Türkiye ile üyelik müzakerelerine başlanacağı şeklindedir.

Türkiye bu dönemde Kopenhag Kriterleri'ne ve Avrupa Birliği'ne uyum sağlama yolunda yasa ve reform paketleri düzenlemelerini aralıksız sürdürmüştür.

Avrupa Birliği ile uyum sürecinde Türkiye'nin üstlendiği yükümlülükler, anayasa değişiklikleri, uyum yasaları ve siyasi kriterler demokratikleşmenin ana gerekleridir. 1982 Anayasası'nın temel hak ve özgürlüklere, siyasal hak ve özgürlüklere getirdiği kısıtlamaların kaldırılması sağlanmıştır (Turan, 2007: 270).

6 Ekim 2004 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu'nun Türkiye'nin üyeliği konusunda dönüm noktası olan Türkiye raporu açıklanmıştır. Raporda Türkiye Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmiştir denilerek Türkiye'ye müzakerelere başlama tarihi verilebilir ifadesi yer almıştır.

16-17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'nde Avrupa Birliği hükümet başkanları Türkiye'nin tam üyeliği için müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararını açıklamıştır. Avrupa Birliği tarafından Türkiye'nin tam üyelik müzakere süreci sonucu önceden garanti edilemeyen açık uçlu bir süreç olarak belirlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ADAYI TÜRKİYE VE İNSAN HAKLARI

Bu bölümde 1999 Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak ilan edilen Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde insan hakları konusundaki uygulamaları ve Avrupa Parlamentosu'nun bu konudaki yaklaşımı değerlendirilecektir. Avrupa Parlamentosu kararları ve raporlarına ek olarak AB Komisyonu'nun ilerleme raporlarına yer verilecektir. Türkiye'deki insan hakları uygulamalarına ilişkin olarak anayasa değişiklikleri, AB uyum yasa paketleri ve insan hakları kurumları işlenecektir.

3. Avrupa Parlamentosu Türkiye Kararları ve Türkiye'nin İnsan Hakları Uygulamaları

3.1. Avrupa Parlamentosu Kararlarının Niteliği

Avrupa Parlamentosu Avrupa Birliği'nde ve tüm dünyada insan haklarını ve demokrasiyi savunmayı kendine görev edinmiştir. Birlik içinde ve dışında insan haklarının korunmasını desteklemektedir. AP üçüncü devletlerle ilişkilerde insan haklarına saygıyı zorunlu unsur olarak görmektedir. Parlamento Genel Kurul'da dünyadaki insan hakları ihlallerini tartışarak parlamento kararı formunda onaylar ve AB kurumlarından, üye devletlerin hükümetlerinden ve üçüncü devletlerden bu ihlallerin sona ermesi konusunda girişimde bulunmasını talep eder.

AP 1983 yılından itibaren AB'de insan hakları ve AB'nin insan hakları politikasına dair yıllık raporlar yayınlamaktadır. Bu raporlar AB'nin dış ilişkilerinde daimi bir insan hakları politikası izlediğini göstermektedir.

AP, insan hakları politikası dahilinde, dış ilişkileri geliştirmede ve AB'ye katılım talep eden devletlerin analizinde Konsey ve Komisyon ile birlikte insan haklarına yönelik sayısız uygulama oluşturmuştur (Williams, 2003: 660).

AP bünyesinde insan hakları ile ilgili organ, Dışışleri Komitesi'nin alt komitesi olan İnsan Hakları Alt Komitesi'dir. Bu komite AP bünyesinde insan haklarının tartışıldığı merkezdir. Komite AP'nin insan hakları alanında parlamenter adımları atmakla görevli durumdadır. İnsan Hakları Alt Komitesi Dışışleri, Genişleme, Sivil Özgürlükler, Kadın Hakları, Savunma ve Güvenlik Komiteleri ile koordineli olarak çalışmaktadır. AP 1993 yılından itibaren yıllık insan hakları raporlarında ayrımcılık, azınlık hakları, çocuk hakları, ayrımcılık, iltica, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık konularına özellikle yer vermektedir. Yıllık raporların hazırlanmasında komiteler önemli rol oynamaktadır.

Parlamento insan hakları sorunları konusunda özel oturumlar, sözlü sorular, üçüncü devletlerle parlamento komiteleri ve delegasyonlar, insan hakları üzerine raporlar ve kararlar ile insan hakları politikasının uygulanmasını sağlamaktadır. Parlamento toplantılarda, oturumlarda, komitelerde, alt komitelerde ve çalışma gruplarında insan hakları sorunlarını Konsey ve Komisyon'un gündemine getirmektedir.

AP bünyesinde AB'ye aday ülkelerin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısı ile ilgili raporlar hazırlanması amacı ile ilgili Raportör'ler tarafından Komisyon'un hazırladığı ayrıntılı ilerleme raporları üzerine hazırlanan rapor taslakları, önce Dışışleri Komitesi ardından AP genel kurulunda öneriler, tartışma ve oylamalar sonucu nihai halini almaktadır. Her yıl hazırlanan bu belgeler hukuki bağlayıcılığı olmayan ancak AP'nin genel görüşünü yansıtan kararlardır. AP Türkiye raportörleri 1999 yılından itibaren sırasıyla Philippe Morillon, Hannes Swoboda, Alain Lamassure, Camiel Eurlings ve Ria Oomen-Ruijten olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde 1999'dan günümüze Türkiye'nin insan hakları uygulamaları, AP'nin Türkiye'nin insan hakları uygulamaları hakkındaki kararlarından örnek kararlar seçilerek incelenmiştir.

3.2. Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye Kararlarında İnsan Hakları

3.2.1. 30 Eylül 1999 Tarihli AB Türkiye İlişkilerine Dair Karar

AP'nin söz konusu kararında Türkiye'de demokratik reformların düşünce ve ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, siyasal ve sendikal özgürlükler ve Kürt sorunu konularında yetersiz kaldığı belirtilmektedir. AB üyeliği yolunda ölüm cezasının kaldırılması temel iyileştirmelerden biri olarak kabul edilmiştir. Kürt sorununa barışçı ve demokratik çözüm önerilmektedir.

AB'ne üyelik şartlarının sağlanmasında Kopenhag Siyasi Kriterleri'ne dikkat edilmesi vurgulanarak zorunlu demokratik reformların yapılması ve düşünce özgürlüğü basın ve ifade özgürlüğü, siyasal ve sendikal haklar, azınlıklara saygı konularında özellikle çalışılması gerektiği bildirilmektedir. Kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal hakların tanınmasının Kürt sorununa demokratik çözüm getireceği öngörülmüştür (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.2. 4 Ekim 1999 Tarihli AB Türkiye İlişkilerine Dair Karar

AP'nin bu kararında AB üyeliğine başvuran devletin 1993 tarihli Kopenhag Avrupa Zirvesi'nde kabul edilen tüm siyasi kriterleri tam olarak yerine getirmesinin üyelik müzakerelerinin başlama koşulu olduğu bildirilmiştir. Türkiye'de demokratik konularda halen açıkların mevcut olması nedeni ile özellikle azınlık hakları, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğüne bağlı olarak sürekli bir reform ihtiyacının mevcut olduğu belirtilmiştir (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.3. 11 Aralık 2000 Tarihli Türkiye’de İnsan Haklarına Dair Karar

AP’nin bu kararında Türkiye’deki cezai sistemin insan haklarına saygı ilkesine dayanmadığı vurgulanmıştır. Cezaevi ve karakollarda işkence ve kötü muamelenin sona erdirilebilmesi için önemli düzenlemelerin yapılmasının gereğinin altı çizilmiştir. Tek başına ceza ve F4 tipi hücreler sisteminin sonlandırılarak uluslar arası cezai standartların oluşturulmasının zorunluluğu bildirilmiştir. Cezaevlerindeki açlık grevleri acilen sonlandırılmalıdır.

AİHS ve diğer uluslararası politik, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel haklara dair konvansiyonların Türkiye tarafından imzalanmasına rağmen uygulamada gereklerinin hala yerine getirilemediği belirtilmiştir. İnsan hakları, azınlık hakları, hukukun üstünlüğü ve uluslararası hukuk alanlarında ihlallerinin devam etmesi Türkiye AB ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.4. 17 Ocak 2001 Tarihli Türk Cezaevlerinin Durumuna Dair Karar

Bu AP kararında 1000 mahkumun yeni F tipi cezaevlerine naklini protesto amacıyla açlık grevinde olduğu belirtilmektedir. Güvenlik güçleri tarafından yapılan hayata dönüş operasyonu 31 mahkumun ölümü ile sonuçlanmıştır. Cezaevi sistemine müdahalede güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanmasının kınanması gereken bir durum olduğu belirtilmiştir. Başka trajedilerin yaşanmaması için acil ve uygun önlemler alınmalıdır. Mahkumlar bağımsız doktorlar tarafından muayene edilmelidir. İnsan haklarına ve uluslararası uygulamaya uygun sosyal ve politik uzlaşmanın olduğu bir cezaevi reformu barışçı yollarla oluşturulmalıdır. Türk Ceza Kanunu’nda ve cezaevi ve yargı sisteminde reformlar öncelikle yapılmalıdır (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.5. 7 Şubat 2002 Tarihli Türkiye’de Demokratik Haklara Dair Karar

Bu kararda, AİHM’nin bir kararında Türkiye’nin insan hakları ihlali nedeniyle mahkum olmuş bulunduğu belirtilmektedir. Demokrasi ve insan hakları ihlalleri nedeniyle demokratik haklar ve insan hakları alanında Türkiye’de kötüye gidiş sorun arz etmektedir. Kürt sorununun çözümü politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tanınmasına bağlı tutulmaktadır. Kürt sorununa barışçıl çözüm önerisi tekrar vurgulanmıştır. AİHM yargılama ve kararlarına uymak ve yerine getirmek önem arz etmektedir. Yargı organlarının ve Anayasa Mahkemesi’nin uluslararası konvansiyonlarda kabul edilen medeni siyasi haklara ve insan haklarına saygı göstermediği özellikle vurgulanmıştır (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.6. 14 Mayıs 2003 Tarihli Türkiye’deki İnsan Hakları Örgütlerine Dair Karar

Bu kararda Türkiye’de insan hakları konusunda çalışan İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Vakfı ve Mazlum-Der’in çalışmaları sırasında politik baskı ve fiziki tehditlerle karşılaştığı bildirilmektedir. İnsan Hakları Derneği’ne Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi kararı uyarınca terörle mücadele güçlerinin operasyon düzenlemesi hakkında Türkiye tarafından açıklama yapılmalıdır. İnsan haklarına saygı taahhüdünün sağlanması için somut önlemler alınmalı ve insan hakları, şeffaflık ve demokrasinin korunmasının güvencesi yasal düzenlemelerde tekrar ele alınmalıdır. İfade ve toplanma özgürlüğü konusunda yapılan düzenlemelere rağmen halen uygulamada sorunlar devam etmektedir (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.7. 3 Aralık 2004 Tarihli Camiel Eurlings Raporuna Dair Karar

Bu rapor, AB Komisyonun 6 Ekim 2004 tarihinde Türkiye’nin Kopenhag Siyasi Kriterleri’ni yerine getirdiğini belirterek müzakerelere başlanmasını tavsiye etmesinin ardından AP’de görüşülmek üzere hazırlanmıştır. Raporda Türkiye ile

müzakerelere başlanılmasının gereği vurgulanmaktadır. Ancak halen devam eden olumsuzlukların varlığı da raporda belirtilmiştir.

Raporda insan hakları konusunda sivil anayasanın yoksunluğu, yayıncılık ve azınlık dillerinde eğitim konularında kısıtlamaların kaldırılması, işkenceye sıfır tolerans yaklaşımının yetersiz uygulanması, dernek kuruluşu için ön izin maddesinin kaldırılması, yüzde on seçim barajının değiştirilmesi, Alevi'lerin korunması ve azınlık olarak tanınması hususları bildirilmiştir.

Rapor 2 Aralık 2004 tarihinde AP Dışişleri Komitesi'nde kabul edilmiştir. Genel kurul görüşmelerinde 550 değişik önerisi verilen rapor oylanarak Sosyalist, Yeşil ve Liberal Grupların desteği ile Türkiye'nin müzakerelere başlaması 207'ye karşı 407 olumlu oy ile benimsenmiştir. AP'nın kararının ana koşulu siyasi kriterlerin uygulamaya geçirilmesi olarak belirlenmiştir (Efegil, 2007: 211-221).

Demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı, AB Antlaşması ve AB Anayasasına uyum için yasal reformların devamı gerekmektedir. İnsan haklarını koruyan mekanizmanın güçlendirilmesini sağlayan reformların devamını toplumun bağımsız organlarında şikayetlerin değerlendirilmesi ve Ombusman bürosunun kurulmasını gerektirmektedir.

Savunma hakkının genişletilmesi yasal çerçevede önemli bir gelişmedir. Kıbrıs ve Ermenistan ile ilgili konularda ifade özgürlüğü temel milli değerlere tehdit unsuru sayan Ceza Kanunu'nun 305. maddesi AB standartlarına uymamaktadır.

İnsan haklarının gelişiminde hükümetler dışı organizasyonların katılımı genişletilmelidir. Şiddet içermeyen düşüncelerin ifadesi nedeniyle yapılan yargılamalar devam etmektedir.

Türkçe dışındaki dillerde dil kursları açılması ve bu dillerde yayın yapılması önemli bir gelişmedir. Ancak azınlık dillerinde yayın ve eğitim konularındaki kısıtlamalar kaldırılmalıdır. Gayrimüslim azınlıkların eğitimi ve yayın konularında yasal reformlar yapılmalıdır. Etnik ve dini azınlıklar ülkenin kültürel mirasıdır.

İşkenceye sıfır tolerans politikası ile işkence ve kötü muamele vakalarında azalma görülmekle beraber uygulamada işkence vakaları hala rapor edilmektedir. İnsan haklarının durumunda ve özellikle işkenceye sıfır tolerans politikası, kadın haklarının korunması, azınlık haklarının korunması ve geliştirilmesi, yerleri değiştirilen kişilerin dönüşü, din, düşünce, ifade, basın ve sendikal özgürlükler konusunda düzenlemelerin yapılması çok önemlidir.

Raporda sivil ve modern anayasanın önemi vurgulanmıştır. Tam ve bağımsız yargının, insan haklarının korunmasında önemli tüm yasal sistemi kapsayan yenilikleri kapsayacak şekilde oluşturulması gerekmektedir. Sivil toplum örgütlerinin Türkiye’de temel özgürlükleri koruma ve savunmadaki rolü korunarak geliştirilmelidir.

Ceza Kanunu’nda cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki hükümler kuvvetlendirilmiştir. Ancak toplumda kadına şiddet hala yaygındır. Mağdurlara yasal koruma, yargısal ve ekonomik koruma sağlanmalıdır.

Anayasa’da uluslararası hukukun iç hukuk karşısında üstünlüğü ilkesinin kabulü ile insan hakları konusunda Avrupa Konvansiyonu ve AİHM kararlarına saygı ve uygulama alanında gelişme sağlanmıştır.

Dini azınlık ve topluluklara ayrımcılık yapan ve zorluk veren uygulamalara son verilmelidir. Mülkiyet hakkı, yasal statü, okul ve iç yönetim, din adamı eğitimi konularının AİHM kararları uyarınca çözülmesi gerekmektedir. Alevi’lerin tanınması ve korunması sağlanmalıdır. Tüm Hıristiyan azınlık ve cemaatlerin temel hakları korunmalıdır (wwwmfa.gov.tr, 03.08.2010).

3.2.8. 15 Aralık 2004 Tarihli Camiel Eurlings Raporuna Dair Karar

Başta ölüm cezasının tamamen kaldırılması olmak üzere önemli temel hak ve özgürlüklerin kapsamının genişletilmesi ve Güneydoğu’da olağanüstü halin kaldırılması olumlu olarak görülmektedir. Ancak BM Medeni ve Siyasi Haklar

Sözleşmesi ile BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmeleri'ndeki çekincelerin devamı olumsuz görülmektedir.

Temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi konusunda sivil toplum kuruluşlarına destek verilerek işbirliğinin güçlendirilmesi çağrısı yapılmıştır. Bu kuruluşlara yönelik yıldırma politikalarının sona erdirilmesi için çaba sarf edilmesinin gerekliliği bildirilmiştir.

Ceza Kanunu'nda reform yapıldığı, savunma haklarının güçlendirildiği, Devlet Güvenlik mahkemelerinin rolünün azatlığı ve olağanüstü halin kaldırıldığı belirtilmektedir.

Savunma haklarının güçlendirilmesi olumlu bulunmakta ancak temel ulusal çıkarlara tehdit ile ilgili Türk Ceza Kanunu 305.maddesinin AİHS ile uyuşmadığı bildirilmiştir. Şiddet içermeyen düşüncelerini ifade etmekten yargılanan kişiler için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Türkçe dışındaki dillerde özel dil merkezlerin açılmasına, program yayınına, istasyon kurma ve açmaya olanak veren yasa değişikliklerinin yapıldığı belirtilmektedir. Azınlıkların eğitimi ve yayıncılık konularındaki mevcut sınırlamaların kaldırılmasının gerektiği bildirilmiştir. Kültürel mirasa saygı ile etnik ve dini azınlıkların tanınması zorunlu olduğu belirtilmiştir. Bu konularda AB'nin çevre ve insan hakları standartlarına uyulmalıdır.

Halen işkence vakaları rapor edilmekte olduğundan sıfır hoşgörü politikasının tam olarak her alanda uygulanması sağlanmalıdır. İşkence iddialarına ilişkin tüm ceza davalarında zaman aşımı kuralının iptal edilmesi tavsiye edilmektedir. Kamu görevlilerine insan hakları eğitimi verilmesi ve işkence iddiaları halinde soruşturma açılmasının sağlanması bildirilmelidir. Kadınlar aile ve kültürel çevreden kaynaklanan nedenlerden dolayı eğitim hakkından yoksun kalmaktadır. Bu konuda gerekli önlemler alınmalıdır.

İnsan haklarının durumu ve uygulaması, azınlık haklarının korunması ve geliştirilmesi, din özgürlüğü, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve sendikal

özgürlükler alanında halen eksiklikler mevcuttur. Mülkiyet hakları, yasal statü, okullar ve iç yönetim ve din adamlarının eğitimi alanları başta olmak üzere dini azınlıklara yönelik olan her türlü zorluk ve ayrımcılık kaldırılmalıdır ve AİHM içtihadına uygun hale getirilmelidir. Alevi'lerin tanınmaları ve korunmaları sağlanmalı, Hıristiyan azınlık ve toplulukların temel hakları korunmalıdır.

Güneydoğu'da 1999'dan bu yana genel durum ve temel haklara saygı anlamında iyileşmenin olduğu ancak ekonomik kalkınmanın sağlanması gerektiği de bildirilmiştir. AİHM kararlarının uygulanmasında sorunlar görülmektedir.

AİHS konusunda uluslararası hukukun üstünlüğü ilkesinin kabulü olumlu bir gelişme olarak görülmüştür. Sonuç olarak Kopenhag Siyasi Kriterlerinin yeterince yerine getirildiği kanaati ile Türkiye ile müzakerelerin başlatılması çağrısı yapılmıştır. Özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi AB değerlerinin ciddi ve sürekli ihlali halinde müzakerelerin askıya alınabileceği vurgulanmıştır (Çakmak, 2007: 191-204).

3.2.9. 10 Haziran 2005 Tarihli Türkiye'de Kadının Rolüne Dair Emine Bozkurt Raporu

Kadın hakları konusunda hükümet ve sivil toplum bağlantısı yeterli ölçüde kurulamamıştır. Bu konuda koordinasyonun sağlanmasının önemi özellikle vurgulanmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin gösteri hakkına saygı sağlanmalı ve gösterilerde kuvvet kullanımı engellenmelidir. 2004 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından polis kuvvet kullanmasını yasaklamasına rağmen 2005 Dünya Kadınlar Günü Toplantısı'nda polis kuvvet kullanmıştır.

Kadına şiddet konusunda güvenilir kesin ve bağımsız bilgilerin noksanlığı nedeniyle tam net bulgu saptaması yapılamamaktadır. Kadınların politik katılımı halen düşük düzeydedir. Anayasa'nın 10. maddesinin kadın ve erkeğe eşit davranılması garantisine dair yasal tartışmalar mevcuttur.

8 yıllık zorunlu eğitim yasasına rağmen kız çocuklarının halen büyük bir bölümü okula gidememektedir. Taşınabilir eğitim ve yoksul ailelere yardım yolu ile

okula devam konusunda destek sağlanmaktadır. Kadınların çalışma ve siyasi hayata katılımında eğitim en önemli noktadır.

Kayıt dışı sektörde çalışan kadınların sayısı köyden şehre göçün bir sonucudur. Yasal çalışmalar, mesleki eğitim, kadın girişimlerinin desteklenmesi, maaş güvenceli çalışan kadınların sayısını arttıracaktır.

Hükümetin Türkiye’de kadınların günlük hayatta, aile içinde, toplumda, çalışma hayatında ve politik alanda zorluklarla karşılaştığını kabul ederek bu konuda çalışmalara yönelmesiyle önemli bir adım atılmıştır (wwwmfa.gov.tr, 03.08.2010).

3.2.10. 6 Temmuz 2005 Tarihli Türkiye’de Kadının Rolüne Dair Karar

Raporda kadın hakları ve cinsiyet eşitliği AB’nin yerleşik temel prensiplerindedir ve yasal olarak düzenlenmiştir ifadesi vurgulanmıştır. Türkiye’nin bu alanda yasal düzenlemeleri uygulamaya geçirmesi gerektiği bildirilmektedir. Yasal reformların gerçekleşmesinde sivil toplum pozitif rol oynamaktadır ve demokratik değişimin sağlanmasında tüm politik sınıf, sivil toplum, dini topluluklar ve medyanın desteği gereklidir vurgusu yapılmıştır. Kadın hakları örgütlerinin hükümetin ortağı olarak rol alması ve AB uygulamalarına uygun olarak bağımsızlıklarının sağlanması ve maddi olanaklarının desteklenmesinin gerekliliği bildirilmiştir.

Parlamentodaki yüzde 4 ve yerel yönetimdeki yüzde 1’lik temsil oranları politik alanda kadınların zayıf olduğunu göstermektedir. Parti yapıları gözden geçirilmeli ve kota gibi yöntemlerle kadın erkek dengesinin oluşturulmasına çalışılmalıdır. Uygulamada özellikle kadına şiddet konusunda, kadın haklarının korunmasının yetersiz olduğu görülmektedir. Yasal düzenlemeler, korunma evleri, sivil toplum girişimleri, mali destek konularında gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Kamu yöneticilerine, yargı, sağlık ve eğitim personeline zorunlu cinsiyet ve şiddet hassasiyeti verilmelidir. Poligami, zorunlu evlilik, töre cinayeti, namus cinayetleri, kadına şiddet, işyerinde taciz vakaları mevcuttur. Bunların önlenmesi, suçluların

cezalandırılması, toplumsal bilincin kazandırılması ve sivil toplum örgütlerine mali destek sağlanması gerekmektedir (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.11. 21 Eylül 2005 Tarihli Türkiye İle Müzakerelerin Açılmasına Dair Karar

Kararda altı yargısal reform paketinin kabulü olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Ancak cezası ölüm konusundaki kesin hükmün uygulanmasının halen açık durumda olmasına eleştiri getirilmiştir. Yazar Orhan Pamuk hakkındaki davanın AB Temel Haklar Şartına ve Avrupa Konseyi Statüsüne aykırı olduğu bildirilmiştir. Güneydoğuda ekonomik ve siyasi koşulların düzeltilmesi, Kürt kimliği ve kültürünün toplum tarafından benimsenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.12. 11 Temmuz 2006 Tarihli Kadın Hakları ve Cinsiyet Eşitliği Komitesi Kararı

Kararda Türkiye’de kadınların durumu hakkında kadına şiddet, aile içi şiddet, namus ve töre cinayetleri, zorla evlilik, eğitim ve ayrımcılık ana sorunlar olarak bildirilmiştir.

Anayasa, Medeni Kanun, Ceza Kanunu ve İş Kanunu’nda reformların zorunluluğu vurgulanmıştır. AP ile kadın hakları ve kadınların rolü konularında diyalog kurulmalıdır. Eğitim ve çalışma hayatında kadınlara yönelik engeller kaldırılmalıdır. Siyasi partilerin, sosyal kurumların, sivil toplumun ve medyanın ortak çalışması ile kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konularında kapsamlı bir politika oluşturulmalıdır (wwwmfa.gov.tr, 03.08.2010).

3.2.13. 13 Eylül 2006 Tarihli Camiel Eurlings Raporu

Raporda reformların uygulanmasında gecikmelerin mevcut olduğu vurgulanmıştır. İnsan hakları ile ilgili gelişmeler yeterli görülmemektedir. İfade özgürlüğünün kapsamlı bir nitelik taşımadığı vurgulanmaktadır. Temel haklar ve özgürlükler alanlarında özellikle de din özgürlüğü alanında yeterli gelişme

kaydedilmemiştir. İşkence ve kötü muamele ile mücadele konusunda sıfır tolerans politikasının uygulanması ile ilerlemeler sağlama yoluna devam edilmektedir.

Temel hak ve özgürlükler konusundaki yasal çerçeve ile ilgili tartışmalar sivil toplum tarafından yapılmalıdır. Vakıflar Kanunu'ndaki dini azınlıkların hukuki statüsüne dair sınırlamalar kaldırılmalıdır.

Terörle Mücadele Kanunu'ndaki değişikliklerle temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması kaldırılarak güvenlik ihtiyacı ve insan hakları garantisi dengelenmiştir. Terörist tanımının katı ve kısıtlı olmasının önemi ve basın ve ifade özgürlüğünün garantileri Avrupa standartlarına uyum için zorunludur.

Ceza Kanunu'nun keyfi yasal yoruma olanak veren maddelerinde değişiklikler yapılması ifade ve basın özgürlüğünü geliştirecektir. Bu düzenlemeler insan hakları ve temel özgürlüklere saygıya ve demokrasiye katkı sağlayacaktır.

İşkenceye sıfır tolerans politikasının uygulanması ile yasal düzenlemeler, AP tavsiyeleri uyarınca oluşturulmaktadır. Ancak işkence ve kötü muamele vakalarında tekrar yeniden artış kayıt edilmeye başlanmıştır. İşkence halinde cezasızlık durumu ile savaş ve insan haklarının uluslararası korunmasının güçlendirilmesi için Avrupa Konseyi statüsünün onayı zorunludur.

Temel haklar ve özgürlükler alanında zorluklar ve şiddet devam etmektedir. Bu konuda Avrupa Konvansiyonu ve AIHM kararlarına uyumun zorunluluğu tekrar vurgulanmıştır.

Türkiye AP ile kadın hakları ve kadınların sosyal, ekonomik ve politik yaşamdaki rolü ile ilgili sürekli diyalogu sağlamalıdır (wwwmfa.gov.tr, 03.08.2010).

3.2.14. 27 Eylül 2006 Tarihli Türkiye'nin Katılım Sürecinde Kaydettiği İlerlemeye Dair Karar

İnsan hakları ve azınlıkların korunması başlığı altında bu dönemde temel hak ve özgürlükler konusunda sınırlı ilerlemeler olduğu ve insan hak ve özgürlükleri ile ilgili ihlaller ve bu hak ve özgürlüklerin uygulanmasında kısıtlamaların olduğu

belirtilmektedir. AİHM'nin tüm kararları tam ve zamanında uygulanmalı ve AİHS'ye uyulması gerekmektedir.

Türkiye sınırlarından geçen sığınmacı sayısı, sınır kontrolleri ve insan haklarının gözetilmesi konusunda yetersizlikler olduğu belirtilmektedir. Mevcut insan hakları gözetim mekanizmasının genişletilerek Türk insan hakları sivil toplum kuruluşları ile ortak bağımsız gözetim sisteminin oluşturulması tavsiye edilmektedir.

Din özgürlüğü konusunda din ve mezhep farkı olmadan ibadet etme, cemaat kurma, cemaat varlıkları yönetimi ve din adamı yetiştirilmesi konusunda yasal değişiklikler yapılması gerektiği bildirilmiştir. İnanç özgürlüğü konusunda hukuki statü, din adamlarının eğitimi ve mülkiyet hakları başta olmak üzere dini azınlıklar ve cemaatlerin temel haklarının korunması sağlanması sağlanmalıdır. Uluslararası Adalet Divanı'nın içtihatlarına uyma ve kararlarını uygulamada halen eksikliklerin olduğu saptanmıştır. Vakıflar kanunu tüm dini cemaatlerin temel haklarının korunması yönünde AB standartlarına uygun şekilde düzenlenmelidir. Başörtüsü konusunda uzlaşmaya varılması beklenmektedir.

Sendikal haklar konusunda Uluslararası Çalışma Örgütü standartları uygulanmalı ve çocuk işçilikle mücadele edilmelidir. Kürtçe yayınlara başlanmakla beraber zamanla tüm sınırlamaların kaldırılması hedeflenmelidir. Vicdani ret hakkının yasallaştırılması vurgulanmıştır. Türk sivil toplumunun faaliyetleri desteklenerek insan hakları konusunda mali destek sağlanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin başarı kistasının demokratikleşme ve siyasi özgürleşme açılarından Avrupa standartlarına ulaşma olan daimi reform süreci olduğu konusunun Türk kamuoyu tarafından algılanması önem arz etmektedir vurgusu AP'nin bu kararının özünü teşkil etmektedir (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010 ; www.ikv.org, 03.08.2010).

3.2.15. 15 Ekim 2007 Tarihli AB Türkiye İlişkilerine Dair Karar

Kararda temel insan hakları ve özgürlüklere saygı, kadın haklarının korunması konusunda, işkence ve kötü muamele konusunda sıfır tolerans politikasının yerine getirilmesi, azınlıkların dini ve kültürel haklarının korunması konusunda reformların geliştirilmesinin ve devamlılığının gerektiği vurgulanmıştır. Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi uyarınca halen ceza alma durumu sürmektedir. Şiddet içermeyen görüşlerin ifadesinde keyfi kısıtlamaların kaldırılması sağlanmalı ve basın ve ifade özgürlüğünün güvence altına alınması yeni hükümetin önceliklerinden biri olmalıdır.

Yeni vakıflar kanununun hazırlanması zorunludur. Dini azınlıkların yasal durumu, mülk edinmeleri, din adamlarının eğitimi konularında yasal çerçeve hazırlanmalıdır.

Politik ve dini odaklı şiddet konusunda gerekli araştırmaların yapılarak adaletin görevini yerine getirmesi sağlanmalıdır. Toplumun her alanında bu tip aşırılık ve şiddetle etkin olarak savaşılmalı ve bunlar yasaklanmalıdır. Ayrımcılık ve tehdide maruz kalan bireylerin, azınlıkların ve grupların korunması konusunda kapsamlı önlemler alınmalıdır. Sendikal haklar alanında Avrupa ve Uluslar arası Çalışma Örgütü standartları sağlanmalıdır. İşverenler ve sendikalar arasında sosyal diyalog sağlanmalıdır.

Kadına karşı şiddet ve namus cinayetleri önemli bir sorun arz etmektedir. Şiddetin ve ayrımcılığın önlenmesinde yapılan çalışmalar ve kamuoyu kampanyaları kadınların korunmasını kapsamalıdır. Güneydoğu'da ekonomik, sosyal ve kültürel alanda önemli gelişmelerin sağlanması gerekmektedir (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.16. 18 Ekim 2007 Tarihli AB Türkiye İlişkilerine Dair Karar

Kararda Türkiye'nin insan hakları ve temel özgürlükler alanında geniş düzenlemeler yapması öngörülmektedir. Özellikle din ve vicdan özgürlüğü ve dini azınlıkların korunmasının önem arz ettiği vurgusu yapılmıştır. Kadınların çalışma hayatına katılımının düşük olduğu belirtilmektedir. Güneydoğu'nun sosyal ve ekonomik durumunun sorun teşkil ettiği belirtilmektedir (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.17. 24 Kasım 2007 Tarihli AB Türkiye İlişkilerine Dair Karar

Kararda Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin karşılanması ve AB'ye entegrasyon kapasitesinin halen AB üyeliğinin temelini teşkil ettiği vurgulanmıştır. Kararda hükümetin parlamento ve sivil toplumun geniş konsensüsü ile anayasal ve kurumsal reformları geliştirmesi beklenmektedir. Temel hak ve özgürlükleri koruyan, demokratik Türkiye'nin kontrol ve denge sistemini oluşturan yeni sivil anayasa tüm partilerin desteği ile hazırlanmalıdır. Ancak Ceza Kanunu'nun 301.maddesi başta olmak üzere gerekli reformlar ertelenmemelidir.

Ordunun siyasi süreçteki rolü azaltılmalıdır. Türk sivil toplumu desteklenerek Türkiye'nin değişik bölgelerinde özellikle Güneydoğu'da etkinliklerin artırılmasıyla reform sürecinde Türkiye'de demokrasinin ilerlemesi sağlanmalıdır.

Yargı reformu, temel insan haklarına ve özgürlüklere saygı, kadın haklarının korunması, işkenceye sıfır tolerans politikasının uygulanması, azınlıkların dini ve kültürel haklarının korunması alanlarında reformlar devam etmelidir.

Ceza Kanunu 301.maddeden yargılamalar halen sürmektedir. Maddedeki değişikliklerin düşünce özgürlüğünü korumasını tam olarak sağlayamayacağı bildirilmiştir. Saris Seropyan ve Arat Dink'in bu maddeden mahkûm olmaları eleştirilmektedir. Şiddet içermeyen düşüncelerin açıklanmasında keyfi kısıtlamalara

olanak veren Ceza Kanunu koşulları kaldırılarak ifade ve basın özgürlüğü garanti altına alınmalıdır.

Vakıflar Kanunu'nda düzenlemeler yapılarak dini azınlıkların hukuki statülerindeki yasal belirsizlik giderilmelidir ve açık hukuki çerçevede ibadet etmeleri, mülk edinmeleri ve din adamlarının eğitimi sağlanmalıdır. Patrikhane konusunda gelişme sağlanmamıştır. AİHM ve Avrupa Konvansiyonu'nun insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasının din özgürlüğü prensibi dini azınlıklara uygulanmalıdır.

Hrant Dink, Andrea Santoro, Malatya Olayları, Ankara'daki terörist saldırı ve diğer politik ve dini odaklı şiddet karşısında incelemeler yapılması, adaletin sağlanarak aşırılık ve şiddet toplumun her kesiminde önlenmelidir. Tehdit ve şiddete uğrayan gruplar, azınlıklar ve bireyler korunmalıdır.

Kürt sorununun politik çözümü için hükümet Güneydoğu'daki yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri ile ortak hareket ederek sosyal, ekonomik ve kültürel hayatta gelişmeler sağlanmalıdır. Kürt politikacıların düşünceleri nedeniyle yargılanması eleştirilmektedir (wwwmfa.gov.tr, 03.08.2010).

3.2.18. 2007 Türkiye'de Kadının Rolüne Dair Emine Bozkurt Raporu

Kadın hakları konusunda yasal çerçeve mevcut olmakla beraber AB standartlarına uyumun sağlanmasının gerekliliği bildirilmektedir. Yeni Ceza Kanunu'ndaki değişikliklere rağmen halen eksiklikler devam etmektedir.

Hükümetin sivil toplum örgütleri desteklemesi ve kadın hakları konusunda ortaklaşa çalışmalar yapılması önemlidir. Türkiye'de kadınların durumu hakkında bilgi toplanması alanında yetersizlik mevcuttur. Kadınlarla ilgili olarak eğitim, işgücü, kadına şiddet, namus ve töre cinayetleri ve zorla evlilik konularında net bilgilerin toplanması sağlanmalıdır. Ailenin korunması yasası ile kadınların aile içindeki hakları ve durumu korunacaktır. Aile içi şiddet, zorunlu evlilik ve poligami kadına şiddetin unsurları olarak önemli sorunlardır. Töre ve namus cinayetleri

konularında yeni Ceza Kanunu'ndaki düzenlemeler tam olarak uygulanmalıdır. Aile baskısı nedeniyle kadın intiharları özellikle Doğu ve Güneydoğu'da görülmektedir. Kadınların bu tür baskılardan korunması gerekmektedir.

Yargı, idare, polis ve sağlık başta olmak üzere kamu kurumlarının şiddetten etkilenen kadınlara gerekli korumayı sağlaması zorunludur. Mağdurları korumada ve yardımda başarısızlık durumunda sorumluların yargısal soruşturması sonuçlandırılmalıdır. Kadına şiddet konusunda çözümlerle yasal düzenlemede eşitlik sağlanmalıdır. Yasaların tam olarak uygulanması toplumun değer yargılarının değişmesine bağlıdır. Bağımsız kadın organizasyonları desteklenmelidir, mağdurlara psikolojik destek sağlanmalı, etkin, güvenli ve yeterli sayıda sığınma evi açılmalıdır.

Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmeleri eğitim olanaklarının sağlanmasına bağlıdır. Zorunlu eğitim 8 yıl olmasına rağmen yarım milyondan fazla kız çocuğu okula gidememektedir. Bunda ekonomik, sosyal ve geleneksel faktörler rol oynamaktadır. Kadınların eğitimi sağlanarak ekonomik, sosyal ve politik hayata katılımları sağlanmalı ve ayrımcılığa karşı katı tavır sergilenmelidir.

Türkiye'de kadın haklarının gelişiminin sağlanması yasal düzenlemelerin uygulanabilmesi için Danışma Kurulu'nun oluşturulması gerekmektedir. Parlamento bünyesinde ise cinsiyet eşitliği ve kadın hakları komitesi kurulmalıdır. Kadınların günlük hayatlarındaki durumlarının uygulamadaki gelişimi sağlanmalıdır. Kadın haklarını geliştirmek devam eden bir süreçtir ve öncelik uygulamanın yerleştirilmesindedir (www.mfa.gov.tr, 03.08.2010).

3.2.19. 2008 Ria Oomen-Ruijten Raporu

Raporda Türkiye'de reform sürecinin yavaşladığı bildirilmektedir. Düşünce özgürlüğü ve ifade özgürlüğü ile ilgili maddeler sorun taşımaktadır ve Türk Ceza Kanunu 301. maddedeki değişiklik yeterli görülmemektedir. Kürt sorununa siyasi çözüm bulunmalıdır. AB için esas olan siyasi kriterlerin karşılanması önem arz etmektedir. Siyasi partilerin kapatılması davaları açısından Siyasi Partiler Kanun'un değiştirilmesi gerekmektedir. İnternet yasakları sorun arz etmektedir. İfade ve din özgürlükleri konularında gelişmeler sağlanmalıdır. Yargı reformunun öncelikle temel

haklar ve özgürlükler ve insan hakları alanlarında AİHM standartlarına uyumu sağlaması hedeflenmelidir (wwwabhaber.com, 18.03.2011) .

3.2.20. 2009 Ria Oomen-Ruijten Raporu

Raporda yargı reformunun yapılarak yargının AİHM standartlarına uygun hale getirilmesi öngörülmektedir. Siyasi partileri kapatılması konusunda DTP'nin kapatılması istemi ile açılan davanın ciddi sorun teşkil ettiği bildirilerek bu konudaki ilgili yasanın AİHS ile uyumlu olmadığı tekrarlanmıştır.

Yargının rolü, Kürt kökenli vatandaşların hakları, Alevi toplumunun hakları gibi Türkiye'de geleneksel olarak hassas kabul edilen konuların kamuoyunda tartışılmaya başlanmasının önemli bir gelişme olduğu bildirilmektedir.

Her Türk vatandaşının kökeninden ve dini inancından bağımsız olarak eşit haklara sahip olması ve toplumda etkin olarak yer alması için başlatılan açılımların olumlu ilerleme olduğu bildirilmektedir. Bu açılımın somut reformlara dönüştürülmesinin gerektiği belirtilmektedir. PKK'nın terör eylemleri kınanarak siyasi çözüme cevap vermesi istenmektedir.

Düşünce, ifade ve basın özgürlükleri konularında ilerlemelerin sağlanması özellikle de emsalsiz cezalar ve internet yasakları gibi olumsuz örnekler nedeniyle yeni Basın Kanunu'nun hazırlanması öngörülmektedir (wwwabhaber.com, 18.03.2011) .

3.2.21. 11 Mart 2009 Tarihli Türkiye'de İnsan Hakları Kararı

Bu kararda ifade ve basın özgürlüğünün halen tam anlamıyla korunamadığı belirtilmiştir. Nisan 2008'de yapılan Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesindeki değişiklikler yeterli görülmemektedir. Leyla Zana gibi pek çok kişi şiddet içermeyen görüşlerini ifade etmek nedeniyle yargılanmaktadır. İşkence ve artan kötü muamele ile mücadelede yapılan yargılamalar ile ilgili yasal düzenlenmenin yetersizliği vurgulanmaktadır.

Kürt sorununa siyasi çözüm getirilmesi belirtilmektedir. PKK'nin ve diğer terörist grupların şiddeti kınanmaktadır. Kültürel çeşitliliğini sağlamak ve buna saygıyı geliştirmek ve azınlıkların korunması konularında gelişme sağlanmadığı bildirilmiştir (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.22. 10 Aralık 2009 Tarihli Türkiye’de İnsan Haklarının Durumuna Dair Karar

Bu kararda basın ve ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri özgürlüğü ve düşünce özgürlüğü başta olmak üzere temel özgürlüklerin çok sınırlı olduğu belirtilmektedir. Genel olarak insan hakları statüsünün Avrupa standartlarını karşılamada yetersiz bulunmaktadır. Kadın hakları hala geniş ölçüde önemsenmediği vurgulanmaktadır. Kürt politikacılara karşı sebepsiz yasal işlemlerin yapıldığı belirtilmektedir. Hıristiyan ve Yahudi azınlıklar tüm ilerlemelere karşı ayrımcılığa uğradığı ve engellediği bildirilmektedir. Kürt vatandaşların hala Avrupa standartlarında azınlık hakkına sahip olmadığı vurgulanmaktadır. Sonuç olarak bu koşullar altında Türkiye ile müzakereler sonuçsuz kalacaktır saptaması yapılmıştır (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.23. 2 Şubat 2010 Tarihli Ria Oomen Ruijten Raporuna Dair Karar

Raporda ırk, din, etnik orijin, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin Türk vatandaşlarının bir arada eşit haklara sahip olması ve toplumda etkin rol alması konusunda yapılan girişimlerin başarı kaydettiği bildirilmiştir. Tüm vatandaşların özgürlüklerinin garanti altına alınmasında somut reformlar sürecinin devam etmekte olduğu belirtilmiştir.

Ulusal ve bölgesel, kamu ve özel yayınlarda Kürt dilinin kullanılmasındaki yasakların kaldırılması önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Kürtçenin siyasi hayatta ve kamu hizmetlerinde kullanılmasının sağlanması, terörle mücadele yasalarının temel özgürlükleri, özellikle de ifade özgürlüğünü, kısıtlanmasının engellenmesi konularında ilerlemelerin sağlanmasının gerekliliği bildirilmiştir.15- 18

yaşları arasındaki çocukların Terörle Mücadele Yasası kapsamında yetişkinler gibi yargılanmasının önlenmesi konusunda düzenlemelerin yapılması desteklenmektedir.

Güneydoğudaki sosyal ve ekonomik yetersizlikleri gidermekte gösterilen çabalar olumlu bulunmaktadır. Politik görüşlerin ifadesinde parlamenter dokunulmazlığın ayırım yapılmaksızın tüm parlamenterler için sağlanmasının önem arz ettiği vurgulanmaktadır. PKK ve diğer terörist grupların Türkiye’de şiddete devam etmesi kınanarak, Türk Hükümeti’nin politik girişimlerine cevap verilmesi ve şiddete son verilmesi AP tarafından istenmektedir.

Din özgürlüğü konusunda Alevi Cemaatleri dahil olmak üzere dini cemaatlerin temsilcileri ile diyalogun geliştirilmesi ve dini toplulukların kısıtlamalar olmaksızın faaliyette bulunabilmelerini sağlayan yasal çerçevenin oluşturulmasının sağlanmasının gerektiği bildirilmektedir. Dini toplulukların yasal statüsünün oluşturulmalıdır. Vakıflar Kanunu’nda yapılan yeni düzenlemelere rağmen mülkiyet sorunları devam etmektedir. Yeni yasal düzenlemeler öncesinde devredilen, birleştirilen ve el konulan mülkler konusunda yeni ek düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Patrikhane’nin yasal statüsü konusunda sorunlar devam etmektedir. Din adamlarının eğitimi ve Ruhban Okulu’nun açılışı konularında çözüm sağlanmalıdır.

Alevi vatandaşlarının Cem Evleri ve zorunlu din dersleri konularındaki taleplerine dair yasal çerçeve oluşturulmalıdır. Azınlık hakları konusunda uluslar arası hukuk alanında çekincelerin devam etmesi, Avrupa Konseyi’nin konvansiyonlarının henüz imzalanmaması sorun arz etmektedir. Bu konuda uluslar arası standartlara uyum sağlanmalıdır. Azınlık okullarının yönetim sorunları ve ikili yönetim sistemi konusunda düzenlemeler yapılmalıdır.

İfade ve düşünce özgürlüğü konularında etkin garantinin sağlanmasında yasal çerçevenin yetersiz kaldığı bildirilmektedir. Yasal reformlar yapılarak AİHS ve AİHM standartlarına uyum sağlanmalıdır. Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesinin revizyonu önemli ölçüde önceki yıllara oranla iyileşme sağlamakla beraber 301. ve

318. maddeler yürürlükten kaldırılmalıdır. Basın özgürlükleri konusundaki kısıtlamalar devam etmektedir ve internet yasakları önemli sorun arz etmektedir.

İşkence ve kötü muamele konusunda sıfır tolerans politikasının uygulanması için çabaların artırılmasının ve insan hakları ihlallerinin cezasız kalmaması konusunda çalışmaların yapılmasının gerekliliği belirtilmiştir.

Kadın erkek eşitliği konusunda kadınların eğitim ve çalışma alanına daha fazla katılımı için bir strateji oluşturulmalıdır. Kadın hakları konusunda farkındalık sağlanmalıdır. Namus cinayetleri, kadına ve çocuğa şiddet önemli sorun oluşturmaya devam etmektedir. Sendikal haklar konusunda Uluslararası Çalışma Örgütü standartlarına uyum sağlanmalıdır (www.europarl.europa.eu, 03.08.2010).

3.2.24. 17 Şubat 2011 Tarihli Ria Oomen-Ruijten Raporuna Dair Karar

İnsan hakları konusunda Avrupa Konvansiyonu ve AİHM konusunda yapılan anayasal düzenlemelerin kabulü önemli bir ilerleme olarak görülmektedir. Ancak temel hak ve özgürlüklerin kapsamlı bir anayasa ile sağlanabileceği vurgulanmaktadır. Tüm partiler ve sivil toplumun hükümetle ortaklaşa reform çalışmalarıyla bu anayasal düzenleme sağlanmalıdır.

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, azınlıkların korunması ve kültürel haklar konularında önemli adımlar atılmıştır. Ancak ilerlemeler özellikle azınlık haklarının tanınması konusunda halen gerekmektedir. Basın özgürlüğü konusunda eksiklikler özellikle medya ve internet kısıtlamaları konularında sorun teşkil etmektedir (www.europarl.europa.eu, 18.03.2011).

3.3. Avrupa Parlamentosu Türkiye Kararlarının Değerlendirilmesi

1999 yılından başlayan süreçten günümüze AP'nin Türkiye'deki insan haklarına dair kararları Türkiye'nin AB üyesi olma yolunda gösterdiği ilerlemeleri ve mevcut noksanlıkları vurgulamaktadır. Tüm AB aday devletlerin temel

yükümlülüklerinden biri olan Kopenhag Siyasi Kriterlerinin karşılanması AP kararlarının ana referans kaynağını oluşturmaktadır.

Parlamento'nun insan hakları konusunda ana hareket noktaları; ölüm cezasının kaldırılması; işkence, kötü muamele, onur kırıcı muamele ve ceza ile mücadele; uluslararası ceza yargısına bağlılık; cezasız kalma ile mücadele; çocuk hakları, kadın hakları, cinsiyet eşitliği, yabancı düşmanlığı, ırkçılık, azınlıkların korunması olarak belirlenmiştir. Parlamento'nun insan hakları raporları, ilgili komitelerin atadığı raportörler tarafından hazırlanmaktadır. Söz konusu raporlar yapılan değişikliklere, komitelerin yönelimleri ve raportörlerin ilgi alanları doğrultusunda her yıl belirli bir konuya odaklanmaktadır (Değer, 2009:30).

1999 Helsinki Zirvesi'nde AB adayı ülke statüsü alan Türkiye tam üyelik amacı ile Kopenhag Kriterlerine uygun olarak AB standartlarını yerine getirmek amacı ile müzakerelere devam etmektedir. Bu süreçte insan hakları ve demokratikleşme AB ile ilişkilerin en sorunlu alanını oluşturmaktadır. Kopenhag Siyasi Kriterlerine uyum müzakerelere başlamanın ön koşulunu oluştururken diğer kriterlere uyum müzakerelerin devamında da sağlanabilmektedir (Beşe, 2002: 228-230). Türkiye'nin siyasi ve hukuki reformlar yaparak demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı ilkelerini gerçekleştirilmesi ve bu ilkeleri güvence altına alan kurumların istikrarını sağlaması zorunlu hale gelmiştir.

Türkiye'nin insan hakları uygulamalarına ilişkin AP kararları, Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin karşılanması doğrultusunda uluslararası insan hakları hukukuna uyum, medeni ve siyasi haklar, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, adalete erişim, cezaevlerinin durumu, toplantı ve gösteri özgürlüğü, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, din özgürlüğü, kadın hakları, sendikal haklar, çocuk hakları, engellilerin hakları, azınlık hakları, kültürel haklar, azınlıkların korunması, yerlerinden edilmiş kişiler ve güneydoğu konularında değerlendirmeler yapmaktadır.

1999 yılında başlayan süreçte 2001-2004 yılları arasında siyasal reform çalışmaları yoğun olarak yerine getirilmiştir. İdam cezasının kaldırılması, azınlık

kavramının Lozan Antlaşması'ndan farklı ele alınması, anadilde yayın hakkı verilmesi ve anadilde eğitim konuları Türk kamuoyunda tartışma yaratan değişiklik taleplerinin başında gelmiştir.

İfade ve düşünce özgürlüğünün tam olarak sağlanması kapsamında şiddet içermeyen düşünce suçlarından ceza alanların konumu hakkında düzenlemeler yapılması AP tarafından öncelikli başlıklardan biri olarak vurgulanmıştır. Düşünce ve ifade özgürlüğü alanındaki evrensel ilke şiddet kullanımını öngörmeyen ve savunmayan, kişi haklarına da saldırmayan düşünce ve ifadenin serbest olmasıdır (Beşe, 2002: 230). Türkiye bu bağlamda AB'ye uyumlu düzenlemeleri yapmalıdır.

AP Türkiye'de insan haklarının gelişiminde Türk sivil toplum örgütleri ile diyaloga önem vermektedir. Türk insan hakları örgütlerinin reform sürecindeki rolünün güçlenmesi amacıyla desteklenmesi öngörülmektedir. İnsan hakları örgütleri demokratikleşme ve reform sürecinde insan haklarının savunulması, ihlallerin ortaya çıkarılması, devlete karşı bireyin savunulması, kamuoyunun oluşturulması amacı ile faaliyette bulunarak insan haklarının gelişiminde önemli rol oynamaktadır (Akman C, 2005: 54). Sivil toplum örgütlerinin demokratikleşmede etkinliği artırılmalıdır. AB ile bütünleşmede sivil toplum diyalogunun güçlendirilerek AB ile ortak siyasi ve kültürel değerlerin paylaşılması Türkiye'nin önünü açacaktır (Akgün, 2005: 86).

Güneydoğu bölgesinin ekonomik ve sosyal durumu ve buna bağlanan Kürt sorununa ilişkin AP kararları Türkiye açısından önem arz etmektedir. AP kararlarında Güneydoğu'daki duruma Türkiye'nin kalıcı ve barışçı bir çözüm bulunması gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca Öcalan davası sırasında adil yargılama esası ve ölüm cezasının kaldırılması konularına dikkat çekilmiştir.

Azınlıkların korunması ve azınlık haklarına saygı konularında ulusal azınlık kavramının öne sürülmesi sorun yaratmaktadır (Beşe, 2002: 236). Bu bağlamda AB 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nda kabul edilen dini azınlıklar dışında Türkiye'de başka azınlıkların da tanınmasının gereği vurgulanmaktadır. Türkiye'den kökenlerine bakılmaksızın tüm vatandaşlarına kültürel farklılıklarını ifade etme ve yaşama olanağı tanınması beklenmektedir. Lozan Antlaşması'na göre Türkiye'deki azınlıklar

gayrimüslim dini topluluklar kapsamında Yahudiler, Ermeniler ve Rumlardır. Ancak AB Türkiye'nin Kürt kökenli vatandaşlar başta olmak üzere başka etnik ve dini azınlıklara kültürel ve sosyal haklar tanımalarını öngörmektedir (Özen-Yazgan, 2007: 252-259).

1999-2001 yılları arasında Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirme konusunda Türkiye'de hukuki alt yapının ve çerçevenin eksik olduğu ve uygulamada eksiklerin bulunduğu AP tarafından gözlenmiştir. AP kararlarında siyasi kriterlerin yerine getirilmediği ve reform uygulamalarının yavaş olduğu bildirilmektedir. Türkiye'de insan hakları alanında önemli sorunların bulunduğu vurgulanmaktadır. Özellikle ifade özgürlüğü ve dernekleşme özgürlüğü konularında kısıtlamalara dikkat çekilmiştir.

2002-2004 yılları arasında hukuki alt yapının ve çerçevenin büyük ölçüde tamamlandığı ve reform çalışmalarının hızlandırıldığı AP tarafından kabul edilmiştir ancak reformların uygulanmasında eksikliklerin ve aksaklıkların halen mevcut olduğu belirtilmiştir. İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi ile ilgili düzenlemelerin uygulamaya geçirilmesinin önemi vurgulanarak işkence ve kötü muamele yapanların yargılanmasına dair engellerin kaldırılması bildirilmiştir.

2004 yılında Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni karşıladığı bildirilerek 2005 yılında müzakere başlanması kararı verilmiştir. Ancak reformların daha ileri götürülmesi gerektiği bildirilmiştir. Türkiye'nin müzakere sürecinde Kopenhag Siyasi Kriterlerini sürdürme ve geliştirme çaba ve çalışmaları AB ve AP tarafından takip edilmeye devam edilmektedir.

2005 yılından günümüze devam eden süreçte insan haklarına saygı, azınlıkların tanınması ve korunması, gayrimüslim toplulukların hakları ve Kürt soruna siyasi çözümü konuları AP Türkiye kararlarının ana başlıklarını oluşturmaktadır. AP kararlarında bu dönemde reformların yavaşladığı ve insan hakları konusunda gerekli ilerlemelerin sağlanmadığı vurgulanmaktadır. Müzakere sürecinde AB standartlarına uyum çalışmalarının devamlılığı AB'ye tam üyeliğin zorunlu koşuludur. Türkiye demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının

korunmasını garanti altına alan kurum ve kanunların istikrarlı bir şekilde mevcudiyetini sağlamak yükümlülüğündedir. Bu konuda siyasi ve hukuki reformların sürdürülmesi zorunludur. Türkiye’de demokrasi, insan hakları ve temel hak ve özgürlüklere saygı konularında önemli ve sürekli ihlallerin varlığı, reform sürecine zarar verecek ciddi politika ve uygulamalar AB katılım sürecini ve müzakerelerini sekteye uğratacaktır (Akman S, 2005: 37).

AP karar ve raporlarında Türkiye’nin insan hakları uygulamaları konusunda sert ve eleştirel bir tutum mevcuttur. Komisyon raporlarında insan hakları konusunda Türkiye’nin ilerleme kaydettiği konular esas alınırken, AP karar ve raporlarında Türkiye’de insan hakları konusunda mevcut olumsuzluklar ve eksiklikler esasa alınarak vurgulanmaktadır(Gates, 2009:407).

3.4. Avrupa Birliği Komisyonu’nun Türkiye Raporlarında İnsan Hakları

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından, AB Konseyi ve Avrupa Parlamentosu’na sunulmak üzere, her yıl düzenli olarak aday ülkeler hakkında hazırlanan ilerleme raporları Birliğe aday ülkeleri, ekonomik ve siyasi Kopenhag Kriterlerine uyumlulukları ve üstlendikleri yükümlülükleri açısından değerlendirmektedir (DTM, 2007:248). Konsey görüşleri ile Avrupa Parlamentosu raporları ve ilke kararları ilerleme raporlarına kaynak teşkil etmektedir.

İlerleme Raporları’nda insan hakları konusu güçlendirilmiş siyasi diyalog ve siyasi kriterler başlığı altında işlenmektedir. Türkiye için ilk olarak 1998 yılında hazırlanan ilerleme raporlarında öncelikle Kopenhag Siyasi Kriterleri açısından aday ülkelerdeki ilerlemeler ve noksanlıklar vurgulanmaktadır.

İlerleme raporları incelendiğinde Türkiye’de insan haklarının gelişimi konusunda yasal altyapının oluşturulmasındaki ilerlemelerde süratli bir şekilde hareket söz konusu iken insan haklarının uygulamaya geçişi aşamasında yavaş bir gelişme süreci sürmektedir. 2001 yılı öncesi dönem insan hakları konusunda hukuki altyapıda ve uygulamada yoğun olumsuzlukların ve eksikliklerin olduğu bir

dönemdir. 2001 yılından sonraki dönem ise AB, AİHS ve AİHM normlarına uygunluğun sağlandığı, hukuki altyapının büyük ölçüde oluşturulduğu ancak uygulamalarının tam olarak yerleşmediği bir dönemdir. Genel olarak hukuki mevzuat eksikliklerin tamamlanmıştır. Ancak halen hukuki düzenlemelerin yapılması gereken alanlar mevcuttur. (Kayar, 2007: 205-218).

3.4.1. 1999 yılı İlerleme Raporu

Rapor Türkiye'deki insan hakları hakkında 1999 Avrupa Konseyi raporunu temel alarak işkence ve kötü muamele uygulamaları, hukuk devleti, ifade özgürlüğü, hapisteki eski DEP milletvekilleri, anayasal reform ve Kürt kökenli Türk vatandaşlarının haklarına saygı konularında sorunlar olduğunu bildirmektedir.

Hükümet ve Parlamento, siyasi yaşamı, adalet sistemini ve insan haklarının korunmasını düzenleyen önemli yasaların kabul edilmesi için çalışmalar yaparak demokratikleşme yolunda aşamalar kaydedilmiştir.

İşkence, kayıp ve yargısız infazların sistematik olmasa da hala mevcut olduğu belirtilmiştir. Çoğu işkence vakası, karakollarda dışarıyla haberleşmesiz gözaltı sırasında meydana gelmektedir. İşkenceyi önleme amacıyla Ağustos 1999 tarihinde Ceza Kanunu'nun 243, 245 ve 354. maddelerini düzenleyen kanun Parlamento tarafından kabul edilmiştir. Bu kanun, kamu görevlilerinin uyguladığı işkenceyi, kötü muameleyi ve yetki suistimalini tanımlayarak bu tür suçlar işleyen kamu görevlileri için veya işkence üzerine yanlış rapor düzenleyen sağlık personeli için daha yüksek cezalar getirmektedir.

İfade özgürlüğü ve basın özgürlüğü konularında önemli ölçüde değişiklik yoktur. Eylül 1999 tarihinde basın ve yayın yoluyla işlenen suçlar için takibat ve cezaları erteleyen yasa onaylanmıştır. Öcalan davası konusunda alınan bazı idari tedbirlerle ifade özgürlüğü konusunda yetkililer tarafından kısıtlayıcı önlemler alınmıştır.

Türk cezaevlerindeki aşırı kalabalık ve yetersiz sağlık hizmeti gibi sorunlar devam etmektedir.

Örgütlenme özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü ile ilgili özgürlüklerde, son rapordan beri kısıtlamalar devam etmektedir. Türk İnsan Hakları Derneği'nin bazı şubeleri, yetkili makamlarca geçici veya süresiz olarak kapatılmıştır.

Din özgürlüğü konusunda Lozan Antlaşması'nda belirtilen dinsel azınlıklar ve diğer dinsel azınlıklar arasında bir muamele farklılığı hala mevcuttur.

Öcalan davasıyla ilgili olarak ölüm cezası sorunu ele alınmış Türkiye'de ölüm cezasının kaldırılmasının Türk Ceza Kanunu Tasarısında bulunduğu belirtilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye aleyhine yeni bazı kararları vermiştir ve Bayan Loizidou Davası halen kapanmamıştır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar açısından önemli bir ilerleme sağlanmamıştır.

Azınlık hakları ve azınlıkların korunması çerçevesinde ele alınan Kürt sorunu konusunda ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Sivil çözüm ve Kürt kültürel kimliğinin tanınması önerilmektedir. Olağanüstü hal mevzuatının halen altı ilde yürürlükte olması olumsuz bulunmuştur. 4450 sayılı Pişmanlık Yasası'nın Ağustos 1999 tarihinde Parlamento tarafından kabul edilmesi ve Cumhurbaşkanı'nın HADEP temsilcileriyle görüşmesi olumlu adımlardır.

Raporun genel değerlendirilmesinde Türkiye'de bir demokratik sistemin temel özellikleri mevcut olmakla beraber Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni karşılamadığı sonucuna varılmıştır (www.ec.europa.eu, 03-08-2011).

3.4.2. 2000 İlerleme Raporu

Türkiye insan hakları konusunda Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmelerini imzalamıştır. Ancak Türkiye ölüm cezasının kaldırılması hakkında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 6 numaralı protokol ve Her Türden Irk Ayrımcılığı'nın

Tasfiyesi Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü'nü henüz imzalamamıştır.

Ölüm cezası hâlâ kaldırılmamıştır, fakat bu cezanın infazı üzerine de facto moratoryum, Öcalan davası dahil devam etmektedir.

Türkiye'de işkence ve kötü muamele vakaları devam etmektedir. İşkence ve kötü muamele nedeniyle mahkumiyet kararı verilen az sayıda davada çok hafif cezalar verilmiştir. TBMM İnsan Hakları Komisyonu işkence konusunda polis karakollarına ve cezaevlerine yönelik teftişlere dayanan dokuz rapor yayınlamıştır. İşkence ve kötü muamele ile mücadele konusunda yargılama öncesi gözaltıyla ilgili yasal prosedürler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hükümleriyle ve Avrupa Mahkemesi'nin içtihatlarıyla uyumlulaştırılmalıdır.

Cezaevi koşullarında olumsuzluklar sürmektedir ancak cezaevi sistemini yeniden yapılandırma süreci devam etmektedir.

İfade özgürlüğü konusundaki mevzuat Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde garanti edilen ifade özgürlüğünü ihlal eden yorumlara yol açmaktadır. İfade, düşünce, basın ve yayın özgürlüğü alanlarında olumsuz örnekler görülmektedir. 20 Eylül 2000 tarihinde Anayasa Mahkemesi, Eylül 1999 tarihinde kabul edilen basın ve yayın yoluyla işlenen suçlara ilişkin dava ve cezaların ertelenmesine dair yasayı iptal etmiştir.

Örgütlenme, toplantı ve gösteri özgürlüklerine güvence sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri konusunda yasal kısıtlamalar mevcuttur.

Din özgürlüğü konusunda 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nın kapsamında olan veya olmayan gayrimüslimlerin somut talepleri, Heybeliada Ruhban okulunun kapalı kalmaya devam etmesi konusu dahil incelenmelidir. Alevi cemaatinin ibadethane ve eğitim konusundaki konuları devam etmektedir.

Kültürel haklar konusunda Yargıtay'ın bireylerin çocuklarına ad verme özgürlüğünü teyit eden kararı olumlu bir gelişmedir. Türkçe'den başka dillerin

kullanımı konusunda TV ve radyo yayıncılığı ve eğitim açısından Türkçe'den başka dil kullanımı konusunda düzenlemeler yapılmalıdır.

Sendikaların rolü ve grev hakkı ile ilgili olarak zorluklar devam etmektedir.

Türkiye, Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi'ni henüz imzalamamıştır ve Lozan Antlaşması ile belirtilenler dışındaki azınlıkları tanımamaktadır. Güneydoğu'da olağanüstü hal dört ilde devam etmektedir. Güneydoğu'da güvenlik durumu düzelme göstermektedir. Kültürel hakların tanınması bu konuda olumlu gelişmeler sağlayacaktır.

Raporun genel değerlendirilmesinde Türkiye'nin Kopenhag Siyasal Kriterleri'ni karşılamadığı bildirilmiştir (www.ec.europa.eu , 03-08-2011).

3.4.3. 2001 İlerleme Raporu

Anayasa değişiklikleri ile temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ölçülülük ilkesi getirilmiştir. İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü, örgütlenme ve barışçıl toplantı özgürlüğü, anayasa değişikliklerinde ele alınan temel özgürlükler arasındadır. Mevzuat ve uygulamanın bu yönde düzenlenmesi gerekmektedir.

Uluslararası insan hakları sözleşmeleri konusunda kamu makamlarınca ayrımcılığın genel olarak yasaklanması hakkında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 12 numaralı protokolü imzalanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'nin 127 davada Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerini ihlal ettiğini belirlemiştir. Bu davalar, ifade özgürlüğü, güvenlik güçlerince kötü muamele ve gözaltı süresinin uzunluğu gibi çok çeşitli Sözleşme ihlalleriyle ilgilidir.

İnsan haklarının korunması ile ilgili olarak 5 Ekim 2000 tarihli yasa İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan Hakları Yüksek Kurulu, İnsan Hakları Danışma Kurulları ve Araştırma Kurulları kurulmuştur. Güvenlik güçlerinin insan hakları konusunda eğitilmesi konusunda yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Anayasa'nın değişikliği ile ölüm cezası terörizm suçlarıyla ve savaş zamanıyla veya yakın savaş tehlikesi durumlarıyla sınırlandırılmıştır.

Şüphelilerin gözaltına alınması, tutuklanması ve sorgulanması ile ilgili olarak güvenlik güçlerinin görevlerini ve sorumluluklarını açıklayan İçişleri Bakanlığı genelgesi 2001 yılında çıkarılmıştır. Gözaltında işkence ve kötü muamele olayları sürmektedir.

Önemli bazı cezaevi reformları kabul edilmiştir. Türkiye, bu reformların tam olarak uygulamaya konulmasını sağlamaya teşvik edilmektedir. Cezaevi protestolarını kırmakta orantısız güç kullanılması ve açlık grevleri nedeniyle can kayıplarının sürmesi önlenmelidir.

İfade özgürlüğü konusunda ciddi sorunlar mevcuttur. 2000 yılının resmi verilerine göre, Ceza Kanunu'nun 159 ve 312. maddeler kapsamında 261 kişi, Terörle Mücadele Kanunu kapsamında 324 kişi mahkum edilmiştir. Bu rakamlar, 1999 yılında, sırasıyla 347 ve 1.317 olarak belirlenmiştir.

Basın özgürlüğü konusunda Anayasa'nın 28. maddesindeki kanunla yasaklanmış herhangi bir dilde yayın yapılamayacağı hükmü kaldırılmıştır.

Örgütlenme ve barışçıl toplantı özgürlüğü ile ilgili olarak dernek kurma ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

Din özgürlüğü konusunda Azınlık vakıflarına ait olan kiliseler ve diğer binaların onarımı için resmi izin kaldırılmıştır. Ancak kiliselerin taşınmaz mülkiyeti ile ilgili sorunları devam etmektedir. Heybeliada Ortodoks Ruhban Okulu'nun 1971'den beri kapalı kalmasıyla ilgili herhangi bir ilerleme olmamıştır.

Çocuk haklarıyla ilgili durum, Türkiye tarafından 1989 yılında onaylanan Avrupa Sosyal Şartı'nın 7 ve 17. maddeleriyle uyumlu değildir.

Sendikal haklar ile ilgili olarak 12 Temmuz 2001 tarihinde yürürlüğe giren Kamu Çalışanlarının Sendikaları yasası örgütlenme hakkı gibi bazı temel sendikal haklar öngörmekte ancak toplu pazarlık ve grev haklarını içermemektedir.

Kültürel haklar açısından Anayasa'nın 26 ve 28. maddelerinde değişiklik yapılarak kanunla yasaklanmış dillerin kullanılmasına izin vermeyen hüküm kaldırılmıştır.

1923 tarihli Lozan Antlaşması'nda azınlık kabul edilen Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler dışındaki gruplara mensup kişiler bakımından özellikle yayıncılık ve eğitim ile ilgili konularda iyileşme sağlanmamıştır (www.ec.europa.eu, 03-08-2011).

3.4.4. 2002 İlerleme Raporu

Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını uygulamaması konusunda sorun mevcuttur. Avrupa Parlamenteler Asamblesi kararlarının Türkiye tarafından uygulanmasına dair ilke kararı kabul etmiştir. İnsan haklarının korunması alanında izleme ve raporlama mekanizması güçlendirilmektedir. Ayrımcılıkla mücadele konusunda her türlü ırk ayrımcılığının önlenmesine dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni onaylamıştır.

Ölüm cezalarındaki moratoryum devam etmektedir. İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi konusunda gözaltı süreci konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Devlet Memurları Kanunu'ndaki değişikliklerle işkence ve kötü muameleden mahkum olan devlet memurlarına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından hükmedilen tazminatı bizzat ödeme yükümlülüğü getirmiştir.

Cezaevi sistemi reformunda F tipi cezaevleri ile ilgili itirazlar mevcuttur.

İfade özgürlüğü konusunda Türk Ceza Kanunu'nun 159 ve 312. maddelerinde değişiklik yapılmıştır.

Basın özgürlüğü konusunda basın suçlarına ilişkin hapis cezalarının ağır para cezalarına çevrilmesi konusunda değişiklikler getirilmiştir. Basın Kanunu'nda cezayı gerektiren haller değiştirilmemiş basın özgürlüğü alanındaki kısıtlamalar devam etmiştir.

Dernek kurma ve toplantı yapma özgürlüğü konusunda Dernekler Kanunu'nda kısıtlamalar kaldırılmıştır, dernek kapatma sebepleri sınırlandırılmıştır. Siyasi Partiler Kanunu'na göre siyasi parti kapatılma zor hale getirilmiştir.

Din özgürlüğü konusunda gayrimüslim toplulukların mülkiyet hakkına ilişkin problemler devam etmektedir. Dini azınlıkların din adamı yetiştirmeleri ile ilgili yasak devam etmektedir. Vakıflar Kanunu'nda değişiklikler yapılmış ancak tüzel kişilik ve mal edinme haklarında kısıtlayıcı hükümler halen mevcuttur.

Kadın erkek eşitliği alanında yeni Medeni Kanun ile aile reisliği kavramı kaldırılmış ve aile hayatında kadınlar ve erkekler için fırsat eşitliği getirilmiştir.

Çocuk hakları konusunda Türkiye Avrupa Sosyal Şartı'nın çocuğun korunma hakkı ve annelerin ve çocukların sosyal ve ekonomik korunma hakkı hükümlerine uyum sağlanmamıştır. Çocuk işçiliği sorunu devam etmektedir.

Sendikal haklar, örgütlenme hakkı ve grev hakkı konularında kısıtlamalar devam etmektedir.

Kültürel haklar alanında Türkçe dışındaki dillerde yayın izni ve özel dil kursu açılması olanağı getirilmiştir. Kültürel kimlik ve ortak gelenekleri bulunan etnik grupların kendi dil ve kültürel kimliklerini ifade etmesine yönelik gelişmeler yetersizdir. 1934 tarihli İskan Kanunu göçebe çingenelere uygulanmaktadır bu Roman toplumunun Türkiye'de halen göçmen olarak kabul edilmediği anlamına gelmektedir. Rapor insan hakları konusunda yapılan reformların temel hak ve özgürlüklerin güvence altına almasına temel teşkil edecek nitelikler taşıdığını bildirerek önemli bir gelişme sağlandığını kaydetmiştir. Ancak Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin henüz karşılanmadığını görüşüne varılmıştır (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2002:18-35).

3.4.5. 2003 İlerleme Raporu

Türkiye Avrupa Birliği ile uyum yolunda reform çalışmalarına devam etmiştir. Bu reformların etkin uygulanmasını sağlamak amacıyla düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda dört siyasi reform paketi kabul edilmiştir.

Yargının bağımsızlığı ve etkinliğinin sağlanması konusunda daha fazla çabalar yapılmalıdır. Reformların uygulanmasını konusunda yaşanan sorunları çözmek amacıyla hükümet bir Reform İzleme Grubu kurmuştur.

Türkiye insan hakları, ekonomik ve sosyal haklar ile siyasi haklara ilişkin temel uluslararası Konvansiyonlar ile Avrupa Konvansiyon'larını onaylamıştır. Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin birçok kararını uygulamamış olması ciddi bir sorundur.

İşkence ve kötü muamele ile mücadele konusunda önemli düzenlemeler yapılmış ve Türk hukuk sistemi bu konuda Avrupa Birliği standartlarına uyumlaştırılmıştır. İşkencenin boyutu azalmakla beraber halen devam etmekte olduğu görülmüştür.

Hapishane sisteminin düzeltilmesi konusunda reform çalışmaları yapılmaktadır ve tutukluların şartlarında iyileşmeler görülmektedir. Uygulamada avukata erişim hakkı tam olarak garanti altına alınmamış durumdadır.

Reform yasalarının kabulü ile ifade özgürlüğü konusundaki birçok hukuki kısıtlamaların kaldırılması sağlanmıştır. İfade özgürlüğü konusunda şiddet içermeyen fikirlerin açıklamasından ötürü tutuklanan birçok tutuklunun tutukluluk hali sona ermiştir.

Toplantı ve gösteri hakkı özgürlüğü konularında ilerlemeler sağlanmıştır. Ancak bazı gösterilerde yetkililerin aşırı güç kullandıkları gözlenmiştir.

Örgütlenme özgürlüğü hakkı konusunda yasal kısıtlamalar azaltılmıştır ancak derneklerle ilgili prosedürler konusunda zorluklar mevcuttur. Derneklere ve özellikle de insan hakları savunucularına karşı suçlamalar devam etmektedir.

Din özgürlüğü konusundaki reform paketlerinin ortaya getirdiği değişiklikler yeterli görülmemektedir. Dini özgürlükler konusunda Avrupa Birliği'nin standartları sağlanamamıştır.

Türkçe dışında radyo ve televizyon yayını ve eğitim yasağı kaldırılmış ancak bu konudaki reformların etkisi sınırlı kalmıştır.

Güneydoğu Anadolu'daki olağanüstü halin kaldırılması olumlu olmuştur. Kültürel olaylar konusunda hoşgörü ortamı sağlanmalıdır. Kültürel haklar ve bölgedeki ekonomik ve sosyal gelişim konularının çözümü için çalışmalar yapılmalıdır.

Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni karşılama konusundaki çalışmaları doğrultusu özellikle yargının bağımsızlığının ve etkinliğinin güçlendirilmesi, temel özgürlüklerin kullanımının iyileştirilmesi, sivil-asker ilişkilerinin Avrupa Birliği'nin uygulamalarına yakınlaştırılması, Güneydoğu Anadolu'daki durum ve kültürel haklar konularında yoğunlaşmalıdır (DPT, 2003: 9-41).

3.4.6. 2004 İlerleme Raporu

Türkiye Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nun ilgili protokollerini onaylayarak ölüm cezasını kaldırmıştır.

İnsan hakları konusunda Avrupa Konseyi'nin 1996 yılında başlayan süreç Haziran 2004'te sona ermiştir. Türkiye izleme sonrası prosedüre tabi olarak insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasına ilişkin Avrupa konvansiyonunu uygulanacaktır. Parlamento'da bu dönemde anayasa değişikliği ve reform paketleri kabul edilmiştir. Anayasada uluslararası insan hakları konvansiyonlarının ulusal hukuka üstünlüğü kabul edilmiştir.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri kapatılarak yetkileri Bölge Ağır Ceza Mahkemeleri'ne devredilmiştir. Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girecek olan yeni Medeni Kanun ve Ceza Kanunu Parlamento'da kabul etmiştir.

Sivil ve siyasi haklar konusunda sistematik olamasa da işkence ve kötü muamele devam etmektedir.

Basın özgürlüğü konusunda anayasa değişikliklerine rağmen uygulamada sorunlar devam etmektedir.

Dernekler Kanunu'nun devletin dernek faaliyetlerine müdahale yetkisine kısıtlamalar getiren hükümleri olumlu etkileri olacaktır.

Siyasi Partiler Kanuna dair değişiklikler parti kapatma konusunda sınırlama getirmiştir. Ancak Siyasi Partiler Kanunu'nun birçok hükmü Avrupa Birliği standartlarıyla uyumlu değildir.

Din özgürlüğü konusunda anayasal güvence mevcut olmasına rağmen, gayrimüslim topluluklar halen tüzel kişilik, mülkiyet hakları, din adamı yetiştirme, okullar ve iç idare konularında sorunlarla karşılaşmaktadır.

Ekonomik ve sosyal özgürlükler konusunda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yolunda düzenlemeler yapılmıştır. Kadınlara yönelik şiddet mevcut toplumsal bir sorundur.

Toplantı ve gösteri hakları, toplu sözleşme ve grev hakları konularında kısıtlamalar ve sorunlar mevcuttur. Türkiye Avrupa Sosyal Şartı'nın 5 ve 6. maddelerini kabul etmemiştir.

Azınlık hakları, kültürel haklar ve azınlıkların korunması konularında Anayasa değişiklikleri ile Türkçe dışında başka dillerin kullanılmasına dair yasak kaldırılmıştır. Bu alandaki ciddi ilerlemelere rağmen, yayın ve öğrenim başta olmak üzere kültürel hakların uygulanmasında kısıtlamalar devam etmektedir

Sonuç olarak raporda Türkiye'nin kapsamlı reformlar ile öncelikli konularda mevzuatta ilerleme kaydettiği kabul edilerek reform çalışmalarının devamlılığının zorunluluğu vurgulanarak Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşıladığı bildirilmiştir (DPT, 2004: 8-48).

3.4.7. 2005 İlerleme Raporu

İnsan hakları ihlalleri konusunda azalma görülmektedir bu konuda mevcut yasal mevzuatın uygulanması sağlanmalıdır ve daha geniş yasal düzenlemelerin yapılması zorunludur.

İfade özgürlüğü, kadın hakları, din özgürlüğü, sendika hakları, kültürel haklar ve işkence ve kötü muameleyle karşı mücadele konularında başta olmak üzere temel özgürlükler ve insan hakları alanlarında daha geniş kapsamlı hukuki düzenlemeler yapılmalıdır.

Demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularında yargı sistemi reformu gerçekleştirilmiştir. Mahkeme kararları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihat hukukuna uyum göstermekle beraber ülkede hassas kabul edilen konulardaki düşüncelerin ifadesiyle ilgili davalarda verilen mahkumiyet kararları Avrupa Birliği standartlarına uymamaktadır.

Azınlıkların ve insan haklarının korunması ile ilgili ilerlemelere rağmen sorunlar devam etmektedir.

İşkence ve kötü muameleyle mücadeleye konusunda mevcut yasal çerçeveye genişletici hükümler eklenmiştir. İşkence ve kötü muamele vakaları azalmakla beraber mevcut vakalarda bu suçları işleyenlerin cezalandırılmasında sorunlar vardır.

Temel hak ve özgürlüklerin kullanımı konusunda yeni Ceza Kanunu ve yeni Dernekler Kanunu ile bireyler ve sivil toplum örgütleri açısından olumlu gelişmeler sağlanmıştır.

Düşünce özgürlüğü konusunda Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi uygulanması şiddet içermeyen düşüncelerin iadesi nedeniyle bireylerin mahkumiyetine ve derneklerin faaliyetlerinde kısıtlamalara yol açmaktadır. Toplantı ve gösteri özgürlüğü konusunda yetkililerin aşırı güç kullanması örnekleri görülmektedir.

Din özgürlüğü konusunda dini azınlıklar ve topluluklar yasal kimlik eksikliği sorunu devam etmektedir. Bu konuda Avrupa Birliği standartlarına uygun yasal düzenleme yapılmalıdır.

Kadın hakları konusunda kadına karşı şiddet önemli bir sorundur. Kadın hakları konusunda daha kapsamlı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Kültürel hakların kullanımı konusunda Türkçe dışında dillerin kullanımı sağlanmış olsa da yeterli gelişme sağlanamamıştır. Kürtçe yerel yayın yapılmasına ve Kürtçe dil kurslarına izin verilmemiştir. Türkiye'nin azınlıklar ve kültürel haklar konusunda kısıtlayıcı tutumu değişmemiştir (wwwmfagovtr, 03-08-2011).

3.4.8. 2006 İlerleme Raporu

İnsan haklarının korunması konusunda ölüm cezasının kaldırılmasına dair Sivil ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek İkinci İhtiyari Protokol, Mart 2006 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarının uygulanmasında ilerleme sağlamıştır. İnsan haklarına ilişkin yasal düzenlemelere devam edilmelidir.

İşkence ve kötü muamele ile mücadele konusunda yasal düzenleme yapılmıştır. İşkence ve kötü muamele vakalarında azalmalar olmuştur. Ancak Terörle Mücadele Yasası'nda yapılan değişiklikler işkence ve kötü muamele ile mücadelede olumsuz hükümler içermektedir.

Güneydoğu'daki insan hakları konusunda Mart ve Nisan aylarındaki olaylar sorun teşkil etmektedir. Türkçe dışındaki dillerde yayın konusunda ilerlemeler görülmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nun Türklüğü, Cumhuriyeti, devletin kurumlarını aşağılamayı cezalandıran 301. maddesine göre şiddet içermeyen düşüncelerin ifadesine dair davalar ve mahkumiyet kararları önemli bir sorundur. 301. madde Avrupa Birliği standartlarına uyumlu düşünce özgürlüğü ekseninde düzenlenmelidir.

Toplantı özgürlüğü ve gösteri özgürlüğü konularında kısıtlamalar azalmakla beraber izinsiz gösterilerde yetkililerce aşırı güç kullanılmaktadır. Dernek hakları konusundaki Dernekler Kanunu Avrupa Birliği standartlarına uygun hale gelmiştir. Ancak derneklerin kaydı ile ilgili zorluklar devam etmektedir. Dernekler Kanunu'nun kabulü ile sivil toplum örgütleri örgütlü ve güçlü duruma gelmeye başlamıştır.

Din özgürlüğü konusunda ibadet özgürlüğü sağlanmıştır ancak gayrimüslim topluluklar yasal kimlik kazanamamaktadır. Alevi topluluğunun durumunda gelişmeler sağlanması gereklidir.

Kadın hakları konusunda namus cinayetleri, kadın ve çocuklara karşı şiddetle ilgili meclis raporu hazırlanmıştır. Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun'un uygulamasında sorunlar mevcuttur. Namus cinayetleri ve kadına şiddet ciddi sorunlardır. Kadınlar eğitim, siyasi hayat ve çalışma hayatında ayrımcı uygulamalarla karşılaşmaktadır.

Çocuk hakları konusunda çocukların eğitim hakkı, sokak çocukları, çocuk yoksulluğu ve çocuk işgücü konularında önemli sorunlar mevcuttur.

Engelli kişilerin hakları konusunda eğitim ve çalışma ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

Sendikal haklar, örgütlenme hakkı ve grev hakkı, toplu görüşme hakkı konularında Uluslararası Çalışma Örgütü standartları sağlanmamıştır.

1923 tarihli Lozan Anlaşması uyarınca Türkiye'deki azınlıklar gayrimüslim dini topluluklardan oluşmaktadır. Ancak uluslararası kabul edilen standartlara göre Türkiye'de azınlık olarak sayılması gereken başka topluluklar yaşamaktadır. Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Konvansiyonu veya Bölgesel veya Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Tüzüğü Türkiye tarafından imzalanmamıştır. Azınlıkların eğitim ve okul yönetimi sorunları devam etmektedir. Okul kitaplarındaki ayrımcı ifadeler kaldırılmalıdır.

Kültürel haklar konusunda yerel iki televizyon kanalına ve bir yerel radyo kanalına Kürtçe yayın izni verilmiştir. Ancak film ve müzik programları dışında süre kısıtlaması mevcuttur. TRT tarafından Kürtçe dahil beş dilde yayın yapılmaktadır.

Ancak Türkçe dışında yayın yapma başvurusunda bulunan özel ulusal yayıncı yoktur. Devlet okullarında Türkçe dışındaki ana dillerde eğitim verilmemektedir.

Güneydoğu'da sosyoekonomik sorunlar ve terör devam etmektedir. Bölgenin sosyoekonomik gelişimi ve Kürt nüfusunun hak ve özgürlüklerden yararlanması için gereken çalışmalar yapılmalıdır.

İskan Kanunu'ndaki Roman'larla ilgili ayrımcı hükümler kaldırılmıştır ancak Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun'da ayrımcı hükümler mevcuttur.

Türkiye uluslararası standartlara uygun olarak kültürel farklılığı sağlamak ve azınlıkları korunmasını geliştirme konularında gereken ilerlemeyi sağlayamamıştır (wwwmfagovtr, 03-08-2011).

3.4.9. 2007 İlerleme Raporu

Uluslararası insan haklarına uyum konusunda Ekim 2006 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nun kontrol sistemini tadil eden 14 sayılı Protokolü onaylanmıştır. Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin ilk İhtiyari Protokolü Şubat 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Eylül 2005 tarihinde imzalanan İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Konvansiyonu'nun İhtiyari Protokolü onaylanmamıştır. Türkiye uluslararası insan hakları konusunda ilerleme sağlamasına rağmen insan haklarının kurumsal yapısı konusunda ilerleme sağlanması gerekir.

İşkence ve kötü muamele konusunda yasal çerçeve ve mevzuat uyumlaştırılması genel olarak oluşturulmuştur. İşkence ve kötü muamele vakaları tutuklama öncesindeki gözaltılar esnasında vuku bulmaktadır. Adalete erişim konusunda gereken gelişme sağlanmamıştır.

Cezaevlerinin fiziki altyapısının güçlendirilmesi ve personel eğitimleri konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

İfade özgürlüğü konusunda Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi ve diğer maddelerindeki kısıtlamalar kaldırılarak yasal düzenleme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi standartları ile uyumlaştırılmalıdır. Şiddet içermeyen düşünceleri ifadesine karşı yürütülen kovuşturmalar ve yargılamalar ifade özgürlüğünü engellemektedir.

Din özgürlüğü konusunda yasal güvencenin varlığına rağmen sorunlar devam etmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının toplumdaki konumları güçlenerek sosyal ekonomik ve siyasal konularda söz sahibi olmaya başlamışlardır.

Kadın hakları konusunda cinsiyet eşitliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki fırsat eşitliği, eğitim alma, sağlık ve yaşamını sürdürme, ekonomik ve siyasi hayata katılım konularında mevcut durum düzeltilmelidir. Şiddete karşı kadınların korunması önem arz etmektedir.

Çocuk hakları konusunda çocuk işçiliği ve çocuk yoksulluğu konularında sorunlar mevcuttur. Engellilerin hakları konusunda eğitim, sağlık, ulaşım hizmetlerine erişim alanlarında eksiklikler mevcuttur.

İşçi hakları ve sendikal haklar konusunda Avrupa Birliği standartlarına uyumlu mevzuat hazırlanmalıdır.

Ayrımcılıkla mücadele konusunda anayasa ve kanunlarda genel hükümler yanında yaş veya cinsel eğilimler temelli ayrımcılıkla mücadele konusunda özel düzenlemeler yapılmalıdır.

Azınlık hakları konusunda Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girmesi mülkiyet haklarıyla ilgili iyileşmeyi sağlayacaktır. 2007 tarihli Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile gayrimüslim azınlıkların eğitim hakkı teyit edilmiştir. 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nda sadece Ermeniler, Yahudiler ve Rumlar gibi gayrimüslim cemaatler

azınlık olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de kimliklerini koruyabilmeleri amacıyla belli vatandaşlara etnik, dinsel ve dilsel temelli ayrıcalıklar tanınabilmelidir. Azınlık okullarının çift başkanlı yönetim sorunu sürmektedir. Ders kitaplarındaki ayrımcı ifadeler konusunda düzeltmeler yapılmalıdır.

Kültürel haklar konusunda Kürtçe yayınlarda süre kısıtlamaları devam etmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile ilgili ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanmalıdır. Ülke genelinde Avrupa Birliği’nin terörist örgütler listesinde yer alan PKK saldırıları devam etmektedir (wwwmfagovtr, 03-08-2011).

3.4.10. 2008 İlerleme Raporu

İdare sistemi, yargı bağımsızlığı, yargı etkinliği, yargıya erişimin kolaylaştırılması ve cezaevi sisteminin geliştirilmesine ilişkin yargı reformu üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Yargının insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin mevzuat yorumlamalarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına ve Anayasa’nın 90. maddesine uyumlu olması çalışmaları yapılmalıdır. İfade özgürlüğü konusunda yasal düzenlemeler yapılmıştır. İnsan haklarına ilişkin belgelerin onanması konusunda ilerleme olmamıştır.

İşkenceye karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin ihtiyati protokolü, Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ilişkin üç ek protokol onaylanmamıştır.

Türkiye Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uyma konusunda ilerleme sağlamıştır. Ancak Türkiye tarafından yerine getirilmesi beklenen Loizidou Davası gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları mevcuttur.

Ombudsman Sistemi’nin kurulması ile hukukun üstünlüğü ve bireysel hakların korunması sağlanacaktır.

Tutukluların hakları gözetiminde işkence ve kötü muamele ile mücadele konusunda korunma tedbirleri alınmıştır. Ancak gözetiminde veya cezaevinde işkence ve kötü muamele vakaları tam olarak önlenememiştir. İnsan hakları ihlallerinin

cezasız kalması konusu sorun teşkil etmektedir. Adalete erişim ve cezaevi sistemi konusunda ilerlemeler sağlanmaktadır.

İfade özgürlüğü konusunda Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesindeki değişikliğe rağmen madde içeriğinin aynı kalması maddenin siyasi amaçla uygulanmasına olanak vermektedir.

Toplanma özgürlüğü konusunda Avrupa Birliği standartlarına uyum sağlanmakla beraber sınırlamalar ve orantısız güç kullanımı devam etmektedir. Dernek kurma özgürlüğü konusunda Vakıflar Kanunu değişikliği ile yabancıların Türkiye'de vakıf kurması konusunda karşılıklılık ilkesi getirilmiştir. Dernekler Kanunu'na göre derneklerin mali destek alma konusundaki yükümlülükleri derneklerin faaliyetlerini kısıtlamaktadır. Sivil toplum örgütleri ile işbirliği konusunda hukuki çerçeve oluşturulmalıdır.

Dini özgürlükler konusunda ibadet özgürlüğüne genel olarak saygı mevcuttur. Alevi cemaatinin eğitim ve ibadethanelere ilişkin sorunları devam etmektedir. Gayrimüslim cemaatlerin tüzel kişilik ve din adamı yetiştirme konularındaki kısıtlamalardan kaynaklanan sorunları sürmektedir. Tüm gayrimüslim azınlıkların ve Alevi'lerin durumu konusunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile uyumlu yasal çerçeve oluşturulmalıdır.

Kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konularında fırsat eşitliği, eğitim, siyasi temsil ve istihdam konularında sorunlar mevcuttur.

Kültürel haklar konusunda Türkçe dışındaki dillerde yayın yapılması, anadilde eğitim ve siyasi yaşama katılım ve kamu hizmetlerine ulaşım konularında kısıtlamalar sürmektedir (wwwmfa govtr, 03-08-2011).

3.4.11. 2009 İlerleme Raporu

İnsan haklarının korunması konusunda ilerlemeler mevcuttur. Ancak ihtiyari bir protokol olan işkenceye karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi onaylanmamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının uygulanması konusunda yasal değişiklikler tamamlanmamıştır.

İşkence ve kötü muamelele karşı oluşturulan yasal çerçeve kapsamlı bir korumayı içermektedir. Ancak hükümetin sıfır tolerans politikası tam olarak uygulanmamaktadır. İşkence ve kötü muamele vakaları halen sürmektedir.

Cezaevleri konusunda alt yapı ve eğitim iyileştirmesi yönünde gelişmeler mevcuttur. Dava öncesi tutuklama oranlarının yüksekliği sorun arz etmektedir.

İfade özgürlüğü konusunda Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesinde düzenlemeler yapılmıştır ancak halen Türk Ceza Kanunu'nun diğer maddelerine dayanan yargılama ve mahkumiyetlere ilişkin sorunlar mevcuttur. Türk yasal mevzuatı Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ile uyumlu ifade özgürlüğünü sağlayamamaktadır. Basın özgürlüğü konusunda siyasal baskı ve yasal belirsizlikler mevcuttur.

Dernek kurma özgürlüğü konusunda yasal çerçevenin uygulamasında sorunlar mevcuttur. Derneklerin faaliyetlerine yönelik ölçsüz incelemeler ve adli kovuşturmalara neden olmaktadır.

Din özgürlüğü konusunda Vakıflar Kanunu uygulanmaya başlanmıştır ancak yasada üçüncü kişilere satılan ve el konan ve birleşen vakıfların mülklerine dair hükümler mevcut değildir. Alevi ve gayrimüslim topluluklar konusunda inanç özgürlüğüne saygı gösterilmesi konularında ilerleme sağlanmalıdır. Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu ile uyumlu yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusunda yasal düzenlemelerin uygulanmasında sorun ve eksiklikler mevcuttur.

Çocuk hakları konusunda sağlık, eğitim, idare, çocuk yargı sistemi ve çocuk işçiler hususunda çalışmalar yapılmalıdır. Terörle Mücadele Kanunu uyarınca yargılanan ve ölçsüz cezalar alan çocuklar önemli bir sorundur.

Örgütlenme hakkı, grev ve toplu pazarlık hakkı ve diğer sendikal haklar konuları Avrupa Birliği standartları, Uluslararası Çalışma Örgütü ve ilgili konvansiyona uygun hale getirilmelidir.

Azınlık hakları konusunda değişiklik yoktur. Kültürel haklar konusunda Türkçe dışındaki dillerde televizyon ve radyo yayınlarında kısıtlamalar mevcuttur. Bu konudaki yasal çerçeve uygulamada sorunlara yol açmaktadır. Siyasi alanda, eğitim alanında ve kamu görevlileri ile iletişimde kısıtlamalar sürmektedir. Romanlar konusunda gelişme sağlanmamıştır.

Doğu ve Güneydoğu ile ilgili olarak Kürt sorununa ilişkin kültürel, siyasi ve ekonomik konuları hükümet kamuoyu tartışmasına sunmuştur. Yerlerinden ayrılan kişilere tazminat ödenmesi sürmektedir. Ancak bu kişilere yönelik çabalar artırılmalıdır. Terörle mücadele yasasının geniş olarak yorumlanması temel hakların uygulanmasında kısıtlamalara neden olmaktadır (ABGS, 2009: 13-32).

3.4.12. 2010 İlerleme Raporu

Uluslararası insan hakları hukukunun uygulanması konusunda reformlar yapılarak İnsan hakları konusundaki mevzuat Birleşmiş Milletler ilkeleri ile uyum sağlanmalıdır.

Adalete erişimde sınırlı bir gelişme vardır. Yasal yardım konusunda eksiklikler vardır. Cezaevleri reformu sürdürülmektedir. Cezaevlerindeki sağlık ve alt yapı koşulları iyileştirilmelidir. Mahkeme öncesi tutuklama oranının yüksekliği ciddi bir düzenleme gerektirmektedir.

İfade özgürlüğü konusunda çalışmalar yapılmaktadır ancak şiddet içermeyen görüşlerin ifadesi sebebiyle adli kovuşturma ve mahkumiyet kararları sürmektedir. İfade özgürlüğü konusundaki yasal mevzuat Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ile uyumlu hale getirilerek kısıtlamalar kaldırılmalıdır.

İnternet sitelerine erişim yasakları mevcut olan diğer bir sorundur. Basın yayın özgürlüğü konusunda politik baskılar görülmektedir.

Dernek kurma özgürlüğü konusunda yasal düzenlemeye rağmen dernekler hukuki zorluklar ve orantısız kontrollerle karşılaşmaktadır. Siyasi partilerin kapatılmasına yönelik yasal hükümler kaldırılması konusunda sorunlar devam etmektedir.

Toplantı ve gösteri özgürlüğü konusundaki gelişmelere karşın Kürt sorunu ile ilgili gösterilerde yetkililer şiddet kullanmaktadır.

Din özgürlüğü konusunda saygı mevcuttur. Vakıflar Kanunu'nun uygulanmasında idarenin düzenlemelerinde sorunlar mevcuttur. Gayrimüslim dini topluluklar ve Alevi'lerin din adamlarının eğitimi ve faaliyetleri konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarıyla uyumlu mevzuat oluşturulmalıdır. Heybeliada Ruhban Okulu konusunda çözüm sağlanamamıştır.

Kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusunda kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığı getiren düzenlemeler yapılmıştır. Kadınların siyasi, sosyal ve ekonomik alanlara katılımı sağlanmalıdır. Töre cinayetleri aile içi şiddet ciddi toplumsal sorunlardır.

Çocuk hakları konusunda eğitim, çocuk işçiliği, sağlık ve adalet alanlarında çalışmalar yapılmalıdır.

Çalışma hakları ve sendikal haklar konusunda anayasa değişiklikleri ile gelişme sağlanmıştır. Ancak Avrupa Birliği standartları ve Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşmeleri ile uyumlu bir yasal mevzuat oluşturulmalıdır. Kamu görevlilerine grev hakkı tanınmamıştır.

Bakıma muhtaç ve engelli kişiler konusunda ayrımcılık engellenmeli ve iyileştirmeler yapılmalıdır.

Vakıflar Kanunu'nun uygulanmasında sorunlar mevcuttur. Vakıflar Konseyi bu konuda çalışmalar yapmaktadır. Vakıflar Kanunu'nda mülkiyetine el konan veya

üçüncü şahıslara devredilmiş ve bu kanundan evvel birleştirilen vakıf mülkleri ile ilgili hükümler yer almamaktadır. Gayrimüslim toplulukların mülkiyet hakkı tanınmalıdır. Azınlık hakları konusunda Avrupa Birliği standartları doğrultusunda dil, kültür ve temel haklara saygı gösterilmeli ve korunmalıdır.

Kültürel haklar konusunda radyo ve televizyon yayınlarında Kürtçe'nin kullanılmasına izin verilmiştir. Ancak siyasi hayat, eğitim ve kamu hizmetlerinin karşılandığı alanlarda Türkçe dışındaki dillerin kullanımında kısıtlamalar sürmektedir. Romanlar toplumda ayrımcı muamele ile karşılaşmaktadır. Doğu ve Güneydoğu konusunda açıklanan demokratik açılım kısmen gerçekleştirilmiştir. Terörle mücadele yasası ile ilgili mevzuat insan haklarının düzeltilmesi amacıyla değiştirilmelidir (ABGS, 2010: 5-36).

3.5. Türkiye’de İnsan Hakları ile ilgili Anayasal Değişiklikler

1982 Anayasası'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti insan haklarına saygılı bir devlet olarak nitelendirilmiştir. Anayasada getirilen temel hak ve özgürlükler düzeni, birey karşısında devlete öncelik vermektedir. Anayasa temel insan hakları ve kamu özgürlüklerinin korunması konusunda genel güvenceler getirmiştir. Temel hak ve özgürlükler ancak hakkın özüne dokunulmaksızın ve ölçülülük ilkesine uyularak yasa yolu ile sınırlandırılabilir.

1982 Anayasası'ndaki ilk değişiklikler olan 1987, 1993 ve 1995 tarihli değişikliklerin ardından AB'ye katılım sürecinde Anayasa'da kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Türkiye'nin 1999 yılından itibaren AB'ye üye olma yolunda Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirme amacıyla yaptığı hukuksal reformların başında temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması ile ilgili anayasa değişiklikleri yer almaktadır (Erdoğan, 2007: 112). Söz konusu Anayasa değişiklikleri genel bir çerçevede öngörülmüştür.

1999 yılındaki Anayasa değişikliği'nde Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ne sivil hakim atanması kabul edilerek AİHM kararları doğrultusunda düzenleme oluşturulmuştur. Ayrıca devletleştirme, yargı yolu ve Danıştay ile ilgili maddelerde değişiklikler yapılmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 4709 sayılı kanunla 3 Ekim 2001 tarihinde kabul edilen Anayasa değişiklikleri devletin temel organları ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin konulara dairdir.

Özgürlükler alanında 13. madde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması, 14. madde temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmaması, 19. madde kişi özgürlüğü ve güvenliği, 26. madde düşünce açıklama ve yayma özgürlüğü başta olmak üzere diğer temel hak ve özgürlükler konularındaki maddelerde değişiklikler getirilmiştir (ABGS, 2007:3).

Kişi özgürlüğü ve güvenliği konusunda 15 günlük gözaltı süresi 4 güne indirilmiştir. Tutuklama halinin haber verilmesi kuralı getirilmiştir. Düşünce ve ifade özgürlüğü konusunda dil yasağı ve yasaklanan dilde yayın yasağı kaldırılmıştır. Hak arama özgürlüğü konusunda AİHS'nin 6. maddesindeki adil yargılama hakkı tanınmıştır. Suç ve cezalara ilişkin olarak savaş, savaş tehdidi ve terör halleri dışında ölüm cezası kaldırılmıştır. Siyasi partilerin Anayasa Mahkemesi'nde beşte üç oy çoğunluğu ile kapatılabileceği hükmü getirilmiştir.

4777 sayılı kanunla yapılan 27 Aralık 2002 tarihli Anayasa değişikliği ile milletvekili olma koşulları ve erken seçimle ilgili hükümler getirilmiştir.

5170 sayılı kanunla yapılan 7 Mayıs 2004 tarihli Anayasa değişikliği ile ölüm cezası tamamen kaldırılmıştır. Kadın ve erkek eşit haklara sahiptir ilkesi Anayasa'ya eklenmiştir. Anayasa'nın 90. maddesindeki değişikliklerle temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların ulusal kanun karşısında önceliği esas kabul edilmiştir. Basın araçlarının suç aleti olma gerekçesi ile zaptı kaldırılmıştır. Bu Anayasa değişiklikleri ile kadın erkek eşitliği, basın özgürlüğü, uluslararası sözleşmelerin statüsü ve yargının işlevselliği alanında düzenlemeler yapılmıştır (www.mfa.gov.tr.).

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum ile Anayasa'nın yirmiden fazla maddesinde değişiklik kabul edilmiştir. Değişiklikler Kopenhag Siyasi Kriterleri çerçevesinde hazırlanmıştır. AB mevzuatına uyum ve Kamu Denetçiliği Kurumu'nun

kurulmasına dair değişiklikler yapılmıştır. Kişisel verilerin korunması anayasal güvence altına alınmıştır (www.mfa.gov.tr.).

3.6. Türkiye’de İnsan Hakları ile İlgili Yasal Değişim Uyum Yasaları

Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde Türk yasal mevzuatını Kopenhag Siyasi Kriterleri’ne ve Avrupa Birliği mevzuatına uygun hale getirmek üzere Ekim 2001 tarihindeki anayasa değişikliğini takiben Şubat 2002-Kasım 2006 tarihleri arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından dokuz Avrupa Birliği Uyum Paketi kabul edilmiştir. Anayasa değişikliklerinin uygulamaya geçirilmesi amacı ile hazırlanan Uyum Paketleri ve bu paketlere ilişkin ikincil mevzuatın yürürlüğe girmesi ile reform süreci devam etmektedir (ABGS, 2007: 276). Türkiye AB’ye katılım sürecinde öncelikle Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşılamak üzere reformlara başlayarak sonrasında kapsamlı reformların geliştirilmesini ve devamlılığını hedeflemiştir (ABGS, 2007: 29).

3.6.1. Birinci Uyum Paketi

Birinci Uyum Paketi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 6 Şubat 2002 tarihinde kabul edilerek 19 Şubat 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Birinci Uyum Paketi ile ifade ve düşünce özgürlüğünün genişletilmesi kapsamında TCK 159 ve 312. maddelerdeki ceza oranları düşürülmüştür. Para cezaları ve hapis cezaları indirilmiştir. Devletin manevi şahsiyetine hakaret sayılan fiilleri kapsayan TCK 159. maddede yer alan cezalarda indirimde gidilmiştir. Cezaların İnfazı Hakkında Kanununda bir yılı aşmayan hapis cezalarının para cezasına çevrilmesine olanak tanınmıştır. TCK 312. maddeye kamu düzeni için tehlikeli olabilecek şekilde ifadesi eklenerek suçun unsuru belirtilmiştir. AİHM içtihatlarına uyum sağlanmıştır.

TKM 7. maddede terör yöntemlerine başvurmaya özendirecek propagandaların suç olması kabul edilmiştir. TMK 8. maddesinde propaganda suçunun işlenmesi halinde ilgili radyo ve televizyon kuruluşunun yanından men

edilebileceği süre 1-7 gün aralığına indirilmiştir. Bu çerçevede düşünce ve ifade özgürlüklerinin kapsamı genişletilmiştir.

CMUK'un ilgili maddelerine tutuklama ve tutuklamanın uzatılması kararlarının yargıç kararı ile; yakalama ve yakalamanın uzatılması emirlerinin savcı kararı ile ilgilinin yakınlarına bildirilmesi hükmü getirilmiştir. CMUK 128. maddede toplu olarak işlenen suçlarda azami gözaltı süresi 4 güne indirilmiştir. Böylece AİHM kararlarına ve Avrupa Konseyi mevzuatlarına uyum sağlanmıştır.

DGM Kanunu'nda toplu olarak işlenen suçlarda azami gözaltı süresi 4 güne indirilmiştir. Olağanüstü Hal Bölgesi'ndeki gözaltı süresi 4 güne, bu sürenin azami haddi 7 güne indirilmiştir. Gözaltı sürelerinin uzatılması için yargıç önüne çıkarılma şartı getirilmiştir. Gözaltı süresinde zanlının avukatıyla görüşme olanağı DGM kapsamındaki suçlara da getirilerek Avrupa normlarına uyum sağlanmıştır (ABGS, 2007: 47-50 ; Turan, 2007: 267-268).

Özel hayatın gizliliği, haberleşme ve konut dokunulmazlığı güvence altına alınmıştır.

3.6.2. İkinci Uyum Paketi

İkinci Uyum Paketi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 26 Mart 2002 tarihinde kabul edilerek 9 Nisan 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

İkinci Uyum Paketi ile Dernekler Kanunu'nda ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'ndaki sınırlamalar azaltılmıştır.

Dernek kurucularında aranan şartlar yeniden düzenlenerek dernek kurma özgürlüğü genişletilmiştir. Ancak affa uğramış olsa da bazı suçlardan hüküm giyenlerin dernek kurması yasaklanmıştır ve 312. maddeden hüküm giyenlerin 5 yıl süre ile dernek kurması yasaklanmıştır. Türk dilinden veya kültüründen ayrı din ve kültürleri korumak geliştirmek ve yaymak amacı çerçevesinde dernek kurulması yasak kapsamından çıkartılmıştır. Derneklerin uluslararası faaliyetleri yeniden düzenlenerek uluslararası faaliyet yasağı kaldırılmıştır. Türkiye'de kurulan

derneklerin yurt dışındaki faaliyetleri ile ilgili ve yurt dışında kurulan derneklerin Türkiye'deki faaliyetleri ile ilgili hükümler kaldırılmıştır. Yabancı dernekler ve kuruluşlarla ilişki konusunda izin sisteminden bildirim sistemine geçilmiştir. İllerin valiliklerine bildirimde bulunma şartı getirilmiştir. Derneklerin federasyon kurabilmeleri için kamu yararına çalışan dernek olma şartı kaldırılmıştır. 18 yaşında olan ve fiil ehliyetine haiz herkesin dernek kurma özgürlüğü sağlanmıştır. Dernekler, vakıflar, kamu kurumu dışındaki meslek kuruluşları ve sendikalara kendi konuları ve amaçları dışında da toplantı ve gösteri hakkı tanınmıştır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında fiil ehliyetine sahip olmak ve 18 yaşını doldurmuş olmak yeterli sayılmıştır. Tüzel kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemelerinin yetkili organlarının kararına bağlı olduğu düzenlenmiştir. Toplantıların yasaklanması veya ertelenmesi konusundaki sınırlama sebepleri genel olarak azaltılmıştır. Bu çerçevede toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile özgürlükler genişletilmiştir.

Devlet Memurları Kanunu 13. maddede yapılan değişiklikle İşkence ve kötü muamele nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin hükmettiği tazminatların bu suçları işleyen görevliler tarafından karşılanması hükmü getirilmiştir. Bu hüküm çerçevesinde kişiler uğradıkları zarardan dolayı ilgili kurum aleyhine dava açabilecekler fakat kurumun genel hükümlere göre sorumlu personele rücu hakkı saklı kalacaktır.

Adil yargılama hakkına ilişkin olarak DGM'nin görev alanına giren suçlar ötürü yakalanan ve tutuklanan kişinin müdafii ile yalnız görüşmesi sağlanarak savunma hakkı güçlendirilmiştir.

Jandarma komutanlarının mülki amirlere vekalet etmesine dair hükümler kaldırılmıştır.

Siyasi partilerin kapatılması zorlaştırılmıştır. Parti kapatma yerine hazine yardımından men cezası verilmesi getirilmiştir. Siyasi Partiler Kanunu 101. maddede siyasi partilerin kapatılması yerine devlet yardımından yoksun bırakılması ya da yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazine'ye iadesine karar verileceği hükmü

getirilmiştir. Siyasi Partiler Kanunu 103. madde de ise siyasi partilerin kapatılmasıyla ilgili olarak odak kriteri getirilmiştir.

Basın Kanunu 16. maddesinde bulunan yasaklanmış dil kavramı kaldırılmıştır. Suç işleyen basın kuruluşlarının kapatılma süresi on beş güne indirilmiştir. Sorumlular için hapis cezaları indirilmiş ve para cezası kaldırılmıştır. Basın suçları açısından spesifik olarak düzenlenen çeşitli suçlar kaldırılarak dağıtımın önlenmesi ve toplanması ile ilgili olarak devletin ülkesi kriteri getirilmiştir (ABGS, 2007: 51-57 ; Turan, 2007: 268).

3.6.3. Üçüncü Uyum Paketi

Üçüncü Uyum Paketi 3 Ağustos 2002’de kabul edilerek 9 Ağustos 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Üçüncü Uyum Paketi ile anayasa değişikliği uyarınca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6 numaralı protokolüne uygun olarak idam cezası, savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında kaldırılarak yerine müebbet ağır hapis cezası getirilmiştir.

Azınlık vakıflarının taşınmaz mal edinmelerinin önündeki engeller kaldırılmıştır. Vakıflar kanunu madde 1 deki değişikliklerle uzun süredir sorun teşkil eden Türkiye’deki azınlıklara ait cemaat vakıflarının taşınmazları sorununun çözümü AİHS 14. maddesindeki ayrımcılık yasağı ile 1 numaralı Ek Protokol’ün 1. maddesindeki mülkiyetin korunması hükümleriyle uyum sağlanmıştır. Yabancı vakıfların faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler yapılarak hukuki dayanak sağlanmıştır.

Türkiye’deki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin, Türkiye aleyhine verdiği kararların yeniden yargılama sebebi sayılmasına ilişkin değişiklik yapılmıştır. AİHM’nin verdiği kararlar tazminatla giderilemeyecek sonuçlar doğurduğu takdirde 1 yıl içinde yargılamanın iadesini talep edilebilir (Turan, 2007: 268) .

Farklı dil ve lehçeleri öğrenmenin önündeki hukuki engeller kaldırılarak bu dil ve lehçelerin özel kurslarda öğrenilmesine olanak sağlayan düzenlemeler yapılmıştır

Ceza Kanunu'nun 159. maddesindeki değişiklikle düşünce ve ifade özgürlüklerinin sınırları AİHS ile uyumlu olarak genişletilmiştir ve kanun uygulayıcılarına maddeyi değerlendirirken açıklık getirecek bir değişiklik yapılmıştır. Böylelikle şiddet yanlısı olmayan görüşleri ifade etme ile ilgili hukuki garantilerin güçlendirilmesine yönelik düzenleme yapılmıştır. Ceza Kanunu'na göçmen kaçakçılığı ve yabancıların zorla çalıştırılmasının önlenmesine dair yeni tanımlar ve tedbirler getirilmiştir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 10. maddesinde Türk vatandaşları için toplantı düzenleme bildirim süresi 48 saate indirilerek toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusundaki özgürlükler genişletilmiştir. Böylelikle sivil toplumun güçlendirilmesi yolunda adım atılmıştır.

Serbest Bölgeler Kanunu'nda yapılan değişiklikle serbest bölgelerde 10 yıl süreyle grev yasağına dair hüküm kaldırılarak sendikal haklarla ilgili gelişme sağlanmıştır.

RTÜK Kanunu'nda değişiklikle Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmasına olanak sağlanarak hukuki engeller kaldırılmıştır ve yayın hakkı güvence altına alınmıştır. Yeniden iletim konusunda Avrupa ile uyumun sağlanması yönünde değişiklikler yapılmıştır. RTÜK Kanunundaki değişiklikler ile ifade özgürlüğü ile ilgili hukuki güvenceler AİHM ile uyumlu hale getirilmiştir.

Ayrıca kişi hürriyeti ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, kadın-erkek eşitliği ve ifade özgürlüğü konularının genişletilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Dernekler Kanunu'nda yapılan değişiklikle kamu hizmeti görevlilerine ve öğrencilere yönelik derneklerle ilgili kısıtlamalar kaldırılmıştır. Derneklerin

denetiminde beyana bağı denetim usulü getirilerek bu beyannamenin en büyük mülki amire verilmesi kabul edilmiştir. Derneklerle ilgili hizmetleri yürütme görevi Emniyet Genel Müdürlüğü'nden İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Dernekler Daire Başkanlığı'na devredilmiştir. Türkiye'de kurulan derneklerin yurt dışında ve yurtdışında kurulan derneklerin Türkiye'de faaliyetlerini kolaylaştırılmıştır. Dernek kütüğü ve kayıt işlemleri İç işleri Bakanlığı bünyesinde toplanmıştır. Dernek kurma özgürlüğünün genişletilmesi ve derneklerin faaliyetlerinin kolaylaştırılması açısından ilerleme sağlanmıştır.

HMUK ve CMUK'ta yapılan değişikliklerle hukuk ve ceza davalarına ilişkin olarak AİHM kararı ışığında yargılamanın iadesi yolu getirilmiştir. Böylelikle AİHM içtihatları doğrudan hukuk sistemimize yansiyarak insan hakları ihlallerine dair düzeltme olanakları güçlendirilmiştir.

Basın Kanunu'nda basın suçlarından dolayı mevcut hapis cezaları kaldırılarak basın özgürlüğü genişletilmiştir. Böylelikle düşünce, ifade ve basın özgürlüğü konularında Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere ve AİHS'ye uyum sağlanmıştır (ABGS, 2007: 58).

3.6.4. Dördüncü Uyum Paketi

Dördüncü Uyum Paketi 2 Ocak 2003 tarihinde kabul edilerek 11 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Dördüncü Uyum Paketi Siyasi Partiler Kanunu'ndaki değişikliği ile düşüncelerini ifadeden dolayı yargılanan kişilerin siyasi partilere üye olmasını engelleyen hüküm kaldırılmıştır.

Adli Sicil Kanunu'ndaki değişiklikle on sekiz yaşından küçükler hakkında adli sicile geçirilen bilgilerin istenmesinde çocuklarına ilişkin hükümler getirilmektedir. Adli sicilden silinemeyecek suç kavramı kaldırılmıştır ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesine uygun olarak suç tarihinde on sekiz yaşını tamamlamış olanları kapsayacak şekilde düzenlemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda AİHM ihlal

kararlarının varlığı hallerde ihlale konu olan suçla ilgili bilgilerin arşivde saklanması önlenmesi amaçlanmaktadır.

Basın Kanunu'ndaki gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamaya zorlayan hükümler değiştirilmiştir. Böylelikle AİHM içtihatlarına uyum sağlanarak kamunun bilgilendirme hakkının ve basın toplumdaki fonksiyonunun zedelenmemesi çerçevesinde düzenleme yapılmıştır.

Dernekler Kanunu'nda kurulması yasak derneklerle ilgili kısıtlamalar daraltılarak dernek kurma özgürlüğü genişletilmiştir. Tüzel kişilerin derneklere üye olmasının önü açılmıştır. Bazı adların ve yazışmalarda yabancı dillerin kullanılmasına olanak veren değişikliklerle derneklere ilişkin sınırlamalar daraltılmıştır. Derneklerin bildiri yayınlanmasına dair imza ve ön bildirim zorunlulukları kaldırılmıştır. Kanunla yasaklanmış herhangi bir dilde yazı yazılması hükmünün kaldırılması ile düşünce ve ifade özgürlüğünün kapsamı genişletilmektedir.

CMUK değişikliği ile savunma hakkının kuvvetlendirilmesi sağlanmıştır. Yakalanan şahsın gözaltı süresinde avukat yardımı tanınmaksızın alınan ifadelerin delil olarak kullanılması AİHM'nin adil yargılamaya ilişkin 6. maddesinin ihlaline yol açmaktadır. CMUK hükümlerinin DGM görev alanına giren suçlara da uygulanmasını sağlayan değişiklikler DGM Kanunu'nda yapılmıştır.

Türkiye'de kurulan derneklerin Bakanlar Kurulu izni kaldırılmıştır. Derneklerin yurtdışında şube açma ve yabancı derneklerin de Türkiye'de şube açma koşullarındaki zorluklar kaldırılarak bu konuda yetki Dışişleri Bakanlığına verilmiştir. Derneklerin uluslararası alanda işbirliği yapmasında yarar görülmesi kriteri kaldırılmıştır. Bu çerçevede derneklere ilişkin özgürlükler genişletilmektedir.

Olağanüstü Hal Bölgeleri'ne ilişkin gözaltı koşullarının iyileştirilmesi amacıyla değişiklikler yapılmıştır. Tutuklu veya hükümlülerin cezaevlerinden alınmaları ile ilgili süre dört güne indirilmiştir. Alınma kararı verilmeden yargıcın tutuklu veya hükümlüyü dinlemesi güvence altına alınmıştır. Tutuklu ve hükümlünün cezaevinden alındıktan sonra da yasal konumunun gerektirdiği haklardan

yararlanması ve cezaevinden ayrılış ve dönüşlerde sağlık durumunun doktor raporu ile tespit edileceği düzenlenmiştir.

Türkiye’de ikamet eden yabancıların dilekçe haklarına ilişkin düzenleme ile yabancıların hak ve özgürlükleri güvence altına alınmıştır. Dilekçelere cevap verilmesinde otuz günlük süre şartı getirilmiştir. Dilekçelere gerekçeli cevap verilmesi hukuki güvence altına alınmıştır. Bu çerçevede yabancılara ilişkin temel hak ve özgürlüklerin kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca dilekçe sahiplerine cevap verilmesi konusundaki hak ve özgürlükler güçlendirilmiştir.

İnsan Hakları İnceleme Komisyonu’na insan haklarının ihlali ile ilgili başvurulara cevap süresi 60 güne indirilerek kısa sürede cevaplandırılmaları hukuki güvence altına alınmıştır.

AİHM kararları uyarınca ödenecek tazminatlar ve dostane çözüm nedeniyle yapılacak ödemeler damga vergisi kesintisi yapılmamasını kabulü ile damga vergisi kesintisi sonucu AİHM kararlarının yerine getirilmediği yönündeki iddiaların engellenmesi hedeflenmiştir.

Medeni Kanun’da yapılan değişiklikle izin prosedürü kaldırılmış, yabancı derneklerin Türkiye’deki faaliyetlerine ilişkin yetki İçişleri Bakanlığı’na verilmiştir.

Siyasal Partiler Kanunu’ndaki değişiklikle partilere kurucu üye olma için aranan koşullar ile üye olma koşulları arasında paralellik sağlanmıştır. Siyasal Partiler Kanunu’nda yapılan diğer bir değişiklikle siyasi partilerin kapatılmasına karar verilmesinde beşte üç oy çokluğu esası getirilmiştir. Bir siyasi parti hakkında kapatılma davasının açılması Anayasa’da yazılı nedenlere bağlı tutulmaktadır. Siyasi partilerin kapatılması konusunda Yargıtay Başsavcısı’nın taleplerine karşı siyasi partilere yargısal başvuru hakkının tanınması hedeflenmiştir. Siyasi partilerin kapatılması yaptırımı yerine partilerin devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması yaptırımı getirilmiştir. Siyasi yasakların azaltılması kapsamında siyasi yasaklıların milletvekili seçilmelerinin önündeki engeller kaldırılmıştır.

Ceza Kanunu'nda işkence ve kötü muamele suçlarından yargılanan kamu görevlilerine verilen cezaların para cezasına ve tedbirlerden herhangi birine çevrilemeyeceği ve ertelenemeyeceği şeklinde değişiklik yapılmıştır. Böylece bu suçları işleme açısından caydırıcılık unsurunun getirilmesi hedeflenmiştir. Tüm kamu görevlilerinin işkence ve kötü muamele iddialarında izin prosedürü kapsamı dışında tutularak yargılanmalarına olanak sağlayacak düzenlemeler getirilmiştir. Böylece kamu görevlilerinin izin prosedürü nedeniyle yargılanamadığına ilişkin iddiaların engellenmesi amaçlanmıştır.

Cemaat vakıflarının mülk edinebilmesi kolaylaştırılmıştır. Cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün izni şartı getirilmiştir (ABGS, 2007: 62-66).

3.6.5. Beşinci Uyum Paketi

Beşinci Uyum Paketi 23 Ocak 2003 tarihinde kabul edilerek 4 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Beşinci Uyum Paketi ile Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda yargılamanın iadesine gidebilme konusunda değişiklikler getirilerek bu hakkın kapsamı genişletilmiştir ve kanunun yürürlüğe girmesiyle ilgili hükümlerin uygulanması olanaklı hale getirilerek yargılamanın iadesine ilişkin prosedür kolaylaştırılmıştır. Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte AİHM tarafından verilmiş olup kesinleşmiş kararlar ve bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra AİHM'ne yapılan başvurular için üzerine verilecek kararlar hakkında bu hükümler uygulanabilecektir. Kesinleşmiş kararlar açısından ise kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, yeni başvurular açısından ise kararın kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde yargılamanın iadesi talebinde bulunmak gerekmektedir. Süresi içinde başvuruda bulunmak kaydıyla AİHM tarafından ihlal kararı verilen her durumda yargılamanın iadesi için yerel mahkemeye başvurabilme yolu açılmıştır.

Dernekler Kanunu'nda taşınmaz mülk edinmeye ilişkin bildirimlerin yapılması veya ihtiyaçtan fazla taşınmaz malların paraya çevrilme, yabancı dernek ve

kuruluşlarla ilişkilerde izin şartına ve derneklerin denetimiyle zorunlu hükümlere aykırılık halinde verilen hapis cezası para cezasına çevrilmiştir. Bu değişikliklerle hürriyeti bağlayıcı cezanın yerine para cezası almakta ve derneklere ilişkin özgürlükler genişletilmektedir (ABGS, 2007: 67-68).

3.6.6. Altıncı Uyum Paketi

Altıncı Uyum Paketi 15 Temmuz 2003 tarihinde kabul edilerek 19 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ölüm cezasının savaş ve yakın savaş halleri dışında Türk mevzuatından çıkarılması amacıyla Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu'nda yer alan ölüm cezaları müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülmüştür.

Altıncı Uyum Paketi ile Terörle Mücadele Kanunu 8. maddesini kaldırılarak düşünce ve ifade özgürlüğü genişletilmiştir. Terörle Mücadele Kanunu'nun 1. maddesine terör suçunun oluşmasında şiddet ve cebir şartı getirilmiştir. Ayrıca suç teşkil eden eylemlerin maddede tanımlanan terör suçunu oluşturacağı hükme bağlanmıştır.

Türk Ceza Kanun'da yapılan değişikliklerle namus cinayetlerinde cezalar ağırlaştırılmıştır. Töre cinayetlerinde indirim yapılması hükmü kaldırılmıştır.

CMUK hükümlerinin Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin görev alanına giren suçlara uygulanması sağlanmıştır. Müdafii ile görüşme konusundaki CMUK hükümlerinin DGM'de uygulanması yönünde değişiklik yapılmıştır.

Düşünce ve ifade özgürlüğü bağlamında Yüksek Seçim Kurulu'nun özel radyo ve televizyon kuruluşlarına yönelik yaptırım yetkisi hafifletilmiştir. RTÜK Kanunu değişikliği ile seçim dönemindeki yayın yasağının süresi daraltılarak 24 saate indirilmiştir.

İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda yapılan değişikliklerle yargılamanın iadesi yoluna başvurma idari davalar açısından da olanaklı hale getirilmiştir. İmar

Kanunu'nda yapılan değişiklikle farklı din ve inançlara sahip bireylerin ibadet yerlerine ilişkin özgürlükler genişletilmiştir.

Nüfus Kanunu'nda yapılan değişiklikle isim koyma konusundaki kriterler daraltılarak farklı kültürlere ve örf ve adetlere sahip bireylerin özel hayatlarına ve aile hayatlarına ilişkin özgürlükler korunmaktadır.

Kamu ve özel radyo ve televizyon yayınlarında Türkçe dışındaki dillerde yayın yapılması konusunda yasal güvence oluşturulmuştur. Sinema, video ve müzik eserleri Kanunu'ndaki sınırlama sebepleri daraltılmıştır. Denetleme Kurulundan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği çıkarılmıştır. Yetkili merci kararı açısından yargıç güvencesi getirilmiştir.

Vakıflar Kanunu'nda taşınmaz malların vakıf adına tescili için başvuru süresi on sekiz aya uzatılmıştır (ABGS, 2007: 69-70).

3.6.7. Yedinci Uyum Paketi

Yedinci Uyum Paketi 30 Temmuz 2003 tarihinde kabul edilerek 7 Ağustos 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Yedinci Uyum Paketi ile düşünce ve ifade özgürlüğünün genişletilmesi bağlamında Ceza Kanununun 159. maddesinde uygulanan cezalar bir yıldan altı aya indirilmiştir. Bu madde uyarınca sadece eleştirmek amacıyla yapılan düşünce açıklamalarının ceza gerektirmemesi güvence altına alınmıştır. TMK 7. maddesine AİHM ile uyum amacıyla şiddete başvurmaya teşvik unsuru eklenmiştir.

Kişi hürriyeti ve güvenliğinin geliştirilmesi çerçevesinde Ceza Kanununun 169. maddesinde suçla ilişkin soyut kriterler ve belirsiz ifadeler kaldırılmıştır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'ndaki değişiklikle işkence ve kötü muamele suçlarına ilişkin soruşturma ve kovuşturmalar öncelikli işlerden sayılmıştır. Bu davalara 30 günden fazla ara verilemeyeceği ve adli tatilde de bu davaların görüleceği düzenlenmiştir.

Askeri mahkemelerin sivil kişilere ilişkin yetki alanı daraltılmıştır. Milli Güvenlik Kurulu'nun görev alanı yeniden düzenlenmiştir. Sayıştay Silahlı Kuvvetlerin elindeki mallar dahil olmak üzere denetlemeler yapabilecektir.

Kültürel haklar ve özgürlükler bağlamında Türkçe dışındaki farklı dil ve lehçelerin mevcut kurslarda öğrenilmesi olanağı tanınmıştır.

Tüzel kişilerin dernek kurmasına izin verilmiştir. Dernek kurma ile derneklere üye olma ile ilgili sınırlamalar daraltılmıştır. Vakıfların yurtdışı faaliyetlerinde İçişleri Bakanlığı'nın izni esası getirilmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin hakların genişletilmesi bağlamında erteleme süresi 10 güne indirilmiştir. Belli sebeplerle toplantı yasaklama sadece suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlikenin mevcut olması durumuyla sınırlandırılarak ertelemeye azami süre 1 aya indirilmiştir. Dernekten çıkmak için 6 ay önceden bildirim şartı kaldırılmıştır. Birden çok ilde faaliyet gösterecek derneklerin kuruluşuna dair inceleme süresi 60 güne indirilmiştir.

Çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik olarak 18 yaşını bitirmemiş olan herkesin çocuk sayılması ve çocuk mahkemelerinin görev alanıyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır (ABGS, 2007: 71-75).

3.6.8. Sekizinci Uyum Paketi

Sekizinci Uyum Paketi 7 Mayıs 2004 tarihinde kabul edilerek 22 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Sekizinci Uyum Paketi ile Anayasa'nın 10, 15, 17, 30, 38, 87, 90, 131 ve 160. maddelerinde değişiklikler yapılmış, 143. madde yürürlükten kaldırılmıştır. Ölüm cezası anayasadan ve diğer kanunlardan çıkarılmıştır. Anayasaya kadın ve erkek eşit haklara sahiptir hükmü getirilmiştir. Anayasa'nın 90. maddesindeki değişiklikle temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmaların hükümlerinin esas alınması kuralı getirilmiştir.

Ayrıca 14 Temmuz 2004 tarihinde kabul edilen ve 21 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5218 sayılı yasa ile Türk Ceza Kanunu'nun 46. maddesindeki değişiklikle ölüm cezası kaldırılmış ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası getirilmiştir (Tezcan, 2007: 313).

3.6.9. Dokuzuncu Uyum Paketi

12 Nisan 2006 tarihinde ilan edilen Dokuzuncu Uyum Paketi ile İskan Kanunu'nda iskana tabi tutulmayacak kişilere ilişkin hükümlerde ayrımcılık olarak nitelenebilecek ifadeler kaldırılmıştır. AİHM kararları doğrultusunda yargılanmanın yenilenmesi için askeri mahkemelere başvuru olanağı getirilmiştir. Özel Öğretim Kurumları Kanununda değişiklikler yapılmıştır.

AİHS'de 14 numaralı ek protokole onay belgesi 2 Ekim 2006 tarihinde Avrupa Konseyi'ne iletilmiştir. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartında değişiklik getiren protokol sosyal hakların geliştirilmesi bakımından önemli belgeler olarak ulusal onay sürecindedir (ABGS, 2007: 279).

3.7. Türkiye'de İnsan Hakları ile İlgili Kurumsal Yapı

İnsan hakları konusunda uluslararası alanda gelişmeler ışığında Türkiye'de kamu idaresi bünyesinde insan hakları kurumları kurulmuştur. AB reform çalışmaları doğrultusunda kurumsal değişiklikler çerçevesinde insan hakları ile ilgili kurumsal yapı düzenlenmiştir. 1997 yılında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş olan İnsan Hakları Üst Kurulu'na yasal kimlik tanınmıştır. Böylece Başbakanlık teşkilatı bünyesinde İnsan Hakları Başkanlığı ve İnsan Hakları Danışma Kurulu kurulmuştur (Tezcan, 2007: 316).

3.7.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu insan hakları alanındaki gelişmeleri izleyerek uygulamaların bu gelişmelere uyumunu sağlamak ve insan hakları ihlalleri başvurularını incelemek amacıyla 5 Aralık 1990

tarıhli ve 3686 sayılı kanunla kurulmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi milletvekillerinden oluşturulan komisyon bünyesinde siyasi parti grupları ve bağımsızlar meclisin üye sayıları ile orantılı olarak bulunmaktadır.

Komisyon insan hakları alanındaki gelişmeleri izleyerek Türkiye'nin insan hakları mevzuatı ve uygulamalarını, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalara, anayasa ve kanunlara uyumunu sağlayarak, insan haklarının ihlali başvurularını incelemek, çalışmaları hakkında yıllık raporlar hazırlamakla görevlidir (Aydın, 2010: 87).

Komisyonun görevleri konusunda bakanlıklar, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlardan bilgi isteme ve inceleme yapma yetkisi vardır. Komisyon çalışmalarıyla ilgili hazırladığı raporları Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na iletir.

Komisyon insan hakları ihlali başvurularının sonuçları ve işlemler hakkında başvuru sahibine altmış gün içinde bilgi vermek zorundadır.

3.7.2. İnsan Hakları Üst Kurulu

İnsan Hakları Üst Kurulu 12 Nisan 2001 tarihli 3056 sayılı kanun ve 4643 sayılı kanuna ek 4. madde ile kurulmuştur. Kurul Başbakan'ın görevlendireceği bir Devlet Bakanı, Başbakanlık, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarlarından oluşmaktadır.

Üst Kurul insan haklarının korunması ve geliştirilmesine dair idari ve kanuni düzenleme çalışmaları yapmak, Başbakanlık ve bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarına insan hakları konusunda tavsiye vermekle görevlendirilmiştir (Aydın, 2010: 89).

3.7.3. İnsan Hakları Danışma Kurulu

İnsan Hakları Danışma Kurulu 12 Nisan 2001 tarihli 3056 sayılı kanun ve 4643 sayılı kanuna ek 5. madde ile kurulmuştur. Kurul insan hakları konusunda

devlet kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları arasında iletişim sağlayarak insan hakları alanında danışma organı olarak görev yapmaktadır (Aydın, 2007: 90).

İnsan Hakları Danışma Kurulu üyeleri insan hakları ile ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları ile meslek kuruluşları temsilcileri, insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütü temsilcileri ve bu alanda çalışan akademisyenlerdir.

3.7.4. İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyetleri

İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyetleri 12 Nisan 2001 tarihli 3056 sayılı kanun ve 4643 sayılı kanuna ek 6. madde ile kurulmuştur.

İnsan hakları ihlallerini yerinde incelemek ve araştırmak üzere Başbakanın görevlendirdiği bir Devlet Bakanına bağlı heyetlerden oluşmaktadır. Heyet Başbakanlık, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı temsilcileri ile insan hakları alanında çalışmalar yapan kişi ve meslek kuruluşları arasından inceleme ve araştırma yeri ve konusuna göre Başbakan tarafından görevlendirilen bir Devlet Bakanı tarafından beş kişiden az olmamak üzere oluşturulur. Heyetlerin inceleme ve araştırma sonuçları rapor halinde görevlendirilen makama sunulur (Aydın, 2010: 91-92).

3.7.5. İnsan Hakları Başkanlığı

İnsan Hakları Başkanlığı 12.04.2001 tarihli ve 4643 sayılı kanunla kurulmuştur. Başkanlık Başbakanlık bünyesinde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapmak üzere oluşturulmuştur.

Başkanlık insan hakları konusunda görevli kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamak, insan hakları konusundaki mevzuat ve uygulamayı izlemek, eksikliklerin giderilmesine ve ulusal mevzuatın uluslararası belgelerle uyumlu hale getirilmesine dair çalışmalar yapmak, kamu kurum ve kuruluşlarının insan hakları eğitim programlarının uygulanmasını izlemek, insan hakları ihlali iddiaları ile ilgili başvuruları incelemek ve araştırmakla görevlidir. Başkanlık ayrıca İnsan Hakları Üst

Kurulu, Danışma Kurulu, İhlal İddialarını İnceleme Heyetleri ve İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi'nin sekreteryaya hizmetlerini yürütmektedir (Aydın, 2010: 93).

3.7.6. İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi

İnsan Hakları Üst Kurulu'na bağlı olarak kurulan İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi insan hakları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluş temsilcilerinden ve insan hakları alanında çalışan akademisyenlerden oluşmaktadır İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi danışma organı olarak çalışmaktadır.

3.7.7. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları insan haklarının korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak, bireyler ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. 2 Kasım 2002 tarihli 24218 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan yönetmelikle kurulan Kurul 23 Kasım 2003 tarihli 25298 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan yönetmelikle yeniden yapılandırılmıştır.

Kurul insan haklarını korunması, insan hakları ihlallerinin önlenmesi, İnsan hakları ihlalleri hakkında gerekli araştırmaları yapmak ve bunların sonuçlarını yetkililere iletmek, insan hakları konusunda toplumu bilgilendirmek, her türlü ayrımcılığın önlenmesi için gerekli çalışmalar yapmak, idarenin uygulamalarında vatandaşlara saygıyı temin etmek ve uygulayıcıları ve kamu görevlilerinin eğitimi ile görevlidir.

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları mülki idare amirlerinin başkanlığında kamu görevlileri, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve siyasi parti temsilcilerinden oluşturulmaktadır. Türkiye genelinde il ve ilçe merkezlerinde bulunan her bir kurulun bünyesinde İnsan Hakları Danışma ve Başvuru Masası bulunmaktadır (Aydın, 2007: 93-95).

3.7.8. Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları yürürlükteki mevzuat ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle belirlenen ilkeler çerçevesinde ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin yönetim, işleyiş ve uygulamalarını yerinde görmek, incelemek, bilgi almak ve tespitlerini rapor olarak yetkililere iletmek üzere kurulmuştur. İzleme Kurulları bulunduğu yargı çevresinde ceza infaz kurumu veya tutukevi olan adli yargı adalet komisyonları tarafından oluşturulur.

3.7.9. Zarar Tespit Komisyonları

Zarar Tespit Komisyonları 17.07.2004 tarihli ve 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun uyarınca terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle maddi zarara uğrayan kişilerin zararlarının karşılanması amacıyla kurulmuştur. Komisyon üyeleri Vali tarafından tayin edilen kamu görevlileri ve baro tarafından tayin edilen avukattan oluşmaktadır.

3.7.10. İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı İnsan Hakları İhlalleri İnceleme Bürosu ve Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi

İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı İnsan Hakları İhlalleri İnceleme Bürosu kolluk kuvvetlerinin faaliyetleri sırasında meydana gelen insan hakları ihlalleri ile ilgili başvuruları araştırmakla görevlidir. Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi jandarma sorumluluk bölgesinde görevlerinin icrası sırasında meydana gelen insan hakları ihlalleri ile ilgili başvuruları araştırmakla görevlidir. Her iki kurum da kolluk kuvvetleri tarafından yapılan insan hakları ihlalleri ile ilgili başvuruları incelemekle görevlidir.

3.7.11. Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

Söz konusu kurumlar Başbakanlığa bağlı olarak özürlülerin, kadınların, korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilerin haklarının korunması ve geliştirilmesi ile görevlidir.

3.7.12. İnsan Hakları Kurumlarının Değerlendirilmesi

Görevleri ve çalışmaları bakımından farklı niteliklere sahip birçok kurumun bulunması Türkiye’de insan haklarının gelişimi ve korunması konularında önemli bir güvence getirmektedir. Ancak bu konuda Paris Prensipleri’ne uygun bir kurumsal yapı mevcut değildir. 20 Aralık 1993 tarihli BM Genel Kurul kararı ile kabul edilen Paris Prensipleri ulusal insan hakları kurumlarının statüsüne dair standartları belirlemektedir. Paris Prensipleri bağlayıcı nitelikte olmayıp devletler insan hakları ulusal kurumları kurmaya teşvik etmektedir. Buna göre ulusal kurumlar, anayasal ve yasal düzenleme ile insan haklarının korunması ve geliştirilmesine dair yetkilerle donatılacaktır (Aydın, 2007: 27).

SONUÇ

Temel hak ve özgürlüklerin tanınması ve korunması olgusu günümüzde ulusal düzlemi aşarak uluslararası ve ulus üstü hukuk düzenine geçmiştir. Avrupa Birliği'ni oluşturan siyasi bütünlüğü gerçekleştirmede demokrasi ve insan hak ve özgürlüklerinin korunarak geliştirilmesi ana unsurların başında gelmiştir. 1999 yılında aday ülke statüsü kazanan Türkiye'nin yükümlülüklerin en başında insan hakları konusuna dair ilerleme sağlanması gelmektedir.

1999'da başlayan süreçte öncelikle Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin karşılanması yönünde adımlar atılması zorunluluk arz etmiştir. Demokrasi, hukuk devleti, insan hakları ve azınlık haklarının korunmasını içeren Kopenhag Kriterleri AB'ye üye olmanın ön koşuludur. Bu bağlamda Türkiye ile müzakerelerin başlanması bu siyasi kriterlerin karşılanmasına bağlanmıştır. Türkiye hızla AB'ye uyum çalışmalarına başlayarak insan hakları konusunda anayasa değişiklikleri yaparak bu çerçevede uyum yasalarını hazırlayarak yürürlüğe sunmuştur.

1999 yılı itibari ile AB öncelikle Türkiye'de insan hakları ihlallerinin yoğun şekilde yaşanmasını en büyük sorun olarak görmektedir. İnsan haklarının korunması ulusal hukuk yolu ile sağlanmalıdır. İnsan haklarına saygılı devlet olma şartı bunu gerektirmektedir. AB gerek AP kararları gerekse ilerleme raporları ile Türkiye'nin insan hakları konusundaki eksikliklerini belirtmektedir. Türkiye'nin AİHM tarafından siyasi suçlar ve gözaltında işkence nedeni ile çok kez mahkum edilmesi insan hakları ihlallerinin uluslararası boyutta kanıtlamaktadır. AB'nin diğer öncelikle üzerinde durduğu konu idam cezasının kaldırılmasıdır. Türkiye'nin ölüm cezasına dair AİHS'nin 6. protokolünü imzalanması öngörülmektedir. Dikkat çekilen bir konu da işkenceye ilişkindir. İlerleme raporlarında Türkiye'de sistematik olmasa da işkencenin yaygın olarak uygulandığı bildirilmektedir. İşkencenin sürekliliği ve bu konuda suçlu olanların yargılamasının ve cezalandırılmasının yetersizliği sorun teşkil etmektedir. İfade özgürlüğüne ilişkin, ihlallerin yoğunluğu ve bu konudaki kısıtlayıcı yasal düzenlemenin varlığı AB normlarına uygun bulunmamaktadır. Ekonomik ve kültürel haklardan tüm Türk vatandaşlarının eşit olarak yararlanabilmesinin sağlanmasına önem verilmektedir. Etnik ve dini farklılıkları olan vatandaşlara ana

dilde eğitim ve yayın hakkı tanınması konularındaki yasal kısıtlamalar olumsuz olarak algılanmakta ve azınlıklara yönelik uygulamalarda temel eksikliklere dikkat çekilmektedir. Bu süreçte Anayasa'nın temel insan hakları ve özgürlüklere ilişkin hükümlerinde değişiklikler yapılarak temel insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki güvenceler güçlendirilmiştir ve ölüm cezası kaldırılmıştır. Anayasa değişiklikleri ile ifade ve düşünce özgürlüğünü, basın özgürlüğünü ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlama gerekçeleri daraltılmıştır. İşkence ve kötü muameleyle mücadele konusunda işkenceye karşı sıfır tolerans politikası sürdürülmeye başlanmıştır. Hukuksal dönüşüm reformları ağırlıklı olarak insan hakları ve demokrasinin güçlendirilmesi hedefine yönelik nitelik taşımaktadır. Kurumsal reformlar ve temel hak ve özgürlüklere riayete dair insan hakları alanındaki reform çalışmalarına bu doğrultuda yön veren Türkiye hakkında Aralık 2004'de varılan sonuçta Türkiye'nin kapsamlı reform sürecinde ve çerçevesinde ilerlemekte olduğu kaydedilerek bu konudaki sürekliliği sağlanacağı öngörülmüştür. Bu noktadan hareketle Türkiye ile katılım müzakerelerin başlaması için karşılanması zorunlu olan Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin Türkiye tarafından yerine getirildiği belirtilerek Türkiye ile Ekim 2005 müzakerelere başlanılmıştır. Ancak Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin mevcudiyetinin devamlılığını sağlamak ve geniş kapsamlı reformların sürdürülmesi müzakerelerin sonuçlandırılmasının ana koşuludur.

Müzakerelerin sürecinin devamı sırasında Türkiye insan hakları konusunda geniş ölçüde yasal altyapısını tamamlamış durumdadır ancak yasal çerçevenin doldurulması yolunda reformların geliştirilmesi gereklidir. Temel hak ve özgürlüklerine saygı ve insan haklarının korunması, özellikle de, ifade özgürlüğü, kadın hakları, sendikal haklar, azınlık hakları, gayrimüslim dini toplulukların karşılaştığı sorunlar, insan hakları hukukuna riayet konusunda AIHM kararlarının uygulanmasına ilişkin sorunlar ve Güneydoğu konusunda halen giderilmemiş olumsuzluklar ve eksiklikler mevcuttur. 2005 yılı itibarı ile Türkiye'nin reform sürecinde görülen yavaşlamaya rağmen reformların geri dönülmezliği ilkesi uyarınca insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere saygı ve bunların geliştirilmesi yönünde çalışmalar devam etmiştir. Bu sürecin geri dönülmezliğinin sağlanması için özellikle insan hakları, temel hak ve özgürlüklere saygı konusu AP ve Komisyon tarafından

yakından takip edilmektedir. İnsan hakları konusunda taahhüt edilen reformlar büyük ölçüde yerine getirilmiştir. Ancak bu reformların geliştirilmesi ve sağlamlaştırılması gerekmektedir. Türkiye reformların tüm ülkede entegrasyonunu sağlamak yükümlülüğündedir. Türkiye insan hakları, temel hak ve özgürlüklerin korunması ile ilgili yasal düzenlemeleri geniş ölçüde tamamlamış durumdadır. Bu aşamada mevcut sorunlar daha çok uygulamaya dairdir. AB ve AİHM normlarına uyum reformları ile insan haklarına ilişkin olumsuz ve engelleyici düzenlemeler kaldırılarak yasal çerçeve oluşturulmuştur. Ancak reformların uygulanmaya geçirilmesi aşaması henüz yerine oturtulmamıştır. AP kararları ve Komisyon raporları insan hakları ve temel hak ve özgürlüklere dair gelişmelerin tüm Türk vatandaşlarını kapsar biçimde uygulanmasını öngörmektedir.

AB'ye üye olma yolunda demokratikleşme ve insan haklarının geliştirilmesi konularında son derecede kararlı bir tutum sergileyen Türkiye 1999 yılından itibaren önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu ilerleme sürecinde AB'nin ivme kazandırıcı rolü de göz ardı edilemez. AB üyeliği insan haklarının Türkiye'de gelişiminde ve güvence altına alınmasında etkin rol oynamasına rağmen asıl önemli, iç etken ulusal unsurların bu konuyu önem vererek uygulamaya geçirmesidir. Toplumsal dinamiklerin reformların özümsemesinde ve uygulanmasında etkisi mutlaktır. İnsan haklarına ilişkin reformların geliştirilmesinin ve sürekliliğinin sağlanmasında da toplumsal belleğin bu yöndeki kararlılığı kilit rol oynayacaktır.

Devletin mutlak egemenliği karşısında bireyin devlete karşı hukuken korunması insan hakları kavramının ve insan hakları hukukunun kaynağını teşkil etmektedir. İnsan haklarını temel koruma yolu hukuk yasalarıdır. Bu bağlamda temel hak ve özgürlüklerin yasalarda tanınarak korunması ve geliştirilmesi AB ve AP'nin esas referans kaynağıdır. Kalıcı ve kapsamlı gelişmiş insan hakları uygulamalarının yerine getirilmesi sağlam ve etkin hukuksal yapının varlığı ile sağlanır. Bu bağlamda AP Türkiye'nin insan hakları alanındaki reformlarında ilerlemelere rağmen eksiklikler olduğunu ve reformların etkin uygulanmamakta olduğu özellikle bildirmektedir.

İnsan haklarının evrenselliği ve bütünlüğü ilkesine dayanan AP, insan haklarının korunması ve gelişmesi konusunda ilerlemelere rağmen Türkiye'ye yönelik sert ve eleştirel nitelikte bir tutum sergilemektedir. Bu bağlamda insan hakları konusu Türkiye AB ilişkilerinin sorunlu ana eksenini oluşturmaktadır. AB'ye üyelik sürecinde insan hakları alanında önemli reformlar yapılarak ilerleme sağlanmıştır. Bu açıdan AB Türkiye'de insan haklarının gelişimine önemli bir ivme kazandırmıştır. Türkiye bu aşamada reformların sürekliliğini ve uygulanabilirliğini sağlamak yükümlüğündedir. AB'ye tam üye olabilmek bu şartın yerine getirilmesine bağlanmıştır. Ancak Türkiye'nin insan hakları uygulamalarının etkin bir biçimde gerçekleşmesi siyasi irade ve toplumsal iradenin bu yöndeki ortak kararlılığına bağlıdır.

KAYNAKÇA

KİTAP, MAKALE VE BİLDİRİLER

Alpkaya, Gökçen, “İnsan Hakları Konusu”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Baskın, Oran (ed.), Cilt II, 524-540, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Akgün, Birol, “Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin AB Sürecindeki Rolü”, *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Siyasal, Bölgesel ve Ekonomik Boyutlar*, Arıkan, Harun, Kar, Muhsin (ed.), 77-88, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

Akman, Sait M. , “Türkiye’de Demokratikleşme Sürecine Avrupa Birliği’nin Etkisi”, *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Siyasal, Bölgesel ve Ekonomik Boyutlar*, Arıkan, Harun, Kar, Muhsin(ed.), 37-53, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

Akman, Canan, “Avrupa Birliği ile Üyelik Müzakereleri Arifesinde Türkiye’de İnsan Hakları Siyaseti ve İnsan Hakları Örgütleri”, *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Siyasal, Bölgesel ve Ekonomik Boyutlar*, Arıkan, Harun, Kar, Muhsin, (ed), 53-77, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

Arslan, Rıza, “Avrupa Birliği’nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Süreçleri”, *Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması*, Kar, Muhsin, Arıkan, Harun (ed), 75-99, Beta, İstanbul, 2003.

Aydın, Fatih, *İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesiyle Görevli Ulusal Kurumlar*, Başbakanlık Uzmanları Derneği Yayınları, Ankara, 2010.

Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu*, Ankara, 2002.

Baç, Müftüler Meltem, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

Baykal, Sanem, Arat, Tuğrul, “AB’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Baskın, Oran (ed.), Cilt II, 326-365, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Beşe, Ertan, *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

Çakmak, Haydar, *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, Platin Yayınları, Ankara, 2007.

Çavuşoğlu, Naz, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Topluluk Hukuku’nda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine*, İmaj Yayınevi, Ankara, 1994.

Çavuşoğlu, Naz, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarının Uygulanması Türkiye Kararları*, Su Yayınevi, İstanbul, 2003.

Çayhan, Esra, *Dünden Bu Güne Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasi Partilerin Konuya Bakışı*, Boyut Matbaacılık, İstanbul, 1997.

Değer, Ozan, *Avrupa Kamu Hukuku Düzeninde Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Arasındaki Yargı Yetkisi Sorunu*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2009.

Demir, Nesrin, *Avrupa Birliği Parlamentosu*, Nobel, Ankara, 2005.

Demir, Nesrin, *Avrupa Birliği’nde Demokrasi*, Seçkin, Ankara, 2007.

Efegil, Ertan, “17 Aralık Kararı’na İlişkin Sürecin Analizi”, *Türkiye-AB İlişkileri Avrupa’nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılama Sorunsalı*, Efegil, Ertan, Erol, Mehmet S. (der), 179-233, Orion, Ankara, 2007.

Erdoğan, Mustafa, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Kitapevi, Ankara, 2007.

Erhan, Çağrı, Arat, Tuğrul, “AET’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Baskın, Oran (ed.), Cilt I, 808-854, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Erhan, Çağrı, Arat, Tuğrul, “AT’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Baskın, Oran (ed.), Cilt II, 83-102, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Gates, Andrea, “ Mixed Messages and Mixed Results: The EU’s Promotion of Human Rights in Turkey”, *European Law Journal*, Vol:15, No: 3, 401-411, Blackwell Publing, Oxford, 2009.

Giritli, İsmet, Güngör, Hasan Atilla, *Günümüzde İnsan Hakları*, Der Yayınları, İstanbul, 2002.

Gunvén, Louise, “Avrupa Birliği’nde İnsan Hakları”, *Avrupa Birliği Hukuku Semineri*, Gül, İdil Işıl, Tokuzlu, Lami Bertan (çev-ed), 97-108, İsveç Başkonsolosluğu, İstanbul, 2002.

Junis, Mark W. , Kay, Richard S. , Bradley, Anthony W. , *European Human Rights Law , Text and Materials*, Oxford University Press, 1996.

Kayar, Nihat, “Türkiye’de İnsan Haklarının Gelişimi ve İlerleme Raporları”, *AB Giriş Sürecinde Değişen Türkiye Sempozyumu Bildiriler*, 200-220, Çağ Üniversitesi, Mersin, 2007.

Madra, Ömer, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı*, SBF Yayınları, Ankara, 1981.

Mathijsen, P.S.R.F. , *A Guide to European Union Law*, Sweet &Maxvell, London, 2004.

Mumcu, Ahmet, Küzeci, Elif, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2011.

Özcan, Mehmet, Tezcan, Ercüment, Yonar, Özlem, “Avrupa Birliği’nde İnsan Haklarının Gelişimi”, *Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması*, Kar, Muhsin, Arıkan, Harun (ed), 393-445, Beta, İstanbul, 2003.

Özdek, Yasemin, *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000.

Özen, Çınar, Yazgan, Hatice, “Zor ya da Zoraki Aday: Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Süreci”, *Türkiye AB İlişkileri Avrupa’nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batlaşma Sorunları*, Efgil Ertan, Erol, Mehmet S. (der), 233-281, Orion, Ankara, 2007.

Taşdemir, Hakan, Bağbaşıoğlu, Arif, “Avrupa Birliği Hukuk Düzenindeki İnsan Hakları Anlayışına Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın Getirdikleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:9, Sayı: 3, Ankara, 2007.

T.C. Başbakanlık ABGS, *Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri*, ABGS, Ankara, 2007.

T.C. Başbakanlık ABGS, *Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan 2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu*, Ankara, 2009.

T.C. Başbakanlık ABGS, *Political Reforms in Turkey*, Ankara, 2007.

T.C. Başbakanlık ABGS, *Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan 2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu*, Ankara, 2010.

T.C. Başbakanlık ABGS, *Türkiye’de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler*, ABGS, Ankara, 2007.

T.C. Başbakanlık DPT AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, *Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu*, Ankara, 2003.

T.C. Başbakanlık DPT AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, *Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni*, Ankara, 2004.

T.C. Başbakanlık DTM Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Ankara, 2007.

Tezcan, Ercüment, “Helsinki’den 3 Ekim’e Giden Süreç Üzerine Saptamalar”, *Türkiye AB İlişkileri Avrupa’nın Genişlemesi, Müzakere ve Batılulaşma Sorunsalı*, Efeğil, Ertan, Erol, Mehmet S. (der), 309-337, Orion, Ankara, 2007.

Tezcan, Durmuş, Erdem, Mustafa Ruhan, Sancakdar, Oğuz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu*, Seçkin, 2002.

Turan, Sibel, “Demokratikleşme Sürecinde Türkiye-AB İlişkileri”, *AB Giriş Sürecinde Değişen Türkiye Sempozyumu Bildiriler*, 243-279, Çağ Üniversitesi, Mersin, 2007.

Türkmen, Füsun, “Türkiye, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”, *Avrupa Birliği Hukuku Semineri*, Gül, İdil Işıl, Tokuzlu Lami Bertan (çev-ed), 83-98, İsveç Başkonsolosluğu, İstanbul, 2002.

Uğur, Mehmet, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Everest, İstanbul, 2000.

Von Bogdandy, Armin, “The European Union As A Human Rights Organization ? Human Rights and Core of The European Union”, *Common Market Law Review*, Vol: 37, 1307-1338, Kluwer Law International, Netherlands, 2000.

Williams, Andrew, “Mapping Human Rights, Reading The European Union”, *European Law Journal*, Vol: 9, No: 5, 659-676, Blackwell Publishing, Oxford, 2003.

Yılmaz, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 1992.

İnternet Kaynakları

www.abhabercom/haber.php?id=28182, erişim tarihi 18.03.2011.

www.abhabercom/haber.php?id=22046, erişim tarihi 18.03.2011.

www.abhabercom/haber.php?id=24108, erişim tarihi 18.03.2011.

www.europarl.europa.eu/oeil/findByProcum.do?lang=en&procum=RSP/20087/2691, erişim tarihi 03.08.2010

www.europarl.europa.eu/ erişim tarihi 03.08.2010 ve 18.03.2011.

www.ec.europa.eu/enlargement ,erişim tarihi 03.08.2010

www.europarl.europa.eu/search/simple/perform.do?language=EN&collection=default_collection&sortBy=relevance&page=1&inArchives=false&query=human+rights+resolutions+about+turkey&submit.x=16&submit.y=5 erişim tarihi 03.08.2010

www.europarl.europa.eu/search/simple/perform.do?language=EN&collection=default_collection&sortBy=relevance&page=1&inArchives=false&query=human+rights+turkey&collection=default_collection&sortBy=relevance&inArchives=false&page=10 ,erişim tarihi 03.08.2010

www.europarl.europa.eu/search/simple/perform.do?language=EN&collection=default_collection&sortBy=relevance&page=1&inArchives=true&query=human+rights+reports+about+turkey&submit.x=9&submit.y=8 erişim tarihi 03.08.2010

www.europarl.europa.eu/search/simple/perform.do?language=EN&collection=default_collection&sortBy=relevance&page=1&inArchives=false&query=human+rights+in+turkey&search erişim tarihi 03.08.2010.

www.europarl.europa.eu/activities/committees/reports/fromsearch.do?language=EN, erişim tarihi 03.08.2010

www.europarl.europa.eu/activities/plenary/motion.do?language=EN , erişim tarihi 03.08.2010

www.europarl.europa.eu/activities/plenary/motion.do?language=EN , erişim tarihi 03.08.2010

www.europarl.europa.eu/search/simplesearchperformdo?language=EN ,erişim tarihi 18.03.2011

www.europarl.europa.eu/activities/committees/reportscom.do?language=EN&body=DROI erişim tarihi 03.08.2010

www.europarl.europa.eu/activities/committees/homecom.do?language=EN&body=AFET erişim tarihi 03.08.2010.

www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa erişim tarihi 15.12.2010

www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupabirligi.tr.mfa erişim tarihi 03.08.2010

www.mfa.gov.tr/avrupaparlamentosu-ve-turkiye-ye-iliskin-yayinlanan-raporlar.tr.mfa erişim tarihi 03.08.2010.

www.mfa.gov.tr/data/AB/2005_progress.pdf erişim tarihi 03.08.2010

www.mfagovtr/data/AB/11erlemeraporu_en_8Kasim2006pdf erişim tarihi 03.08.2010.

www.mfagovtr/data/AB/200711erlemeRaporu_ing.pdf erişim tarihi 03.08.2010.

www.mfagovtr/data/AB/ILERLEMERAPORU2008NIHAİ.PDF erişim tarihi 03.08.2010.

www.mfagovtr/data/AB/eurlings2004.pdf ,erişim tarihi 03.08.2010

www.mfagovtr/data/AB/Bozkurt2005.pdf , erişim tarihi 03.08.2010

www.mfagovtr/data/AB/eurlings2006.pdf ,erişim tarihi 03.08.2010

www.mfagovtr/data/AB/Bozkurt2007.pdf ,erişim tarihi 03.08.2010

www.fgovtr/data/AB/European_Parliament_resolution_24October2007onEu.doc, erişim tarihi 03.08.2010

www.wikv.org/pdfs/APEurlingsRaporu.pdf erişim tarihi 03.08.2010